

ve çoğaltım amacının belirtilmesi zorunludur." maddesine istinaden web sitesinde deneme yayınına geçilmiştir.
T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Bilgi İşlem ve Otomasyon Dairesi Başkanlığı
Ankara
Bu kitaplar hazırlanırken verilen emeye harcanan zamana saydı duyarak
Lütfen Yukarıdaki ve Aşağıdaki Açıklamaları Silmeyin
Not bu kitaplar Görme engelliler için taranmış ve düzenlenmiştir.
Tarayan
MESUT HEKİM HAN

Necip Fazıl Kısakürek _ Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu
BATI TEFEKKÜRÜ ' VE İSLAM TASAVVUFU

Necip Fazıl KISAKÜREK

B. d. yayınları

BATI TEFEKKÜRÜ VE İSLAM TASAVVUFU/ KONFERANS
1;51;1t

25-

b. d. yayınları: 45

6. Basım / Mart 1996

Baskı: IV 1p Matbaacılık

b d, yayınları Kurucusu: Necip Fazıl Kısakürek

Yayın sorumlusu: Sual Ak

Her hakkı mahfuz ve "b. d. yayınları"na aittir.

b. d. yayınları, Ankara C Vilâyet han' 10/3 Cağaloğlu - istanbul

Telefon: '212) 52855M-5125922-5110S73

•Bu eser İdeolocya Örgüsüne bağlı olarak benim en başa alınması gereken verimlerimden biri...

• Eser 20 yıl kadar önce Ramazan ayında ve üç defada konferans şeklinde verilmiş ve üç gece teravihten sahur vaktine kadar sürmüştür.

•Geçen seneye gelinceye dek teyplerden naklen kaleme alınarak tarafımdan titizlikle muhafaza edilen ve birdenbire kitaplık çapta

ortaya çıkarılmasını bekleyen üstüne titrediğim eserimi,, temiz ve hatasız baskı, emniyet ve itinası içinde nihayet kitaplaştırıyorum.

- "Batı Tefekkürü ve İslâm Tasavvufu" üç gecede dörder saatten oniki saat konuşan adamın muazzam dâvayı temellendirmeye ve bir (sentez)e bağlamaya çalıştığı en kesafetli bir deneme kabul edilmelidir.
- Kısa ve kalın hatlariyle Batı, ince ve mahrem çizgileriyle de Doğu...
- Bu eser, kendi zâtiyle ne olursa olsun, muhtaç bulunduğumuz tefekkür cehdine mihenk teşkil etmesi bakımından kıymetlendirilse yeridir.
- Türkiye'yi, İslâm âlemini ve bütün insanlığı kurtaracak sistemin örgüsü lif lif bu esere yerleştirilmeye çalışılmıştır.
- Aydan, dünya küresini (mikrofilm)e alırcasına el attığımız bu tahlil içinde terkip cehdi, umulur ki, yeni İslâm gençliğinin şiddetle muhtaç bulunduğu kültürde temel vazifesi görsün ve "b.d. Yayınları'nın ana eserlerinden biri olsun..

Nisan 1982 N.F.K.

Birinci Bölüm

BATI TEFEKKÜRÜ

Şimdiye kadar yaptığım konuşmalar, muhtelif ana fikir aynalarında cemiyetin gösterdiği kemal ve zeval tezahürlerinin kendi teşhislerimiz zaviyesinden parça parça aksettirilmesiydi. Ama bu defaki öyle değil... Bu defaki, dâvaların dâvası... Bu defaki, temelinden, topyekûn meselemiz... En çetin ve belki yükü kaldırılmaz dâva.. Onun için, Yunus'un dediği gibi «zehirle pişmiş aş yemeye kim gelir?» diye ifadelendirebileceğimiz bu dâvaya, dünyalar arası büyük murakabe göziyle bakabiliriz. Belki sahura kadar 3 gece sürecek olan bir konuşma... İşte sizi, sofranıza zehirle pişmiş bir kazan aş sunduğum takdimiyle, lezzetli iftarınızdan sonra, öyle bir acı iftara davet etmekteyim ki, fikir çilesini sevmeyenlerin dilini yakabilir ve yüzünü buruşturabilir. Büyük muhasebe işi bu, kolay değil..!

Dâvamız, Ferhad'ın delmeye çalıştığı dağdan çok daha engelli ve mukavemetli.. Onun, eğlendirici üslûplardan, (espri) lerden, birtakım renkli sözlerden ziyade, insanı boğacak kadar işkenceli bir tefekkür cehdine ihtiyacı var...

Evvelâ müzakere usulü olarak bu zorluğa katlanma şuurunu başa almak lâzım...

Bilirsiniz ki, renkli ve cicili bicili konuşmaları pek beceremez bir insan değilim.. Ama bu defaki uzun konuşmamın, böyle, acı haplar üzerine sıvanmış çukulata zarflarına itibar gösterdiği yok...

Kafamızı bir limon kabuğu gibi sıkıp son usaresine kadar almamızı emreden bir mevzuda aziz hakikatin çehresini, mümkün olduğu kadar (makiyaj) hokkabazlıklarından arındırarak görebilmek şart...

Bu yüzdendir ki, konuşanın konuşabilmesi, dinleyenin de dinleyebilmesi için, dâvaya bu ilk giriş hazırlığını zaruri saymaktayım.

Dünyalar arası bu nefis murakabemiz, aynı zamanda bana, âciz şahsıma büyük kazanç getiriyor. Dâvaların dâvasını huzurunuzda mahrem olarak konuşup «nakş-ı ber'âb - su üzerine yazı» kabilinden harcamamak için, tespiti gereken bir şema üzerinde çalışmış olmak... Konuşmamı kelimesi kelimesine satırlara aksettireceğim eserimin şemasına malik bulunmak...

Kelimeleri ilk defa kullanmaya başladığımız, yani düşünmeye koyduğumuz çağdan beri hepimizin, belli veya belirsiz bir hasreti vardır. Bu hasreti çok defa isimlendirmek bile "mümkün değildir.

Şu veya bu sandığımız zaman dâ aldığımız olduğumuzu görürüz, inkisara uğrarız, işte, şimdi ben kendimi'bu türlü bir hasret içinde görüyorum, istiyorum ki, bu konuşmam, bütün yazdıklarım, söylediklerim ve düşündüklerimin en üstünü olsun... Yan, ön ve arka, başka bir bahis açmaya ihtiyacım olmasın... Fakat n& mümkün!.. (Hamlet) in dediği gibi:

«— Kelimeler, kelimeler, kelimeler!..»

Ama bu girişle mevzuumuzun azametini biraz gösterebildimse mes'udum.

Saadetim, kitaplık çapta bir fikir cehdini omuzlamaktan geliyor.
Evet, kitaplık çap...

Kitap, büyük mesele!.. Dikkat ederseniz Şarka, Şarkın asli rengini veren ve kâinatın tek mümessili olan Allah Resulüne, her şeyi anlarsınız. 4lmi kitapla kaydediniz, bağlayınız!» buyuruyor. Bu, Garbın (Rönesans) tan sonra vâsıl olduğu bir sistemdir. Orda hiçbir şey yokken bu hikmet İslâmda görülmüş... Buna dikkat etmek lâzım, insafla...

Sonraları Şark, ezbercilik âlemi olmuştur. Halbuki işin başında bu emir verilmiş... Hiçbir şey zayi olmayacak, kitapla kaydedilecek ve kitaplık çapta çalışılacak... Kitap mevzuunda memleketimizin ne halde olduğunu görmenizi isterim. Bunu bir cümle ile geçeyim; Profesörlerimiz kitapsızdır. Şairlerimiz kitapsızdır: Yahya Kemal'in yüzüne söylemiş ve onu kitaplık bir cehde davet etmişim: «O nedir senin yaptığın? Radyum gibi miligram miligram tartılan keyfiyetin bile kemiyete istinadı şarttır!» Bu ona çok tesir etmişti; son zamanlarında bir hamaratlık gelmişti ona... «Hürriyet» gazetesinde, şiirleri çıktı. Ama yine kitaplık çapta değil... Ne yazık ki, bizde kitaplık çapta adam yoktur. Fransa'da bir lise mualliminin bile (orijinal) eseri vardır. Bugün Avrupa kültürüne örnek birçok adam vardır ki, ana eserlerini doktora tezleri olarak vermişlerdir İşte böyle!.. Kitap, kitap, kitap!.. Ama evvelâ kitap, kitabın kitabı ve bütün kitap mefhumunun ruhu olan Allah'ın Kadim Kitabından ders alarak kula düşen vazife, kitap hacminde çalışmak... Gerisi haylazlık ve başboşluk...

Evet, işte böyle, kitaplık bir cehd içinde dâvamızı ele almak üzere. Batı dünyasına geçmeden, şimdi, umumi olarak dış cephesiyle tasavvufu gösterebiliriz. Sonra Batıya geçecek, ondan sonra da tasavvufun ruhuna nüfuz etmeye, onun potasında erimeye çalışacağız. Tasavvuf...

İslâmi ruh ikliminin, su gibi, güneş gibi, ağaç gibi, ana unsuru... Belki de hepsi birden...

Tasavvuf mevzuunda dıştan ve satıh üstü beş türlü anlayış ve görüş tespit edebiliriz:

Birincisi bu işe akıl ermez bir keyfiyet, «evliyalık» diye bakanların basit anlayışı... Bu anlayış bir «merveyyö - fevkalâdelik» tespitinden ileriye geçemez ve hiçbir tarif ve izaha yaklaşamaz. Avam görüşü... Giderler; türbe kapılarına ve mezar parmaklıklarına çaput bağlarlar... Evliya bildikleri şahısların da önünde diz çökerler ve başka birşey bilmezler... Halbuki bu hareketlerin çoğu Şeriat ölçüsüyle yasaktır. Bağlandığı şahsın harikalar yaptığını kabul eden, fakat bu mevzuda hiçbir şey bilmeyen kaba bir teslimiyet... İkinci görüş, İslâmda yarı aydınların anlayışı... Bu zümre «Ledün İlmi - iç âlem bilgisi, İlâhi marifet» ve daha bir sürü yafta, klişe ve lügat... Sadece, içinden incisi düşmüş istiridyeye kabukları gibi kelimeler... Çilesi çekilmemiş istilahlara... Üçüncü görüş, İslâmî ruha yanaşmayanların tavrı... Bunlar tasavvufun dine sonradan ekleme bir müessise olduğu ve akıllarınca Şeriatın haşin ölçülerini

10

yumuşatmak ve tadlandırmak için getirildiği iddiasındadırlar. Dördüncü anlayış, Batı kültürüne birazcık ulaşmış nasipsiz tiplere göre... Tasavvufun, İskenderiyye mektebi (Neo - plâtonizm) den devşirme olduğu ve yine, kuru gördükleri İslâmiyete renk ve hava getirmek için benimsendiği hayali... Küfür görüşlerinin güya daha kültürlüsü...

Beşincisi ise, din içinden tasavvufu red davranışı... İslâmiyet ve Şeriatî güya müdafaa... Tamamiyle şeytanî bir teselli içinde, tasavvufu şeriat dışı, hattâ şeriate aykırı kabul eden bunlar, «İbn-i Teymiyye» çırakları olarak tasavvufu anlamakta en nasipsiz zihin ve ruh haletini belirtirler... Onu kanun ve ölçü dışı bir «bid'at», yani uydurma yenilik sayarlar...

Korkunç bir hayal kuvveti olan bir ressamın çizdiği bir dağ resmi düşünün! Billurdan bir dağ... Kat kat göğe doğru yükselmiş bu dağın etrafında nâmü-nâhiye çıkan bir yol... Yol asfalttır. Yanında incecik bir çimen pist onu takip eder. Asfaltın bir yerde durur gibi olduğunu görürüz. Ondan sonra çimen pist devam eder. Dağın tepesinde muhteşem bir saray... İçinde göze görünmez mahlûkların

meclis kurduğu bir saray... Bu sarayın kapısına yalnız çimen pist varıyor...

Tasavvufu böyle hayal edebiliriz. Şu var ki, bu çimen pist, geldiği asfaltın, yani ana caddenin bir kopuntusu değildir ve doğrudan doğruya ondan gelmektedir. Ondandır, yani Şeriatın... Bu çimen pist, başından beri ana caddeyi takip ederek gider. Ondandır, Şeriatın götürdüğu hiçbir noktada ondan ayrılmaksızın devam eder. Bu çimen yol nereye gider, nasıl gider, hangi gayeye erer; işte dâvaların dâvası!..

11

Herşeyden evvel Şeriat ve tasavvufu böyle anlamak lâzımdır. Şeriat o füze rampasıdır ki, o rampa marifetiyle ve onun aletleriyle fezaya fırlatılmadan sonsuzluğa ermenin çaresi mevcut değildir.

Tasavvufu tek başına dinin esasını kabul edenler, tasavvufu dinin «mebna - temeli» bilenler, Şeriatı reddedenlerdir. Küfürdür nasipleri bu adamların... Bu adamların yaptıkları hokkabazlıktır zaten... Sahte velilerin çoğu bunlardandır. Şeriatın tezviç etmediği, kabul etmediği hiçbir kıymet makbul değil; ve ölçülendirmediği, kucaklamadığı hiçbir hakikat mevcut değildir. Tasavvufa dinin esasını diyenler Şeriate karşı gizlice omuz çevirenlerdir ki, en büyük yanılma içindedirler.

Fakat «Şeriat öz tebliğleriyle esastır, tasavvuf hiçbir Şey değildir!» demek de Şeriatın lübbünü, ruhunu görmemek ve satıhta kalmak gibi bir hataya gider. Bakın, ne kadar ince!.. İslâm incelik işidir. Ruh ile beden arasındaki münasebeti sezenler, Şeriat ve tasavvuf arası taallûku kestirirler... Şu halde tasavvufa dinin esasını olmak bakımından esasın ruhu diyebiliriz. Dinin esasını, ancak Resulün tebliğ ettiğidir. Ve Őeriatdır. Onun içi, mahremi, ruhu, özü tasavvuf... Tebliğ mevzuu olmayan, yani bütün beşeriyete mecburi rejim ifade etmeyen hususi eriŐ noktası ise tasavvuftur. Dinin esasına bağlı tamamlayıcı nokta... İŞte bu Şekilde, tasavvuf, ne bakımdan dinin esasını, ne bakımdan değil, izah etmiş oluyoruz. Şimdi Avrupa'ya geçmeden biraz da Şeriat ve aklı "ele alacağız. Şeriat akla hitap eder. Teklif akladır. Mükellef, akıldır.

Avrupa'yı gördüğünüz zaman orada tüylerinizi ürpertici dalâletler, bulacaksınız. Sakametler, abesler...

12

Bunun anahtarını şöyle verebiliriz: Aklın bütün hududu, bütün haklariyle beraber İslâm'da çizilmiştir. İslâm esas itibariyle akıl değildir, mâkulât değildir demek, aksini iddia etmek kadar saçma... Tabire dikkat edin-. Bu, akla gerektiğince kıymet vermek demektir. İslâm, mâkulün üstündeki, onun da üstündeki mâkuldür. Fakat tâbi mâkul... Ve akıl, akıl hâkimiyeti yoktur İslâm'da... Akıl teslim olur. «Ben teslimim!» der ve ondan sonradır ki hakikate erer. Akıl teslimiyette aranır. Teslim olunduktan sonra, nasıl kimse cennet için ibadet etmez, fakat ona cennet verilirse, akıl da bahşolunur, sahibine iade olunur. İşte ona İslâm, «selim akıl» der. Ve o akıl her şeydir ondan sonra...

Bilmem izah edebiliyor muyum? Akıl bu akıldır işte!.. İlerde bunun da hudutlarını anlayacağız. Akıl bu kadar vardır İslâm'da, ve bu kadar yoktur. Buna bir misal: Kur'ân tefsiri meselesi.. Bir adam Kur'ânı tefsir etse, fakat tefsirinden evvel dese ki «ben Kur'ânı ancak aklımla tefsir ederim!» ve etse; ve tefsiri İslâmın en makbul tefsirlerinden biri olan Beyzavî Hazretlerinin tefsirine noktası noktasına mutabık çıksa, bu adamın tefsiri makbul değildir ve bu adam küfürdedir. İncelik işte burada!..

Kur'ân tefsiri işini izah edebilmek için en az yirmi konferans vermek icab eder. Bu iş böyleyken, insan «aklımla tefsir ediyorum» derken, iş bu merizeledeyken, ve Kur'âna Türkçe Kur'ân vesaire gibi lâflar felâkettir. İşleri güçleri Şeriatı yıkmaktan başka bir şey olmıyan insanların bir de tutup halkı kazanmak için (burada' kabahati halkta bulacağım), şeriatın ana dayanağını — hâşâ! — romanlaştırırcasına vermeye kalkmaları ve halkın da yüzbinlercesinin buna talip olmasından daha hazin manzara olamaz.

13

Kime anlatacağız, nasıl anlatacağız bu incelikleri?

Şeriat, mutlak ölçüler ve ebediyet sınırlarının gömülü olduğu hazine kapısını açıcı şifreler manzumesidir ki, o olmaksızın hiçbir şey olamaz. Bu şifreler manzumesi dış ifadesiyle her ferde emir ve farz... Esrarına inilmesi ise emir ve farz değil... Tebliğ ve tatbik maddeleri esas olan...

Böyle olunca umumî mânada tebliğ ve tatbik mevzuu olmayan hiçbir şey dinin esası olamaz. Ama esasa bağlı ve esas yolunda hususî bir varış noktası olabilir. İşte şeriatle tasavvuf arasında, kalıpla, kalıpta dökülen anahtarı andırıcı mahrem münasebet!.. Akla gelince, o da teslim olduktan sonra gerçek hürriyet ve üstün hakikate eren vasıta...

Akıl sırrı derin... Yalnız akılı anlatmak için kamuslar doldurmak lâzım... Akıl vardır İslâm'da... öyle ki, var'la yok arasında bir mevcut... İşte hak dinin hususîliği de bu!.. Olması gereken yerde var, olmaması gereken yerde yok...

Katolik dininde (Moryak), (Morua), şu, bu (Akademi Fransez) azaları ve Fransa'nın en büyük edipleri, İslâm diniyle ilgilenen (Masinyon), kral, prens, tüccar, profesör, filozof, misyoner, kiliseye giderler, diz üstü çökerler; papas gelir yanlarına, kuru bir ekmek parçası uzatır; «Bu Hazret-i İsa'nın — hâşâ •— etidir, inandın mı?» der. Muhatabı, «inandım!» diye cevap verir. Şarap uzatır, «bu da kanıdır, inandın mı?» diye sorar. Karşısındaki yine «inandım!» der. Şimdi bakın, burdaki akla! Burada bir bedahet vardır. Teklifler abestir. Bu adamlar, akılı baltalayıcı noktaya varmışlardır ama, akılla abes, mümkünle muhal arasını ayırd edecek muvazeneyi elden kaçırmışlardır. Ve bir kere inandıkları için, her türlü saçmalığa

14

kucak açma felâketine düşmekten kurtulamamışlardır. İman ile akıl arası muvazeneyi bozmuşlardır. Dedik ya, İslâm'da akıl evvelâ Allaha teslim, sonra kula iade edilir ve tam akılla hareket gerçekleşir.

Şimdi, akıl deyince oradan iş felsefeye dökülüyor.

Felsefe aklın, kendi hükümdarlığını göstermek için kurduğu müessise... Ve doğruyu bulmanın değil de yanlışını düzeltmenin

müessesesi... Felsefede her mektep, öbürünün yanlışı gösterirken doğruyu söyler.

Felsefeyi de şu şekilde izah ettikten sonra Garp tefekkürüne geçip bilâhare tasavvufa döneceğiz. Felsefe, hakikati hiçbir çıkış noktası olmaksızın serbest arama yoludur. Kelime iştikakı (filos) ve (zofos)tan gelir. Yunanca... «Hikmet dostluğu» demek... Peşin hiçbir şeye inanmaz. Yahut peşin inanmak diye bir-şey yoktur sisteminde... «Hakikati bulacağım, ona memurum» der ve başsız, sonsuz, arar. Bir odada saklanmış bir eşya gibi... Kâinatta saklanmış şeyi, mücerredi aramanın müessesesi felsefe... Din ise odadaki gizli şeyi peşin bildirmenin yolu... O malûm şey yerinde dururken ayrıca aramaya nasıl müsaade olunur? En güzel izah olabilir, bu... (Paskal) varmıştır, bu ince hakikate... O, vâhid olan «şey»in mihrakı etrafında, ebedi meçhule doğru hudutsuz bir fikir ceh-di... Aklın vazifesi budur. Bunun ismi hikmettir, felsefe değildir. Felsefe bulmanın değil, boyuna aramanın yolu..

Burada çekinmeden söyleyebilirim ki, bu dünyaya hiçbir insan gelmemiştir ki, «hakikate talibim» demesin. Komünist de bunu der, herkes de... Ve yine herkes bilir ki, hakikat tektir. Bunu bedahet halinde biliriz. Hakikat tektir. Hakikati bulan, onu nâmütenâhide

15

arar mı? Onun için dinlerin felsefeye karşı bakışına dikkat etmek lâzım...

Din, buluş; felsefe ise bulduğu herşeyde hatalı veya hatâ etmesi mümkün bir arayış... Böyle olunca, elbette ki, «sabit'in değişene ve mihverini bulamıyana tahammülü olamaz.

Hiçbir kararsızlık kararın yerini tutamaz ve kuvvetini kazanamaz. «Sabit» üzerinde donmamak ve her ân arayıcılık-ta devam, etmekse, ancak o «sabit»in bağılı meçhuller âlemi üzerinde derinleşmekle olur. Dindar, mihverlik bir inanış etrafında fezayı dolaşırken, başıboş hakikat arayıcısı onu her defa kaybedici, neticesiz bir maceraya mahkûmdur.

Böylece hududu iyi çizmek şartıyla felsefeden istifadenin binbir şer'î ve makbul yolu vardır. Tasavvuf bazı hikmetleri bakımından felsefeye yakındır. İşte bir mihver etrafında meçhuller âlemini çevrelemenin mübarek mektebi... Fakat şeriatın hiçbir alâkası yoktur felsefeyle... Şeriatteki mânalara, evet, hikmet denir. Felsefenin sefaletini, felsefede en- büyük eserlerini vermiş Avrupalı filozoflardan dinleyeceğiz birazdan... Şimdi bu hal üzere bırakalım felsefeyi... Ve şu kadarını söyleyelim:

Hududunu tanıyan, tükeniş sınırlarını gören akıl, dince en mübarek vasıta... Ve kendi kendisini yenmeye, çürüğe çıkartmaya memur köle âlet...

Bütün Garp, büyük bir felsefe zinciri halinde gelir. Ve bütün bu geliş, kendisini tatmin etmeyen ve daima yanlışlar içinde boğulan bir manzara çizer.

Biz felsefeyi işte böyle anlarız ve ancak meçhullerini namütenahi bildiğimiz mutlak hakikat etrafında, tâbi bir müessise olarak lüzumlu görürüz. Hakikati aramakta «buldum!» yobazlığına düşmemek ve

16

«buldum!» denilen vahidin, mutlak surette. bulunduktan sonra da nice arayışlara muhtaç olduğunu göstermek için felsefî tefekküre de öz hududu içinde yer veririz.

Bir zamanların îslâm medresesi — ki eski devirlerin en mükemmel tahsil ocağı •— felsefeyle hikmet arası çizginin en sadık muhafızı olmuştur. Bizim bugün o büyük medeniyetin ruhunu ihtiva eden büyük külliyesimiz, hakikî mânada üniversitemiz olsa, felsefe fakültemiz de olur. Fakat biz — söyledik ya — peşinen biliriz ki, felsefe, birbirinin yanlışını çıkarmaya memur, sonu gelmez ve bir noktada durmaz serseri bir katar... Ve uçurum yolcusu...

Bu tarifi kabul etmeyecek tek Avrupalı yoktur. Şimdi ileride daha iyi göreceksiniz; birbirinin yanlışını çıkarmaya memur ve her defa müflis hakikat nerede, biz neredeyiz?

Bırakın, onlar patırdı ede ede gerçeği araya dursunlar.

Biz felsefeyi dalâletin, inkârın ve fikir kargaşalığının insana getirdiği hal olarak tarihî bir sayıklama manzumesi, aldanışlar tablosu diye görmekte mazuruz. O bir ahlâk da getiremez; getirse bile onu müeyyideleştiremez.

Ona düşen, nihai illiyet ve gaiyet üzerinde görüş selâhiyeti olmadığını tasdik yoluyla, kanunları vazedilmiş ve ilmîleştirilmiş sahalarda söz sahibi olmaktır ki, o takdirde vazifesi fazilet ve ismi hikmet olur. Felsefeyi andırıcı, fakat metod olarak ona tamamıyla zıt, bağlı tefekkür ocaklarından biri de «Kelâm ilmindedir. Fakat bu dâvaya en güzel cevabı, akıl üstü bir İrtifadan yine tasavvuf vermiştir:

«— Bu iş ne akılla olur, ne de akılsız...»

17

İleride sırlarını daha yakından göreceğimiz akıl ve felsefe bahsini giriş halinde bu kadariyle bırakıp hemen Batıya dönelim.

Batı dünyası, tasladığı medeniyetin formülünü bir kimyager kesinliği içinde klişeleştirmiştir: (Yunan "aklı + Roma nizamı + Hıristiyanlık ahlâk ve hassasiyeti = Greko-Lâtin Medeniyeti)...

Yunan'dan başlayalım: Başını bilmiyoruz. Avrupalı, Yunan vakıasına «mucize» nazariyle bakar. Gerçekten bu dünyada müessirleri bilinmeyen ve mucize çapında görülmeye değer iki büyük vakıa vardır. Biri Yunan zuhuru, öbürü de uçsuz bucaksız çöllerde insanı sarhoş eden bir mâna rüzgârı halinde esici Arap dili... Bir devenin adım atışını 72 ayrı kelimeyle ifade eden bu dil, önceden bâdiyede hiçbir (metropolis - büyük şehir) kurulmaksızın ve hiçbir insanî tefekkür kaynaşmasına şahit olmaksızın, nereden ve nasıl gelmiştir? Yunan harikası gibi bu da kaynak bakımından büyük meçhullerden biri...

Yunan medeniyetinin başında (mitoloji - Yunan ustûre ve hurafeleri) var... (Mitoloji), bir tarafiyle efsane, bir tarafiyle de cemiyetin itikatlarını gösteren uydurma bir din... Birçok ilâha inanma, putlaştırma mizacının meydana getirdiği bir tablo... Bütün putların başında da başbuğ put olarak (Zeus), Fransızların (Zös) dediği sahte tanrı... Aynı sahte tanrının putperest Roma'daki

mukabili (Jüpiter) ismini taşıyor. Cebix.de çift pasaport taşıyan bir sahtekâr gibi Yunan ve Roma'da, vasıfları, birbirine tam uygun iki ilâh tasavvuru... Ayrıca bunlara tâbi birçok uydurma ilâh... Onlara da bağlı yarı ilâhlar... Yarı

18

ilâhlar insanlardan olur ve isimlerine (Demetr) denilir. İnsan harikalaşınca yan ilâh telâkki edilir onlarca...

Böyle bir âlem... Bu âleme dikkatle baktığımız zaman şunu görüyoruz: Eski Yunan (mitoloji)si, aklın, fikrin, vehmin, hayalin bile içinden çıkamayacağı girift bir (plâstisite), yani eşyanın dış kabartısı, müşahhas bir zemin üzerinde, bir dış âlem rüyası...

Hezeyanın da anlamayacağı kadar korkunç, hattâ '(estetik) kıymetlere bulanmış, muazzam bir tahayyül cümbüşü...

Ne tuhaf! İşte burada Garbın ana damını ele geçireceğiz.

(Plâstisite) kelimesini kullandık demin... Bunu hiç kaybetmeyin zihninizden! (Plâstik), pazarlarda satılan naylon eşya değil, felsefi mânada eşyanın dış kabartısı, dış görünüşüdür. Göze hitap edici dış şekiller, renkler ve hacimler... Meselâ Yahya Kemal (plâstik) çerçevede büyük şair, fakat ruhta ve iç muhtevada zaif... Meselâ resim, heykel ve mimarî (plâstik) sanatlardan...

Eski Yunandan aldığı bu (plâstik) zeminden Avrupalı hiçbir zaman ayrılmamıştır. (Plâstik) zemine bağlıdır Avrupalı; koparamazsınız oradan... O (plâstik) zeminde kendini aşmak için bir çeşit madde aşkı, tabiat zevki temsil eder; dolayısıyla iç âleme yabancı kalır.

Bu (plâstik) zeminin (idealizasyon)u (Zeus) veya (Jüpiter) dir.

Bunlar, 100 katlı apartman gibi bir sarayda otururlar ve ne kadar beşeri zaaf varsa hepsini nefslerinde toplarlar... O, bunun kârısını kaçırmaz, şu, onun gözünü kör eder. Dünyada böyle bir aile görülmemiştir; bu sözde tanrılardaki aile gibi... Ve ondaki hayal o kadar zengindir ki, (Şekspir) bile inanmışçasına, bunlar adına yemin eder. En son şairler de

19

mitolojinin ifade ettiği (estetik)ten ayrılmazlar. Büyük saçmayı gördükleri halde... Sorsanız onlara-

«— Senin tasavvur ettiğin kudret, halik makamında kudret, beşerî zaaflarının aynası nasıl olabilir? insanda bile olmayan zaaf, ahlâksızlık onlarda vardır. Bu türlü uydurmalara, belirttiği hayal gücü ne çapta olursa olsun, mâbud göziyle nasıl bakabilirsin?»

Cevapları şu olabilir:

— Biz onlara hakikat göziyle değil, zevk ve (es- tetik) göziyle bakıyor ve bu yönden inanıyoruz! Gerçeği değil, güzelliği ve insanoğlunun hasret çektiği iklimleri buluyoruz onlarda...»

Tamamiyle Batılı olan böyle bir düşünce ise, malik olmak vehmi içinde ebedî bir mahrumiyetten başka bir şey olamaz. Doğrunun olmadığı yerde güzel de yoktur!

Neticede Yunan (Mitolojisi) ni bir büyük hokkabazlık panayırı diye alabilirsiniz. İçinden, ilâh kabul edilen birtakım tiplerin, insani zaaflara batmış," birbiriyle boğuştuğu panayır... Bu panayıra bugün Garp çok uzak olduğu halde, zevkinin içinde (mitoloji) yi daima taşır. Ve bu yalanın (estetik) cazibesine öyle. kapılır ki, onu doğru bile sayabilir. Yunan (mitolojisi), bugünkü Batı yalanının ilk kaynağıdır.

Nihayet bir fikir adamına ondan alınacak hisse şudur: Zengin tabiat plânını (plâstisite)ye mihlamak, en büyük mücerredi de (plâstik) idrakten elde etmeye çalışmak...

(Mitoloji)den sonra, Yunanda ilk fıskırış noktası olarak karşımıza (İyonya) mektebi çıkıyor. Bu (İyonya) mektebinin, (Tales), (Aleksimandros), (Aleksimeri), (Diyojenis) gibi birkaç mensubu var... Basit

20

bir mektep... (Mitolojik) plânın avam sınıfından değil bunlar... İlk düşünen adam bunlar, Batıda...

Ve eşyayı bir şeye irca etmek isterler. Vahdet'e doğru bir hazırlık... Eşyanın aslı nedir? İşte meşhur «anâsır-ı erbaa : dört unsur» nazariyesi... «Ateştir, sudur, topraktır, havadır» şeklinde, bir fikir sistemi olarak satıh üstü bir arayış... Bir fikir mesnedi olmaktan ziyade, neticesiz bir tahlil ölçüsü... Ve satıh üstü... Eşya ve tabiat, şundan, bundan mürekkep -miş... Ama aslî zat nerede, aslî müessir

ne?.. Su, ateş, hava ve toprak buluşu, büyük anlayışa susamış insanı tatmin etmez!.. Mutlak çözümü de getirmez.

Böyle bir görüş namütenahi verâlardan bir perde açmaktır ve nihaî verâyı boş bırakmak... İş bununla bitmez.

(İyonya) mektebinin peşinden (Ksenofon) geliyor.

(İyonya) mektebi Milâttan yedi asır öncedir. (Ksenofon) ise altı asır evvel..

(Ksenofon) da bir mektep sahibidir. (Ele) mektebi... Bu mektebin esası (panteizm)... Bu tabir bahislerimiz arasında sık sık geçecek...

Allahı, tabiata mutabık, tabiatın aynı, kendisi kabul etme

mezhebi.. Madde enerjisi içinde gaaî bir müessir olarak Allah

görür; fakat o gaaî zatı tabiatla birleştirir. Tevhide doğru giderken,

birden, müşahhasa düşmenin ve mahlûku halik görmenin sekamet

mezhebi.. İlk (pantesit) ler, (Ksenofon) başta olarak ortaya şu

nazariyeyi atmışlardır: «Bütün gördüklerimiz cevher ve arazdan

ibarettir. Arazlar gözle görülür, fakat cevher görülmez.» Ve işte o

«görülmezdi, daima «görülürce bağlı kalarak ilâhlaştırmak...

Tevhide tam zıt... Maverâ hissinden mahrum...

Sırası gelmişken bildirelim:

21

Yukarıdan beri kullandığımız «Allah» kelimesi yerinde değildir. Bu kelime yaratıcıyı vasfiyle değil de zâtiyle belirten mukaddes lâfız...

Zat ismi, hâs ismi.. Alem, simge, tura ismi.. Fakat umumi mânada,

halik, yaratıcı gibi vasıfları bu mücerret zat isminde toplayan

Allah'ı bilmiş, tevhide ermiş olur.

Gelelim yine (panteizm) e... işte onun tabiatta gördüğü cevher,

arazların gerisindeki yaratıcı kuvvettir ki, tabiatten başka birşey

değildir. Bu da, Allah'ı bulmaya doğru bir adım olduğu halde,

sürçmek-ten ve eşyayı putlaştırmaya düşmekten ibaret kalır. Yine

kaba müşahhasa ve .(plâstik) zemine bağlı kalmanın bir çeşidi...

Ondan sonra (Pitagor) geliyor. Bizim (Fisagor) dediğimiz... O da

Milâttan önce 6. Asırda... (Fisagor) adet, sayı mistiğini getirmiştir.

(Mistik) sırrılık, sırrı idrak ile sayı felsefesi...

Sayı üzerinde (mistik) telâkki şöyle: «Adedin aslî unsuru neyse eşyanın da asli unsuru o olmak icap eder.»

Bti anlayış da kemmiyetin keyfiyetini aramak yolunda hudutlu bir dereceye kadar varıp yine kemmiyette kalmanın neticesini getirir ve (plâstik) idrak-. ten öteye geçemez. Dikkat edin; en mücerret tefekkürde bile Batı âleminin dönüp dolaşarak yine müşahhasa esir olmak mahkûmluğu... Sayılarda bir (mistik) görüş bile yine kemmiyette kalıyor ve kemmiyetin. keyfiyetini yapmaya çabılıyor. Eğer bütün sayıları inkâr edip (1) adedi üzerinde derinleşebilseydi büyük oluşa varabilirdi.

Fakat Eski Yunan'da ilk defa büyük mücerrede doğru bir atılıştır bu... (Fisagor) bu adedi «mistik» içinde gayet ince bir dereceye tırmanabilmiştir. Gökleri adetlere böler, musikiyi sayı hesabıyla ele alır,

22

göklerin dönmesinden ahenk, ahenklerden de sayılar çıkarır Gerçek sırta doğru bir uzanış... Fakat topukları yere mihli olduğu için (1) adedinde kalan ve ötesine eremiyen bu uzanış, elbette ki, eksik...

(Pitagor) dan bize hiçbir eser ve bilgi intikal etmemiştir. Böyleyken riyaziye ilminin kurulmasında ve bu ilmin yapısında onun büyük rolü vardır. Meselâ hendese... îslâmî bir ilim olan ve mücerret nisbetlerin şuurini gösteren cebir ilmine kıyasla dış kalıpların hesapçısı Yunanlı hendese, iki âlem arasındaki mücerret ve müşahhas farkını göstermekte birebirdir.

Ne gariptir ki, bu adam, «Metanpsikoz»a inanıyordu. Yani bizim (tenasüh) dediğimiz hâle... Ölümden sonra ruhun kalıp değiştirdiğine ve başka bir cesede hulul ettiğine..: Bu itikat İslâmda küfürdür.

Ruh, kendi cesedi, zarfı içinde ayrı ve müstakil bir vakıadır.

Eski Yunan'da bu ilk tefekkür mekteplerinden sonra bir akamet devresi... Ve peşinden büyük bir ruh fıskırışı...

Bu akamet devresi (sofist)lerin çığın... (Sofizm), mantığın yalama haline gelmesi, birtakım aklî çıkmazlar üzerinde sahte nispetler

kurması, kendi içinde döne döne ve basit daireler çize çize hakikati güme götürmesi... Akıl yobazlığı...

Nitekim biraz sonra göreceğimiz (Sokrat), büyük fıskırışın başı olarak ilk hücumunu (sofist) lere karşı yapacak, derin idrak ve üstün tecrit oklarını o tarafa çevirecektir.

Şimdi (sofizm) üzerinde biraz daha durmamız icap ediyor. Çünkü son zamanlara bakarsanız her politikacı bir (sofist) tir, bu memlekette... Hattâ siyasi (demagog)lar bunların en âdi örnekleri...

23

(Demagog) kelimesi de yunanca... Garbın da bütün sermayesi, malûm, Yunan'dan...

(Sofist) leri size daha geniş ve izahlı anlatabilmem için bir iki fıkracık nakletmek istiyorum. (Sofist) lerin ilk darbeyi (Sokrat)tan yemeleri, bakın nasıl oldu! Bir kaplumbağa... Gerisinde bir tazı... İki hareket ettiği zaman tazı asla kaplumbağayı yakalayamaz! Neden? Çünkü kaplumbağa o zaman içinde biraz daha ilerlemiş olacak... «Acaba?» diyeceği gelir insanın bu saçmaya... Bakın nasıl mantık istismar ediliyor. (Dinamik) tarafından alamıyorlar da zamanı, (statik) tarafından alıyorlar... Böyle olunca asla kaplumbaya yetişemez tazı... İşte mantıkta (dinamizm) noktası... (Dinamik) mantık cansız tahlil değil, ruhçu terkip emrindedir ve parçaları bitştiremeyen kaba şaşirtmacaların, gülünç safsataların ağına düşmez.

(Sofist) lerin ruh ve zihin haletini belirtmekte, yukarıdaki hokkabazlıklarından daha çarpıcı bir misal var:

Zekî bir (sofist) talebe gidiyor, hocasına; diyor ki;

«— Senden ben avukatlık icazeti alacağım! Fakat sen bilmem ne kadar para isteyeceksin! Bu parayı vermeye şimdilik muktedir değilim. İleride kazanacağım ilk dâvadan ödemek üzere bana ders verir misin?»

Adam:

«— Olur!» diyor; «sana ders veririm, kazanacağın ilk dâvadan benim hocalık ücretimi ödersin!»

Bir tuğlanın üzerine senet yazıyorlar — O zamanlar senetler tuğla üzerine yazılmış — mukavele tamam oluyor. Hoca ders veriyor. Çocuk avukat oluyor. Bir sürü iş yapıyor, fakat parasını ödemiyor hocasının...

24

Hoca talebesi hakkında dâva açıyor. Mah--keme kurulur kurulmaz hoca ayağa kalkıyor, diyor ki:

«— Bu dâvanın duruşması yersizdir, bâtıldır. Şimdiden hükmedilmesi lâzım, hakkım için... Sebep şu: Benim talebemle dâvam var. Kazanacağı ilk dâvadan ödeyecekti hakkımı... Kazanamadım, diyor, şimdiye kadar... Güzel; ama bu bir dâvadır. Burada kazanırsa kazandığı için ödeyecek, kaybederse kaybettiği için verecek... Binaenaleyh her iki türlü verecek... O halde duruşmaya lüzum yoktur!»

Söylenecek lâf var mı? Dâvayı kazanırsa talebe, mukavele mucibi borcunu verecek, kaybederse ödeme hükmü aldığı için verecek...

Yani, o türlü veya bu türlü, verecek...

Talebe kalkıyor ayağa:

«— Ben, diyor; hocamdan ders aldım. Onun bütün hüneri, işte böyle, mantığı güme getirmektir. Bütün mahareti budur. Ben de muhakemeyi lüzumsuz görüyorum! Zira kazanırsam ödememek hükmünü alacağım için vermiyeceğim; kaybedersem kaybettiğim, kazanmadığım için vermiyeceğim; yani mukavele mucibi iki türlü de vermiyeceğim!»

(Sofistik) mantığı anlamak için ne zarif bir hikâye...

Mantığı sahte mantıkla bulandırmanın hüneri (sofizm)... Şu var ki, bizim sofistlerimiz eski sofistlerden çok daha aşağı seviyede...

(Sofist) ler arasında bir garip ihtiyar görüyoruz. Sağından dolâyıp sol omuzuna attığı beyaz harmanisi içinde, yere baka baka yürüyen, gidip geleni çarşı ve pazarlarda dolaşan, elindeki asayı hemen her rast-geldiğinin önüne eğip yolunu kesen ve şöyle soran bir ihtiyar:

25

«— Kimsin sen, nereden gelip nereye gidiyorsun? Niçin yaşadığının hesabını hiç nefesine soruyor musun? Hayat sistemin nedir?

Öküzüne ve atına bir terbiye sistemi içinde bakıyorsun da çocuklarına, yaşanmaya değer hayat üzerinde ne öğretiyorsun? Kudret ve hakikat ancak «Bir», bölünmez bir vahidde toplanabilir ve o «Bir» sizin uydurma ilâhlarınız olamaz!»

Bu, Eski Yunan'da büyük düşünce fıskırışının başı (Sokrates - Sokrat)... O, Batı tefekküründe ilk vahdânî görüşün habercisi... (Sokrat)ın hazin bir hikâyesi var. Üzerinde fazla duramayacağız. Sonunda zehir içirilerek öldürüldü. Ve şu sözü söyledi: «Bu, benim başıma gelen, ilk defa benimle başlamış olmuyor. Kimbilir tarihte nice insanlar var ki, hep böyle öldüler. Benimle de bitmeyecek bu iş... Hakikati söyleyenlerin çoğuna bu zehiri içireceksiniz!»

Hakikaten böyle oldu ve hep böyle gidecek...

(Sokrat) Garp tefekküründe ilk defa (metod) fikrini getiren adamdır. (Metod), usul, herşeyin başı...

Evvelâ düşünüyorum; neyle düşünüyorum, nasıl düşünüyorum? Bütün bu gördüğüm şeyler kendimden mi, yoksa dışımdan mı? Gözümün içine yerleştirilmiş küçük küçük resimler mi bu eşya?.. Usul: Dâvaların dâvası... Bunu getiren adam, (Sokrat)... Ne kitabı, ne başka bir şeyi var. Onun bütün kitapları, fikirleri, müthiş bir kütüphane getirmiş Eflâtun (Platon) un eserleri içinde... Eflâtun (Sokrat) in ilk talebesidir. Onun talebesi de Aristo (Aristoteles)... Bu müselles, bütün Garba hâkimdir. Sokrat için «bizim ilâhlarımıza inanmıyor» diyorlar. Ve adama zehir içiriyorlar. O kadar güzel

26

bir müdafaa yapıyor ki, müdafaası biraz yumuşak olsaydı kurtulurdu. Çünkü parlak müdafaalar tehlikelidir. Hasımlarının içyüzlerini meydana dökmesi bakımından... Ve zehir içip ölüyor. (Sokrat) in (Apoloji) ismi verilen eseri (Platon) tarafından tesbit edilmiştir. Bu (Sokrat) in müdafaasıdır. Yerle yıldızlar arası insan takatinin ve derin fikrin sanatla karışık harikulade senfonisi...

Bu adam, «niçin»den evvel «nasıl»ı getiren kafa... «Niçin» (Platon)da başlayacak... «Nasıl» fevkalâde mühim bir yol, metod... İlk eşiği kurabilmek...

(Sokrat)ın üzerinde fazla duracak olursak diğerlerini anlatamayız. Onun için kısa kesmek mecburiyetindeyim. Bu arada demin anlattığım sofistleri kendi mantıklarıyla boğuyor ve kaba hesapların üstüne çıkmalarını ihtar ediyor. Hakikat burda değil, maddenin üstünde, üstünün de üstünde... O kadar Iso-fistik) mantığı boğmaya alışmış ki, gayet hissi bir tabloda bile o şahane kafasındaki mantık dalâletlerinin ifade ettiği hınç belli oluyor. Meselâ ölüme giderken yanında (Platon) ağlamaktadır.

«— Ne ağlıyorsun?» diyor, (Platon)a...

«— Haksız yere ölüme gittiğine»...

«— Demek haklı gitseydim gülecektin, öyle mi?»...

Orada bile «niçin» i nasıl yerine yapıştıran bir adam... Ve ölüyor (Platon)un tabiri ile boğa bakışlı, hocası...

Son sözü:

«— Falana bir horoz borcumuz var! Ödeyin!»

Ve bitişik odada kadınların vaveylasına cevabı -.

«— Ben size kadınları buraya sokmayın demedim mi?.. Onlar yarım mahlûklardır ve çılgılık koparmaktan başka bir şey bilmezler...»

(Platon) kocaman bir kütüphane bıraktı. (Sokrat)

27

tamamen (Platon) dan öğreniyoruz. -(Platon) idealizmayı getirmiştir. Yalnız (Platon) için dört beş konferans lâzım... Onu da (Sokrat) gibi kısa geçmeye mecburuz. İdealizma nedir, (Platon) nedir? «Fikirler âlemi» onun (tez) i... (Platon) maddeye inanmaz. Maddenin illiyetini madde içinde aramaz. Madde ötesi (ide)ler âleminde arar. Ve insanın içi o (ide)ler âlemine bağlıdır. Madde, sadece fikrin suret ve şekil kazanması...

Araplar (ki Eski Yunan fikriyatı Araplar tarikiyle geçmiştir Batıya), (Platon)a, «Eflatun-u İlâhi» derler. Ondaki vahdaniyet mizacı bakımından...

(Platon) bir heykeltraş. tasavvur eder. Mecaz halinde... Halîki böyle tasavvur eder. Burada mecaz olarak tasavvur diyorum; inceliğe dikkat!.. îlâhi isimler arasında «müsavvir» ismi de var... Müsavvir; halik, Rezzak, Rahim, Rahman gibi, İlâhî isimlerden... Tasvir edici, suret verici demek... Elbette Allah müsavvirdir. Hepimizin yüzünü çizen O, maddeyi biçimlendiren O... Bizse yüzümüzü kendimiz çizmiş gibi sahiplik taslarız!

Eflâtun bir heykeltraş tasavvur eder, dedik. Bu heykeltraşın iki vechi vardır. Biri «kendi», biri «kendinden» olarak... Müessir ve eser... Bu heykeltraş tasvirinde plân, müessirin zatına mahsus hikmet... Muazzam bir mermer kitle... Kendi hikmetleri...

Heykeltraş mecazen zât... Ve çekicinin o mermer kitlesi üzerindeki hudutsuz hareketi, mahlûklar manzumesi...

Hiçbir din değil, fakat müstakil bir fikir çıkışının yükselebileceği üstün nokta bu görüş... Eflâtun İlâhi teyide mazhar bir nebi olmanın ulaşılmaz derecesi altında, fakat insan aklının çok üstünde... O'na nebi denemez; çünkü; zamanın nebî'sine bağlı olmayan hiçbir fertte ve idrakte bu imtiyaz düşünülemez.

28

(Platon) bir (ieoğrafik) veya (topografik) yer tayin etmeksizin yükseklikler âleminde fikirler kabul eder. Her hakikat o fikirlerdedir. Ve madde kendini aşan bir fikre tâbidir. Onun için idealizma (Platon) da bütün bünyesiyle tamamdır. İlk büyük, muazzam idealist... Ve idealizme, size basite irca ederek anlattığım bu şekilden ibaret...

Eserlerinde bu tezini olduğu gibi koyar. Eserleri pek çoktur.

Hemen hepsinde (Sokrat) tan naklettiği fikirler vardır.

(Apoloji)den itibaren (Sokrat)ın konuşmaları eserlerde yer almıştır. (Sokrat) küçük talebe halkaları içinde konuşmuştu.

Akademiye Eflâtun kurdu. Ağaç altı konuşmaları...

(Akademus)... Bugünkü akademi tabiri oradan gelir. Ona göre

hakikat (fenomen)lerde değil, fikir ve ruhtadır. (Fenomen)

felsefede mühim bir mefhum... Sırasında göstereceğiz. (Fedon,

Fedr, Gorgiyades. Ziyafet, Cumhuriyet)... Başlıca eserleri bunlar...

Bunların büyük tesiri olmuştur. Tesiri azim... öyle ki, biraz sonra (Aristo)yu görünce, bütün Avrupa'yı, herbiri orijinal, her-biri ayrı, herbiri başka olmak itibariyle, (Sokrat, Platon ve Aristo) müsellesinde, birinden birine irca kabildir. Talebesi (Aristo), tam (Platon)un mukabili, tersidir. (Platon) buradan oraya gidiyorsa aynı hat üzerinde o, oradan buraya gelir. O müessiri aramaz. Fakat müessire aşağı yukarı — yarı idealist — bağlı bir şekilde esere doğru gelir. Yani tabiata... Müessirden esere, eserden müessire geçişteki inceliği tasavvufta anlayacaksmız. O maddeye bakar; maddenin iç [bünyesindeki kanunları keşf hedefine bağlar, aklın ve büyük mânada (rasyonalizm) akılcılık, tabiatçılık, gerçekçilik temellerini arar ama bunlara ezbere bir çıkışla gelmez ve fizik ötesini fazla deşmez.

Metafiziği onun, bakın nedir? Maddenin gittikçe

29

sâf hareketi, görünüşte elene elene sâf hareketi... Yani fikir durumuna kadar yükselttiği muazzam (efor) kadrosu... Tabiat budur onun için... Onu bir maddeci olarak görmek yanlıştır. Onu maddeyi ilk defa esîrileştiren adam olarak görmek lâzımdır. Bir sürü eser yazmıştır. Demin • kitaptan bahsediyordum; görün kitap kadrosuna bağlı insanları... Meselâ «Mantık» adlı eseri îslâmiyete destek getirmiştir. Bazı kelâmcıların kullandığı eserler...

(Aristo) nun «Mantık» başta, Fizik, Tabiat ilmi, Politika (Siyaset), Poetik (Sanat felsefesi) vesaire birçok eseri var.,.

(Aristo) Büyük İskender'in dostu ve hocası... Abdülhak Hâmid bir piyesinde de vezin icabı (Aristo) diyemez de (rosto) der gibi, «Risto bu nedir?» diye sorar ve cevabını alır: «Zafer veya hiç!»...

Büyük fikir fütuhatının yanında, madde fâtiplerinin ve madde fethine memur adamlarının yan yana bulunmasına dikkat edin! Bu İlâhî sır derin... İskender ve yanında koskoca bir (Aristo)...

Kanunî de bir aksiyoncu; yanında kimler yok ki... Şairi Baki, Şeyhülİslâmı Ebussuud Efendi, Mimarı Sinan, Amirali Barbaros, Veziri Sokullu.; Kimler, kimler yok! Bakın beraberlik ifadesine, üstün cemiyetlerde...

(Aristo) mantığı kafanın çalışma metodu olarak ve bununla beraber tabiata doğru giden ve maddeyi bir (efor) kadrosu diye ele alan adam...

Bu üçü (Sokrat, Platon ve Aristo), hemen hemen maddenin üç buudu gibi derinlik, uzunluk, genişlik halinde bütün Garp felsefesinin temeli... Bütün Batı tefekkürünün, usulcü, idealist ve maddeci olarak bunlardan birine ircaı kabildir.

Şu kadar ki, (Aristo) maddede kalan bir felsefe

30

yerine, maddeyi mânaya götüren bir tefekkürün sahibi... Eflâtun ruhtan gelir, (Aristo) maddeden...

Şimdi bu üçünden sonra ne geliyor Eski Yunan'-da? (Zenon) geliyor. Ahlâk felsefesi...'

(Zenon) eza ve cefaya tahammül ahlâkının kurucusu... Cevr ve cefaya tahammül ahlâkı... Bu ahlâk gururun ahlâkıdır, benliğin...

Aşkın ahlâkı değil... aşka gelince hangi çevre tahammül edileceğini tasavvuf bahsinde anlatacağım.

Asıl Roma'da ve (Epiktet) isimli filozofta tecellisini bulan bu ahlâk (Stoisizm) adını taşır.

(Epiktet) bir köledir. Onun ayağını işkence aletinde burkarlar, bükler. Hiç ses çıkarmaz. Gayet sakin bir tavır ve tonla der ki:

«— Daha fazla bükerseniz ayağım kırılacak!»

Bükler ve ayak, müthiş bir sesle kırılır.

Verdiği cevap:

«— Demedim mi?..»

(Stoisizm) ahlâkı budur ve (metafizik - madde ötesi) bir dayanağa malik değildir. Sadece insan benliğinin madde acısına karşı hissiz tavrı... Satıhçı Romalı bünyesinin satıh ahlâkı...

Fakat bu ahlâk gayet dikkâtle not etmeniz icab eden bir şey...

(Zenon) ahlâkı, cevr ve cefaya tahammül ahlâkı Roma'da öyle tecelli eder ki, Romalı ateşe sokar elini, bileklerine kadar yakar ve «Romalı asil yalan söylemez!» der. Ama (Plâstik) plânda bu> kadar güzel görünen bu ahlâk, belirttiğimiz gibi, (monizm)in, gururun,

benliğin, (ampir) in ahlâkıdır; bir kâinat görüşünün, derinliğine ruh dünyasının ahlâkı olmaya çok uzak...

(Zenon) dan sonra (Epikür) çıkıyor karşımıza...

(Epikür)ü bizde yanlış anlarlar. Zevk ve sefa meselesi... Bizde bu felsefe, cismani, şehvani mânada zevk ve sefa olarak anlaşılır.

31

Hayır! (Epikür) bu değildir. (Epikür) öyle ruhî hasletler arar ki, ruhî safaya ve neş'eye, şevke varmanın ahlâkı yolunda gider. Ama bu şevk'e varacak bütün yollardan mahrumdur. Onun için, mecburîdir, felsefesinin cismanî telâkki edilmesi...

Tasavvufta da bu en büyük dâva... Büyük safa... Fakat o safaya gidecek yol?.. İsimle olmaz bu iş... Meselâ Hayyam bizce tam (Epikür) cü-dür. Bedbin bir felsefe içinde keyfine bak, hükmü... Bu hüküm insanı saadete ulaştıramaz; olsa olsa hislerini iptal etmeye götürür. Ebediyet tefekkürü önünde duygusuzluk telkin eder ve cismanî plânda kalır. Fakat hayvani rahata götürücü bir tarafı vardır bu felsefenin... Fazla kurcalamaktan alakayocu bir tarafı...

(Epikür) ü yanlış anlıyanlardan olmıyalım, yalnız mânasını bilenlerden, yolunu kapalı görenlerden olalım...

Bundan sonra Yunanda bir unsur eksik kalıyor Garbı tamamlamak için... Bütün Garp Yunan'dır demiştik. Evet Yunan... Aslında Batı tefekkürünün, birinin çizdiğini öbürü bozan fâsid dairesi üzerinde "Yunan, bütün (tez)leriyle bir arada (antitez) lerini de besleyici bünyesi bakımından işi, bedbinlik felsefesinde bitirir. Nihayet öyle bir filozof gelir ki, her şeyi bozar ve bütün bu fikir yolları çıkmaz sokaktır, anlayışını getirir.

O da (Piron).., O da (Septisizm) i kurar ilk defa... (Piron), «hakikati insan bulamaz, hakikat bulunur şey değildir» felsefesinin adamı... Bu felsefe, «hiç»in kendi noktası üzerinde ve bir daire şeklinde harekete geçip işi yine «hiç'te bitirişine en keskin misal... Nura muhtaç ruhu intihara sürüklemenin felsefesi...

Zaten böyle olmamış mıdır? 19. Asırda bütün satvetiyle istiklâlini ilân eden akıl nihayet (Beigson)un elinde izmihlale uğratılmamış mıdır?

Yunan'ı kısaca şöylece markalayıp kapatıyoruz: Yunan, sadece akıl ve (plâstik) zevk harikasıdır. Aklı uzanabileceği en uzak noktalara kadar götürmüş ve nihayet ona, «geber, sende iş yok!» diyebilmiştir. Fakat ruh emrinde büyük akli bulamamıştır. Bu da zaten filozofun değil, peygamberlerin işidir. Böyleyken, tek başına rehbersiz akıl nereye kadar gidebilir, göstermiş ve nasipsiz Batıya örnek olmuş tefekkür zemini,.. Din olarak inandığı ustûre (Mitoloji)lere gelince, hayal gücünü belirtmekten ileriye geçmez, beşeri hırslarla dolu tanrı tasavvurlarından ibaret bir oyuncak panayırı..

İşte, Batıya akli tedarik eden, fakat nihaî erişin sırrını veremeyen Yunan'ın en kısa çizgilerle portresi!..

Akli, varabileceği son noktaya kadar ulaştırıp sonunda fânî bir (plâstik) dünyadan başka hiçbir şeye vurduramamanın ve ebediyet soluğuna hasret kalmanın muhteşem, fakat mahzun zemini..

Roma üzerindeyiz. Onu çabuk bitireceğiz. Orada iki adam var; (Senek) ve (Epiktet)... Roma'da büyük mütefekkeri, filozof çapında aramayın! Roma'da büyük mütefekker bir nevî âlim olarak, devlet reisi olarak, aksiyonçu olarak mevcut... Yani havas, aydın yetiştirici cemiyet... Fakat bu cemiyeti, Avrupa'yı meydana getiren büyük ferdî vâhidler topluluğu diye ele alamayız. Roma cemiyet dehasıdır. Orada ferdden çok cemiyetin dehâsı vardır. Bu cemiyetin dehâsında nizam esastır.

Roma kaldırımı... Roma'dan tâ Kırım'a kadar giden kaldırım... Bir doku, bir nesc, sımsıkı bir nesc... Ve Yunan kültürüne tam bağıllık*.. Roma'nın (Jüpiter)i

33

, (Zeus)un ikinci pasaportunu taşır. Bütün inanışları ufak tefek farklarla aynıdır. Sadece (Plastik) zevk; ve madde üstü anlayıştan yoksun bir putçuluk...

(Senek): (Stoîsizm)den mülhem temelsiz bir ahlâk felsefesi yapar. Bedbin ve mağrur... Ve Roma dekadansını (çökmektedir Roma), tam ifade edici bir gurur havası ve onun ruh haleti... Ümitsiz bir gurur... (Epiktet) mağrur değil; onda vecdi arayan, ama pervaneler

gibi başını sağa sola vuran ve bulamayan bir çıkmaz sokak rotası...
O da tam (stoisyen)dir. Bedbin ve mahzun... Köleliğinin de tesiri...
(Epiktet) kölelikten gelme...

Onun için orada Yunan'da olduğu gibi âbide çapında fertler
göremiyoruz.

Şimdi meselenin meselesi geliyor : İskenderiye mektebi... Üzerinde
durmaya değmezdi, ama şu iftira var ya; tasavvuf oradan alınma
diye... Onun için İskenderiye mektebini biraz tafsilâtlı göreceğiz.
Bu mektebin (filozofik) ehemmiyeti, bahsettiklerimin yanında
Süleymaniye camiine nisbetle bir gecekondudur.

İftiraya cevap verelim: Garplı fikirde son derece hilekârdır.

İskenderiye Mektebine hiç ehemmiyet vermez, fakat bizim
tasavvufu oradan çaldığımızı söyler. İşte bütün mesele burada...
İskenderiye Mektebi Hristiyanlıktan sonra... Bir ân duralım! Burada
Hristiyanlık sözünü kullanmayalım, onu İsevîlik'ten ayıralım!
Zira Hazret-i İsa hak Peygamber... Hazret-i İsa'nın tebliğ ettiği ve
bilâhare tahrif edilmiş olan din, Allah Resulüne kadar hak
dindir. Tahrif edildiği için İlâhi vasıfları tenzihte küfre düşer.
Küfür buradadır. Dalâlet, küfür, bulunan hakikati kaybetmektir.

34

Küfür kelimesi insana acı gelir; mânasını bilsek çok seyrek
kullanırız. Küfür gizlemek demektir. Yani hakikati perdelemek...
Onun için meseleyi doğuşu | İsevîliğin zuhurundan sonra olduğu
halde biraz evsele alıyorum. Bu mektep bir yahudi müessesesidir
(ve ilk defa İsevîliğe karşı bir tepki olarak başlamıştır. Şöyle:

İslâm tasavvufu güya İskenderiye mektebinden, alınma ve zâtiyle
(orijinal) olmayan bir müessise... Bu değil mi iddiaları?..

Ne gariptir ki, orijinallerin orijinali; yani aslilerin aslısi tasavvuf,
zaten Eflâtun ile, muharref Tevrat arası bir bulamaçtan ibaret,
büsbütün sahte bir felsefe koluna bağlanmak isteniyor!

İskenderiye veya (Neo-Plâtonizm), Yeni Eflâtun- | culuk ismini
taşıyan bu mektep, Hristiyanlıktan sonra (Platon) ve talebeleri
tarafından kurulmadan çok îvvel Yahudi (Filon) un elinde ilk
temelini atmıştı.

(Filon) Hazreti İsa'dan 20 yıl evvel doğmuş, 54 yıl sonra ölmüş, 74 yaşında bir yahudi... Cenup Suriye taraflarından... «İdeler Âlemi» nazariyesini Yahudilerin tahrif edilmiş kitabı Tevrat ile karıştırır, bir (kokteyl) yapar ve bu (kokteyl)den sahte bir (mistik) süzmeye bakar. Fakat devrinde hiç alâka görmez. Ondan 193 sene sonra, İskenderiye mektebi (Filon) dan alır diyalektiğini ve «Nev-Eflâtuniye» namiyle, yani sırf (Platon) dan alınmış gibi göstererek felsefesini kurar. Ve bu mektep 193'de başlar, 500'e kadar gider. 4. Asır sonlarına kadar... Hiç tutunamaz ve işi büyücülükle bitirir.

(Platon) aslında Romalıdır. İskenderiye mektebi millî bir mektep değildir. Karmakarışık, melez... İsevîlik gelmiş, Yahudi ellerde tahrif edilmiş, ortalık bulanmış, put alâkası zayıflamış, çünkü büyük ruhtan

35

haber gelmiş ve erimiş bütün heykeller... (Zeus) iki büklüm olmuş... Fakat böyle bir âlemde her şey karmakarışık... İskenderiye vaktiyle İskender'in kurduğu kasaba... Adetâ bir Bâbil Kulesi manzarasında... Yahudi orada, politika tezgâhları orada, her fitne orada... Bir hercümerc... Şimdi, dâvaları nedir-, ona bakalım! Bunlar başlangıçta İsevîlikle açık bir mücadeleye girerler. Ve ona karşı (Platon) un «İdeler Âlemi»nden bir nazariye atarlar ortaya... (Aristo) yu da (diyalektik) olarak alırlar.

(Diyalektik) nedir?

(Diyalektik) fikirler tanzim şeklidir, ambalajı, mimarisi... Mantıkla yanyana... Çok defa (diyalektik)lerin. çelmesine takılır kalırız, üstün fikre çıkamayız. Halbuki (diyalektik) başka, fikir başkadır. İskenderiye Mektebi (Aristo) nun diyalektiğini alır, (Platon) ile karıştırır ve der ki: «Benim metodum sâf fikir ve hissi istidlaldır»... Öyleyse akılnerede kaldı? Hissi istidlalden gelir, isi neticesiz bir noktaya getirir; ve (ekstaz) vecd ve istiğrak gayesine bağlar. İstidlal yolu ile gelip (ekstaz)a geçmek... Bu noktalara iyi dikkat etmek lâzım... Burada, dünyanın en büyük bir 'olmaz', muhali var...

Hissi istidlal, insanı, nihayet kendi öz varlığına bağlı bir akıl kamaşmasına götürür. Varlığından geçici, zâtını görmeyici, kendini kaybettirici bir «fena» noktasına vardi ramaz. Bu, kendinde olarak «kendimde değilim!» iddiasına varır ki, kamaşmış bir aklın hokkabazlık oyunundan ileriye geçemez.

Balıkla kuş evlenip de çocuk sahibi olamazlar... Akıl eğer balık, vecd ise kuşsa yolları ebediyen birleşemez. Hilkat kanunu bu... Zorlarsanız ne olur? İş

36

yine akıl meselesi olarak kalır, üstelik akli da öz pa-İi içinde iptal eder.

Tasavvuf ise ruhtan gelip akla hisse veren, akli hissesine asla tecavüz ettirmeyen ve gayeyi «ne akılla olur, ne de akılsız» diye tespit eden İlâhî marifet rejimi...

İskenderiye mektebinden devşirilmiş olduğu iddia edilen tasavvuf böyle bir sahte malı çalmış olabilir

Tesiri ve takipçileri 5. Asra kadar devam eden İskenderiye mektebinde, bize yalan veya doğru tarafından Ötelere ait bir haber getirici bir tek ermiş yoktur. Tasavvuftaysa kol kol veli... Onlar işin saçma-sapan dedikodusundadır, tasavvuf kahramanları ise yaşantısında... Ve şiarları «kaal-söz» adamlığı değil, «hal - bizzat yaşama...»

Büyük (metafizik) ölçülere dayalı ve sistem belirtici kitapları da yoktur. Bir yarım kısır (psikoloji) ve (Platon) dan devşirdikleri ve kısırlaştırdıkları bir yarım (ideoloji) ...

Biricik dehâsı satıhta derinleşmek ve ne kadar derinleşirse derinleşsin, yine satıhta kalmaktan ibaret Batı tefekkürü, işte, bir fare kılı ile fil kılı arasında ayırd edici bir (faktör) bulamayan bir dış müşahede göziyle baktığı için her kılı aynı cinse bağlar ve önceki ve sonrakine göre âdi bir hesap mantığıyla hükmünü verir: «— İslâm tasavvufu, İskenderiye Mektebinden iktibas edilmiş, asliyet-ve şahsiyetten mahrum ve îslâmın kuruluşunu değiştirmeye memur bir yamadır.»

Bahsinde göreceğimiz gibi, doğrudan doğruya Allah Resulünün bâtın hazinesinden başka bir şey olmayan tasavvufa bu bakış, Garplının muhteşem hamakatini göstermekte en çarpıcı misaldir.

37

Uça uça nihayet motor kuvveti sayesinde biraz havalanabilmiş olan Batı adamı, elbette ki, küçücük bir solukla ve feza boyunca yol alan, ışık hızlı tasavvuf füzesini çocuk uçurtmasından ayırt edemez. Buna kafa yapısı müsait değildir.

İskenderiye Mektebi, aslında, Roma'nın benlik felsefesi diye hüviyetlendirebileceğimiz haşin tefekkür zemini üzerinde, İsevîliğin çökerttiği bir nizamın, Hıristiyanlık içinden gelerek Hristiyanlığa da zıt ve Eski Yunan'dan imdat isteyen ve güya ruha bağlanıcı son nefis müdafaası hamlesidir.

İskenderiye Mektebinin, hem de zıt yoldan Eski Yunanla karışım yapmaya kalkıştığı gerçek İsevîliğe bir göz atalım: Hazret-i İsa, babasız hak peygamber... Bize İhlâs Sûresi herşeyi söylüyor. «Allah doğurmadı ve doğurulmadı»... Hazret-i Meryem'in doğurduğu büyük Peygamber... Yoksa Allah'ın oğlu değil-

Şu Avrupalı bir nevi zekâ içinde ne muhteşem ahmaktır! Babasız çocuk olmasını muhal görür de din ona bu muhali kabul ettirince bu defa muhallerin muhaline kaçır; yani Allahı baba kabul eder. Ve babasız yaratıldığını kabul ettiği Âdem Peygamber hakkında böyle düşünmez.

Hazret-i İsa'nın Peygamberlikte derecesi dördüncüdür. Birincisi, Allahın Sevgilisi, ikincisi Hazret-i İbrahim, üçüncüsü Hazret-i Musa, dördüncüsü Hazret-i İsa... Nebî üstü resul, hepsi... Resul, yeni bir şeriatle gelendir. Nebî kendinden evvelki resulün şeriatına bağlı, fakat Allahtan vahy alan...

Her resulün karşısında küfrün bir timsali vardır.

Hazret-i İbrahim'in karşısında Nemrut, Hazret-i Musa'nın karşısında Firavun, Hazret-i İsa'nın karşısında da Roma... Her resulde olduğu gibi, eritici bir nefes sahibi O... Eritici ve silip süpürücü... Asliyle hak; Çur'ân'ın bize emrettiği şekilde resul; fakat hristiyanlık menbaından alacağımız bilginin hiçbir noktasına

mutabık değil.. O bir eritici nefes dedik, yanlışı ve kötüyü silen kezzap... Çünkü resul.. Bâtılı yıkmaya.ve hakkı dikmeye gelmiş resul.. Dinini aşağı >rukan nasıl neşrettiğini biliyorsunuz. Ne kadar ufak ve dar bir zümrenin kendisine iltihak ettiğini, orada hazret-i Musa'ya ihanetle başlayan yahudi dehâsının nasıl Hazret-i İsa mevzuunda da pusu kurduğu-ı ve bir toplantıda «yarın horoz ötmeden içinizden biri beni ihbar edecek» dediğini.. Ve onun da ÜdaK adlı bir yahudi olduğunu biliyorsunuz. Oniki havarimi de... Hazret-i İsa'nın, sakın asılmış falan olduğunu zannetmeyin! O Hristiyanlığın telâkkisidir. Hazret-i İsa çarmıha gerilmemiştir. İlâhî iradeyle semaya refsdilmiştir. Çarmıha gerilen, ona benzettikleri bir yahudidir; belki de (Juda)... İslâmî ölçü çarmıha gerilme hadisesini böylece tespit eder ve sonradan tahrif edilmiş olan İsevîliğin bu iddiasını kökünden kazır.

Hazret-i İsa'dan sonra dâva oniki havariye kalıyor. İşte bu havarilerin sadıklarında yükselen soluktur ki, koca Roma İmparatorluğunu yerle bir etmiştir.

Havarilerden doğru yolda gidenlerle tahrifçiler arasında tefrik yapamıyoruz. Elbette Kâinatın Fahrine kadar geçen müddet içinde ve Allahı tenzih kavliyle hak olan bu dinin birçok velileri olmak gerekir. Velileri, şehitleri ve kahramanları... Fakat onları ayıklayabilmek mümkün değil.. ««Teslis» dalâletinin ortaya atıldığı

38

39

ve Son Resulün bayrağını açtığı andan itibaren Hristiyanlık cephesinde ne bir veli, ne de, Allah Resulünü reddetmeleri bakımından bir mümin kabul edilemez!..

isevîlik yerine Hristiyanlık kelimesiyle vasıflandırdığımız ve bu suretle dâvalarını gerçek isevîlikten ayırdığımız yol, Katolik ismi verilen mezheple başlar. Bu yunanca bir kelime... «Katolikon» umumî din mânasına... Cihanşümül din... Teslis, yani üçleme; baba, oğul ve «Ruhulkudüs» olarak Allah'ı ve ilâhî vahdeti üçe bölen bu mezhep kendisini umumi din kabul eder ve Ortodoksluk ve

protestanlık yollarına hakaret nazariyle bakar. Halbuki ondan sonraki mezheplerle beraber bizzat kendisi hiçbir bedahet duygusunun kabul edemeyeceği bir abesler 'manzumesidir- Katolikliğin kalesi halinde kurulan Roma kilisesi Allahı tenzihte en büyük abese düşer ve abesi tayinde akla en küçük hisseyi vermezken, İslâmın zuhurundan evvel küfür uçurumuna düşmüş ve zuhurdan sonra da gerçek vahdaniyet davetçisini "inkâr ederek bu uçurumu büsbütün derinleştirmiştir.

ilâhî varlığı tenzihte sabit kaldıkça, topyekûn zaman ve mekânın Peygamberi zahir oluncaya kadar hak din olan ise vîliğe ilk tahrif tohumunu kim atmıştır?..

Şüphesiz ki, yahudi..

Ama kim?.. Bizim şüphemiz (Sen Pol) üzerindedir. (Sen Pol) bir yahudidir. Onu biraz yakından görelim: (Sen Pol) ve (Sen Piyer)... işte katolisizmin ve Roma kilisesinin iki kurucusu... (Sen Piyer) baş kurucu ve ilk papa kabul edilebilir. Papalığın bütün kanunlarını o koymuştur. Fakat tahrif onunla mı başlıyor, bilmiyoruz. Asıl şüphe (Sen Pol) üzerinde..;

40

(Sen Pol), asıl İsmi (Satıl), şahsiyeti ve hayatiyle son derece dikkate değer bir tip... Gayet çirkin bir adam... Küçük, çipil, hummalı, sabit bir noktaya dikili gözler... Felç geçirmişçesine çarpık ve sırtkan bir ağız... Avrupalının, Batıya (mistik) ruhu aşıladığını kabul ettiği bu adam, İsevîliğin başında ilk mazlumlardan biri olan (Sen Etyen)in idamında sehpanın karşısına geçiyor ve feci manzarayı sonuna kadar seyrediyor. İş bitince de Romalı askerlerin yanına gidip mahkûmun üzerindeki elbiseleri istiyor. Veriyorlar... Hristiyanlığın en büyük azizlerinden bilinen bu adam günün birinde seyahata çıkıyor. Tarsuslu yahudi (Saul) dört beş iklim aşıyor, dağlara çıkıyor, çöllere iniyor, dere tepe düz, gidiyor. Bir gün kuytu bir sahradan geçerken birdenbire güneşin ziyasını kapatan müthiş bir şimşek şulesi karşısında kalıyor. Rivayet onlardan... Yere kapanıyor, «Efendimiz, efendimizle diye haykırıyor. Ve güya gaipten bir ses geliyor: «Beni incitmekte devam edecek misin?» Bu ses, yine güya

Hazret-i isa'nın... (Saul) işte o andan başlayarak yeni bir adam olmuştur. Derhal Hristiyanlığa kapılanıyor, havarilerin kısa zamanda başına geçiyor ve «putperestlerin yola getiricisi» ismi altında harekete koyuluyor.

İlk zamanlar iki cereyan var Hristiyanlık yolunda... Biri Yunan, öbürü Yahudilik cereyanı... Bir kısmı Hristiyanlığın kültür bağını Yunan'a; çekmeye bakarken, bir kısmı da yahudiliğe doğru çekme gayretinde.. Bu cereyanların ikisi de gerçek isevîliğe zıt... Hele yahudilik cereyanı, getirdiği sahte (mistik) ve bâtil itikatlar yüzünden büsbütün aykırı... Bu cereyanın bağlıları halis İsevîlere yapmadığı zulüm bırakmıyor.

işte bu hava içinde (Sen Pol), nam-ı diğer (Sa-

41

ul) Anadolu içinden bir hat çizerek Yunanistan'a ve oradan da Roma'ya gidiyor. Roma'da öldürülecektir. Fakat öyle bir ölüm şekliyle ki, ancak hak yolunda muazzam bir vecd sahibi bir müminin can veriş gibi.. Görülüyor ki, (Sen Pol) kendi bâtilına bizzat inanmış vaziyette... Kendisini ayağından asmalarını istiyor. Başı aşağıda, o şekilde can veriyor ve böylece hayatiyle de Batıya aşladığı sahte (mistik) mânaya misal oluyor.

Batı adamı, (Sen Pol) ün bu haline «Salip cinneti» ismini verir.

Gerçekten bir cinnet... Tasavvuf bahsinde göreceğimiz gibi, muvazeneli ve kıvamlı, zaptedilmiş ve murakabe altına alınmış ve herşeyden evvel hak kutbuna bağlı cezbeyle bu cinnetin arasındaki fark sonsuzdur. İslâm tasavvufunun gerçek velîlerince makbul tutulan hal ile bunun arasında bir ters-yüz durumu vardır.

(Sen Pol) ün bir de «tenimizdeki diken, kıymık» diye bir tabiri var.. O da çok uzaktan gördüğü «nefs»e işaret..

Sırası gelmişken söyleyelim ki, «nefs» kelimesi Arapçadan başka hiçbir dilde yok... Bu kelimenin çerçevelediği mâna, muazzam... Kalbin hakikatini ifade eden nefis ile ruh arasındaki bağ, Allah'a erme dâvasında en ince ukdeyi belirtir ve çözümünü sadece ve sadece İslâm tasavvufundadır. (Sen Pol) ise, herşey-de olduğu gibi bu dâvada da işin sahte cephesini temsil etmekte... Ama yanan ve

tutuşan bir insan olduğu besbelli... Suriye'den Anadolu'ya, oradan Yunan illerine, oradan da Roma'ya doğru bir orman yangını halinde etrafını yaka yaka ilerliyor. Roma'da (Sen Piyer) ile buluşuyor. Oradaki gerçek ve masum İsevîlerle (katakomp) larda müthiş bir vecd hayatı sürüyorlar ve sonunda asılıyorlar.

42

Burada derin (nüans - gamıza) var... İsevîlik, top-yekûn zaman ve mekânın Peygamberine kadar hak din... Fakat Allah'ı tenzihte dalâlet ve felâkete düşmemek şartıyla...

Kâinatın Efendisinden sonra ise top-yekûn bâtıl.. O devirde henüz Son Resulün çağına 5-6 asırlık bir mesafe bulunduğu için, dalâlet ancak Allah'ı tenzih bahsinde olabilirdi ki, işte bu yüzden ya-hudi parmağının oynadığı rolü (Sen Pol) e bağlamakta kendimize bir şüphe hakkı tanıyoruz. Yoksa katiyetle tespit ediyoruz ki, Allah'ı tenzihte hataya düşmeksizin, yani babasız hak peygamber Hazret-i İsa'ya tam bağlılık içinde olanlar o devirde hak dinin halis velileridir. Bu noktayı nazara alarak umumi bir kıymet hükmü içinde havarilerin hakikatlerini Allah'a havale etmek lâzımdır. O devirde İsevîlik vecdi o kadar derindi ki, (plâstik) ve dışa bağlı Romalının ruhu tamamıyla içe dönmüş ve benliği bu vecd içinde erimiş bulunuyordu. Meselâ putperestlerce hesaba çekilen bir Romalı; «kimsin, nesin, nerelisin, ne düşünüyorsun?» sualine «ben bir İsevîyim!» cevabından başka bir karşılık vermiyor ve seve seve arslanların dişlerine atılıyordu. Amma ki, bu ilk masumların başlarında (Sen Pol) ve (Sen Piyer) gibilerin telkinleri, İsevîliğin ilk tahrif hareketi olarak acaba ne gibi bir yön gösteriyordu? Tespiti zor...

(Sen Pol) için «Hristiyanhğa mistik buudu getiren insan!» diyen Batı adamı, böylece nisbet iddia ettiği Peygamberi küçülttüğünün ve herşeyi, vahdaniyet bayraktarı büyük Resûl'den koparıp belki bir tahrifçiye bağladığının farkında değildir.

(Sen Piyer) e gelince, hakkında fazla birşey tesbit edemiyoruz. O, Roma kilisesini kuran havari... Fakat (Katolik) mektebinin ilk tahrif kitabiyatını

43

düzenleyen o'mıdır, bilmiyoruz. Şüphe, (SenPiyer)den ziyade (Sen Pol) üzerindedir. Bunu tekrarlayalım... İsevilik nefesi bu haliyle bile koca imparatorluğu silip süpürürdü. Dış kabartmalarıyla eşyayı nakış nakış yontan, plâstiği, estetiği ve (lejyon)lariyle dalga dalga gelen insan selini hayal edin! Nasıl da köpük köpük eriyiverdi. Her tarafı yalayıp geçen ve bütün bir madde dünyasını kökünden, kurutuveren bu nefes, ruhun şeha-metinden müthiş bir misal... Eski Yunan, Roma'nın sömürgesi olmuşken ve o güne göre madde marifetlerinin hepsi Romalının elinde toplanmışken bir anda o sımsıkı yumruk çözüldü ve bütün madde marifetleri toprağa serildi.

İşte bu (atmosfer) içinde Batının asırlarca süren bir dehlize girdiğini görüyoruz. Kapkaranlık bir dehliz... Bâtıl da olsa bir oluş yıkılmıştır, (plâstik) dünya sönmüştür. Bu oluş, İseviliğin tahrif çışı ve dünya hayatının tahripçisi bir müessise olarak yığınları kapkaranlık bir dehlize sürmüştür. Kuru akıl ve madde fütuhatı devrinin yapma çiçekleri dökülmüş, ama gerçek ürüne yol açılmamıştır. Hak Peygamber Hazret-i İsa'nın hak dini, daha ilk safhalarda tahrife uğratılmıştır.

Artık, Orta Çağ isimli bu dehlizin içinde papazların, selim akıl ve bedahet duygusunu bile köstekleyici yobazlık devri başlar. Orta Çağı bu teşhis belirtebilir. Kısa zamanda öyle bir papaz tipi meydana gelmiştir ki, bedahet halindeki gerçekleri göz göre göre iptal etmek sevdasındadır. Orta Çağ boyunca kilisenin bu gidişini İsevîliğe en büyük hıyanet bilemek gerekir. Papaz tipi, insanı sanki — hâşâ — Allah adına yargılayan (otorite) isimli bir yetki temsil eder. İnsanı diz üstü yere çöktürür, günahlarını söyletir

44

ve sonra bağışlandığını bildirir. Cennette arsa satar, Allah adına bir murahhas edasiyle hükümler savurur, aklın her türlü arayıcılık melekesini küfürle suçlandırır!.. Kürenin döndüğü, yıldızların deveranı (Kopernik) buluşları hep İncil'e aykırı kabul edilir.

Bir de bütün bu bedihî saçmalıklara karşılık Kur'ân'daki münezzeh ifadeyi düşünün!

Karanlık dehlizin sonlarına doğru kilise (engizisyon) isimli mahkemesini de kurdu ve aklın baş gösterdiği her yerde bu başı koparmaya memur cellâtlarını teşkilâtlandırdı. O kadar ki, inkârına takat getirilemez olan hakikatleri bile dile getirenleri, iddialarını inkâr ve sözlerini geri almaya zorlandı. (Galile)ye «dünya dönmüyor!» dedirtmeye kadar varan fikrî zulüm bütün insanlığın malûmu...

Bu arada tam da kilise yararına jandarmalık edecek olan (feodalite - derebeylik) ocağı...

Bu müessise, olanca şakavet selâhiyetini kiliseden alır ve onun vicdan hazine memur zabıtası rolünü oynar. Derebeyi guruplarının bağlı olduğu krallar da aynı yoldadır ve papaların eşiği üzerinde yalınayak ve başı kabak, af dileme durumunda...

İşte kendileri için:

— Allah'tan çok çok küçük, insanlardansa, çok çok büyük!

Düsturunu koyan papaların (otorite) sistemi...

Asırlarca gider bu iş... Bunun böyle gidebilmesi için de bir fikriyata ihtiyaç vardır. (Skolâstik)... Bizim, ceplerde kaybedilmiş güneşimizin zavallı imansızları, (Skolâstik) kelimesini Medrese hakkında kullanırlar. Beyinsizler!.. Meselâ konuşurken «bırak bu (Skolâstik) lâfları!» diye sözü kesmeye çalışırlar... «Gel, bana skolâstiği anlat!» deseniz hiçbir şey söyleyemezler...

45

Kısaca (Skolâstik) işte bu abesler manzumesine (Aristo) mantığını. katarak meydana getirilmiş müessisedir. Onun da kurucusu (Sen Torna) ..s 13. Asır... (Sen Torna), tuttu, (Aristo) diyalektiğini aldı, Hristiyanlığa yamadı. (Aristo) korkunç adam... Maddeye hâkimiyette hünerli... Ve kendi mantığına bir ilk mütarefe bağliyerek ve devamını gayet ileri götürerek o diyalektik üzerinde bir mektep kuruyor (Sen Torna)... Ondan sonra insana düşünme ve muhakeme imkânı bırakmıyor. Kiliseye gitmek, günah çıkartmak... Papanın gönlünce hak ve irade... Kadın almak

ve vermek... Papa her şeyin mümessili... Afaroz müessesesi gibi gayet kuvvetli bir silâh var elinde... Krallar dahi afaroz korkusuyla papadan mağfiret dileniyorlar.

Şimdi (Rönesans)... hekimhan

(Yeniden doğuş - Rönesans) «hümanist»lerle ballar işe... Burası Batının en mühim dönüm noktası... «Ümen» insanî demek olduğuna göre «Ümanist» ne olsa gerek? Bizde herşey satıhtan devşirme olduğu için bunlara «insariiyetçiler» denilir. Halbuki «ümanist» Eski Yunan ve lâtin metinlerini toplıyanlar demektir. Gayeleri insanî olduğu için «ümanist»tirler.

(Ümanizm)i Batıya hediye edenler de Araplar-dır, İslâmdır. İslâm medeniyetinin bütün ufuklara hâkim eseri... Zira Araplardır ki, Eski Yunan ve Lâtin eserlerini Arapçaya tercüme etmişler, onları kaybolmaktan kurtarmışlardır. (Aristo) yu, (Eflâtun) u tet-, kik etmiş, «İlm-i kelam»ı kurmuşlardır. Hepsi gözden geçirilmiş ve Yunan tam mânasiyle süzölmüştür. (Skolâstik) ten asırlarca sonra yeni fikirler Ba-

46

tıya gelir. Vasıta Arapçadır. Arapça ile münasebet esnasmdadır ki, Fransızca Arapçanın tesiri altında kalır ve ondan birçok kelime alır. Meselâ (amiral -emîrölmâ), (alşimi-el'kimya)... Ne yazık ki, Doğu'-da hiçbir mütefekkir bu hakikatleri belirterek Batıya pes ettirici bir fikriyat yağurmamıştır.

Ben bahsettiğim o mütefekkirin gölgesinin kırıntısının kırıntısı olmaya çalışıyorum. Kendime bir pay çıkardığım zehabı uyanmasın zihinlerde... Böyle bir mütefekkir şimdiye kadar gelmemiştir ve bundan sonra da gelmesi gayet güçtür.

İmam-ı Gazali ve benzerlerinin kdndi zaman ve mekânlarında en zengin çapta ödedikleri bu mütefekkir borcunu asrımıza tatbik etmekle mükellefiz... Büyük marifet bunda...

(Ümanist) ler içinde iki mühim adam var... Bir tanesi İtalyan Kardinal (Bembo), öbürü de Fransız (Rable)... Birincisi, Kardinal olduğu halde kilisesinin üstüne çıkmaya doğru bir cereyan açar...

(Ümanist) lerin faaliyetlerinden sonra meydana birdenbire şu mütefekkirler çıkar: (Servetüs) İspanyol, (Bruno) İtalyan, (Kampenellâ) İtalyan, (Vani-, ni) İtalyan... Biraz sonra da (Lûter) Alman, (Kalven) Fransız...

(Servetüs) bir îspanyoldur. Ateşte yakılanlardan bir doktor... (Kristiyanizmi Reşitudyo) Lâtince ilk eseri... «Hristiyanlıkta ıslah hareketi»... Sonra meşhur eseri (Tritatis Erolis - Teslisin Tashihi)... Artık kimsenin muhal ifade edici uydurmaları yutmak ihtimali kalmamış gibidir. Hâşâ, münezzezh Allahm bir oğlu olsun, oğlunu sağında oturtsun, filân, falan... «Ruhulkudüs - oğul - baba» itikadı-, mahut «teslis - üçleme»... Yani bir nev'i hulul itikadı...

47

Hâşâ, Allah insana hulul etsin!.. Hululün, yine hâşâ, timsali onlarca Hazret-i İsa'dır.

İşte bu adamlar, (Servetüs) ve arkasından gelecek olanlar, bu abeslere karşı, kaybolan, o, kendilerine göre ışıklı dünyanın ilk talipleri, arayıcılarıdır. Birden, derhal kilisenin karşısına dikilirler. Ve eserlerini ona göre yazarlar.

O devirde bi»-büyük hadise var!.. (Kopernik) sistemi meselesi... (Kopernik) isimli müsbet bilgi adamı çok açık ve vazıh delillerle dünyanın döndüğünü ve güneş manzumesi isimli sistemini ortaya koymuştur. Ama neler çekmiştir bu adam!.. (Servetüs) ilk defa bunun müdâfaası ile işe girer. Böyle bir fikir ki-1 lisece katiyen yasaktıf. Uzun boylu bir macerası var. Nihayet engizisyon ve yıkılış... Ondan daha mühimi (Bruno) dur. (Gordano Bruno)... (Bruno) yine 16. Asırdan... Büyük kafa ve sanatkâr mizaç... Akli tenkitçidir ve (skolâstik) in şiddetli düşmanıdır. Yani aparma (Aristoteizm) in, yani uydurma akılcılığın en büyük düşmanı... Şiirle karışık büyük eserler yazar. Aklın, hakkı içinde idamını isteyen, yani akılla akılcı olmayan bir (mistik) mizaç ifade eder. Aklın ilk haklarını ister. (Kopernik) ve tecrübe metodu ana dâvası... Şiirleri derin ve hummalı... Hattâ (Şeks-pir) in ondan ilham aldığı rivayeti var... Hakikaten (Şekspir) in «Fırtına» ve

«Hamlet» isimli eserlerindeki büyük (melankoli) yi harikulade bir tarzda terennüm etmiş adamdır (Bruno)...

Bu adamı da yakılmaya mahkûm ederler; tam yanarken salibi uzatırlar, eliyle iter haçı (putu) ve . hâkimlere bağırır: «Beii ölmekten korkmuyorum, siz bana bu cezayı verirken benden daha büyük bir korku içindesiniz!»... Tarihte çok meşhurdur bu söz... Ne güzel söz! Keşke gerçek iman dâvasında bunu söyli-

48

yebilenler olsa... (Bruno) böylece gider. Dikkat edin; hepsinde karakter tektir. Kiliseye, abeslere karşı aklın ilk haklarını almak direnişi...

Bundan sonra (Kampenellâ) geliyor. Ona ilk komünist derler komünistler... «Güneş Beldesi» adlı meşhur eseri, dayanaklarıdır. Evet, (Kampanellâ)... Basit kafasiyle, insan haklarının dürüst dağıtıldığı bir cemiyet hayal eder. «Güneş Memleketi» admı verdiği eserinde... 20. Asrın maddeci kafası onu hemen markalar: «Gel beri, ilk komünist!» (Kampanellâ)dan çok önce gelen Şeyh Bedreddin Simavî (Simavna Kadısı) için de, satih istismarcıları aynı şeyi yapmışlar ve onu komünizmâ-nın öncülerinden saymışlardır. Nâzım Hikmet onun için bir destan yazmıştır. Halbuki Şeyh Bedreddin'in dalâleti apayrı bir sahadadır.

İnsanoğlu malûm ve umumiyetle kolay, kolay anlaşılmaya, dış mantık oyunlarına mahkûm... (Kampanellâ) da kilisenin sâf aklı ezici cinayetini anlamış olmasına rağmen, aklın aslını ve künhünü an layamamış, «kolaycılardan olmuş, bâtü'ın bâtılla kavgasında satih üstü kalmıştır. Küçük ve dış görünüşlere takılı cüce idrak...

(Vanini) keza...

Bir müddet sonra (Lûter) peydan olur. (Marten Lûter)... Alman Protestanlığının kurucusu... İşte (Rönesans) in hristiyanlık sahasında (filozofik) fikir cephesi...

(Rönesans) m bir sanat, bir de fikir cephesi var... Bir (Mikelanj)ı, bir (Leonardo DavinçDyi ele alın; muazzam adamlar... Kiliseye karşı olan (Rönesans) kilisede yalnız vecdi ve hassasiyeti

geliştirmeye bakar. Bir de (Bazilik dö Sen Piyer - Sen Piyer Kilisesinin kubbe altı tezyinatı), düşünün ne eserdir! (Mi-F./4

49

kelanj) buraya otuz sene emek sarf eder. Öyle ki, bir akşam çizmesini çektikleri zaman derisi beraber çıkacak kadar ayağına yapışmıştır. Ne türlü veed içinde çalıştığına dikkat edin! Resimlerinin çoğu dinîdir. Uydurma, o başka... Heykelleri dinîdir. Hep o veed... Papazların aleyhinde bir hareket ama bu ismi koymadan... Her şeyi yine dinden bekliyen bir hareket... Dinsizlik hareketi değildir kendilerine göre... Yani dinden birçok akli abesleri kopanp bir hassasiyet elde etmeye. Romalının kendi vahidine ilâve etmeye doğru bir cereyan... Çifte vâhid, Yunanla Roma... (Fikirde Yunan, + Nizamda Roma, + hristiyanlık hassasiyeti — Greko-Lâtüi Medeniyeti...) Bugünkü (Gre-ko - Lâtin) medeniyetinin kimya formülü budur!.. Başta da kaydettik.

(Sen Pol) ve (Sen Piyer)den sonra (Skolâstik) ile gelip (Rönesans) hareketiyle aklını ve hıncını bulan hamlenin biraz sonra (Lûter) ve (Kalven)le dini İslah etmek üzere bir hamlesi oldu. (Lûter), bu Alman mütefekkeri derhal sapıklıkları protesto etti. Evvelâ rahipte günah çıkarma selâhiyetinin bütün abeslerini protesto... Dikkat olunursa bu, dinin abeslerini ayıklama hareketi... Bu, aynı zamanda îslâmi-yete bir yaklaşma rotası... Teşhisimizin özü şurada: (Lûter) bu hareketlerine girişirken devir 16. Asır... Bizim haşmet ve taarruz devrimiz... Bu zamanda biz oralara fikir misyonerlerimizi göndermiş olsaydık bir anda İslâmiyet hazırды Batıda... Çünkü tam bulmuştu pundunu, zamanını, mekânını... «Olamaz!» diyor «bu saçmalık olamaz!» kilisenin" yetiştirdiği fikir adamı... Al sana, fırsat!.. İslâmiyet hakikî din öyleyse!.. Yalnız kılıç tek başına kâr etmez!.. işte kılıç fikirle beraber gitmezse böyle olur. Fikir zaafımız çok devamlı olmuştur. (Lûter), protestanlıkla îslâmiyete, Hristiyanlık kalesinden bir gedik açmıştır.

Bütün bunlar (reform) namı altında toplanır. İkinci protestan da (Kalven)dir. isviçre'de bir hayalî cumhuriyet tasarlar. (Lûter) den daha ileri gider. Bütün merasimi, ekmeği ve şarabı reddeder, ananeyi reddeder. Bu arada kaderi de reddeder. «Böyle bir şey yoktur!» der. Anlıyorsunuz; erimiş, bitmiş, bir türlü rehberini bulamıyan bir cemiyet... Bu ikisi de (Rönesans) da dini içinden kurtarma çabalayıcı... Fakat kendisine (Relijyon Katolik Apostolik Romen) diyen katolik müessesesi hâkimdir Batıya... Bütün bunlara ve engizisyonun türlü işkencesine rağmen Batılının ruhundan çözülp gitmesi mümkün olmıyan bir müessesedir o... Böylece (Rönesans) 16. Asırda Hristiyanhğı tam bir tökezlemeye uğrattığı halde bu vaziyet bizde gözden kaçırılmış ve madde kudretimizin yanına ruh gücümüz katılamamıştır. (Rönesans) kapıyı açmış fakat biz içeriye dalamamışız... (Rönesans) tam kıvamını bulduktan sonra, 17. Asırda Batıyı millet millet sarmaya başlar... Şimdi (Rönesans) üzerinde umumi kıymet hük-jinümüzü koyalım:

Tahrif edilmiş İsa dininin gömdüğü akla karşı iinsanî fakültelerin her sahada ayaklanma, eski ser-Ibest insanı arama ve Hristiyanhğı içinden İslaha ça-jlışma, kısaca hurafeye karşı aklın intikamını alma Ihareketi...

Şimdi 17. Asra gelem: Bu Asırdan itibaren Rö-Inesansın getirdiği (espri) Avrupa'yı kol kol sarmak-jtadır. İlk (tipik) zuhuru İngiltere'de görüyoruz. Meş- | hur filozof (Beykın)... (Beykm) 17. Asrın başındadır. İngiliz'dir. O da I (Ümanist) ler gibi Skolâstiğin, Aristo mantığı ile tak-

51

50

viye edilmiş kilise fikriyatının düşmanı... Fikir hürriyeti ve ilmin, dini (otorite) dışı olması esasının müdafii... Kafi istiklâlcii... Burada küçük bir istidrat yapalım : Meşhur (Şekspir), İngiliz tiyatro muharriri ve şairi... (Şekspir) isminde birinin yaşayıp yaşamadığı hususunda büyük münakaşalar olmuştur. (Beykın)la

aynı asırdan olduğu için bunun (Beykm) olduğu zannedilir. Çünkü (Şekspir) de öyle büyük hikmetler ve fikirler vardır ki, anlatıldığı gibi, tiyatro önünde arabaların kapısını açarak veya tiyatrodan perdecilik ederek hayatını sağlıyan bir serseriye yakıştırılmaz. Bir aralık İngiltere'de dünyanın en büyük meselesi oldu bu... İngilizler (Şekspir) i çok üstün görürler. Bir İngiliz nâzın, «bize müstemlekelerinizden mi, (Seks -pir) den mi, vazgeçersiniz diye sorsaiar tereddütsüz vereceğimiz cevap şudur: Bütün müstemlekelerimizi feda ederiz de (Şekspir)den vazgeçmeyiz!» Keridisi mi, (Beykm) mı, ayrı mesele!.. Yalnız (Beykm)ı çok andırır; (Beykm) felsefesinin şiirini, sanatını belirtir. (Beykm) sistem iddiacısı, büyük felsefe çapında en ileri merhaleden değildir. Yalnız akü istiklâlcisi olarak 17. Asrın başında İngiliz fikriyatını mühürler.

Ondan sonra (Spinoza) geliyor. Bir Yahudi... Ya-hudinin iç karakteri icabı fikriyatının birçok cephesinde, yapıcı, yıkıcı, yıktığını yapıcı, yaptığı yıkıcı rolde... Bunları ileride tek tek göreceğiz. (Spinoza), Hollandalı Yahudi, o da 17. Asrın başında, o da dinî (rasyonalizm) müdafii.. (Rasyonalizm) akılcılıktır. Akıl insanda birleşen ruh ve maddeden ibaret dünyanın anahtarı... Bir nev'i (panteizm) e doğru gidiyor. Ve «cebriyeci»... îslâmdaki bâtil mezheplerde^ birisi olan cebriyeci kafa... İnsan, mukadder fiilini

52
icraya mecbur... Bir sözü var... Bu söz şayet hak kutbunda söyleneceydi çok yerinde olurdu.

Diyor ki:

«— Haydi ben işlediğim fiili işlemekte -veya işlememekte hür olayım, fakat acaba istediğimi istemekte hür müyüm?»

Bu büyük bir tecrit kuvveti... Yalnız bunu îslâmî hikmetlere bağlamak ve o yolda söylemek icab ederken bir cebriye fikri etrafında varıyor bu hükme...

(Spinoza) dan sonra Onyedinci Asırda en enteresan kafa (Dekart)tır. Fransız... Tahlili Hendeseyi kurdu. İlmi çalışmalarında materyalist, metafizikte idealist... Skolâstiği yıktı ve akla yepyeni

bir istikamet verdi. Ö zamanakadar görülen (Skolâstik) âleyhdarları skolâstiği yıkabilmiş değildi. (Dekart) yıktı. Meşhur eseri «Usul Hakkında Nutuk» dur. İşte bununla skolâstiği kökünden harap etti. Ve kiliseye bağlı yeni bir akıl metodu getirdi. Bu bakımdan (Dekart) in açtığı mektep büyüktür. Şiddetli hristiyan, fakat (skolâstik) metodu ile değil...

(Rönesans) içinde akim istiklâlini arayan cereyan bu defa akla dayanarak, yine kiliseye mütemayil bir (ekol) kuruyor. Bunun dâvası şu: Akılla inanmak... Aklın inanma usulünü bulmak... O âna kadar da her sahada bilgiyi terkedip akılı bomboş hale getirmek ve onun işleme metodu içinde bulacağı hedeflere akılla yönelmek ve akü içinden bir merhale olarak kiliseye varmak...

Varlık yokluk hakkında meşhur bir sözü var (Dekart) m: «Mademki düşünüyorum, öyleyse varım!»

53

Buna bir nev'i tahkikçi iman yolu da diyebiliriz. (Dekarthn yanı başında, bütün Batının en büyük kafa telâkki ettiği (Paskal) vardır. Birbiri ile yanyana dururlar. Ve birbirlerini idrak etmişlerdir. (Paskal) üzerinde biraz duracağız. Bu adam evvelâ zekanın insanı tahrip edecek kadar üstün inkişafım ifade etmiş bir idrak... Marazi zekâ... Dokuz yaşında riyazi kanunlar keşfetmiştir. Bugün hâlâ çürütüleme-miş birtakım münhani kanunları... Gitgide zekâyı ve saf tefekkürü o hale getirmiş bir insan ki, artık zekânın, kıymığı beynine batmıştır. Akim son merhalesinde... Büyük bir buhran geçirir. Size (Sokrat) tan bahsederken onun bir (vizyon) gördüğünü söylememiştim. (Sokrat) m gözü önüne bir ışık gelirdi ve fikirlerini o ışıkla imtihan ederdi. Bir gece evinde buhran esnasında büyük bir ışık görüyor. (Sen Pol) a atfedilen rivayetler gibi bir şey... Ve kapanıyor yere... Hudutsuza kadar gitmiş aklın son hududunun kendi aczi olduğunu, gaibin aklını tırmaladığını görüyor ve (hani ölüm tehlikesi yazılı elektrik direkleri vardır ya, onun gibi) gaibin elektrik teline dokunan bir kademeye geliyor

akli; ve öyle bir cereyana kapılıyor ki, kendisinden geçiyor ve «artık akılla plmaz!» hük7

münü veriyor.

Müthiş bir merhaleye varmış olan adam... Bu bakımdan o, bizim tasavvufumuzun kafa buhranı üzerinde birçok kaidelerine yaklaşan bir insandır. Bir insan rehbersiz kalırsa, tamamiyle itikatsız, dayanaksız, mesnetsiz kalırsa, münhasır akılla nereye kadar gidebilir? Denebilir ki, (Paskal) in gittiği yere kadar gidebilir. Ve insan orada mahvolur. (Paskal) ondan sonra IPort Ruayal) isimli bir nev'i manastıra çekiliyor ve ömrü boyunca orada, kendince ibadet ve eser yazmakla uğraşılıyor.

54

(Paskal)ın mücerret akılla vardığı son nokta şudur: «Bana Allah gerek; filozofların anladığı mânada değil, haberini peygamberlerin getirdiği Allah...» Ve başlıyor saymaya: «Hazret-i İbrahim, Hazret-i Musa, Hazret-i İsa'nın haber getirdiği.» Orada kalıyor zavallı... Oraya kadar geliyor akıl, rehbersiz kalınca...

(Paskal) — tasavvufta, adem ve vücut bahsinde göreceksiniz — ademin, yokluğun — birçok insanı kül eden nokta budur — helak ettiği ve tam varlığa geçmek üzereyken varlığın gerçek temsilcisini bulamamak yüzünden tekrar yuttuğu en büyük kafalardan bir tanesidir.

Belki bundan üstün bir buhranı derin müslüman İmam-ı Gazali Hazretleri çekti ve o, ademden tam vücuda geçti. Onu tasavvuf bahsinde göreceğiz. Fakat hem o çıkış, hem varış noktasından üstün bir nasibe malikti. İnsanda derin bir acıdır bu... (Paskal) nev'inden hristiyanları görmek ve onların tam da iskeleye yanaşmışken tek adım daha atamamak yüzünden, son vapuru kaçırdıklarına şahit olmak... Bir tanesi de bunların, meşhur şair (Rembo)dur. 19. Asır felsefesinde göreceğiz. (Rembo) ve (Bodler)... (Rem-bo) mücerret fikri o hale getirmişti ki, İlâhi azameti her noktada görür olmuştu. «En küçük bir teşbih yapsam çıldıracağım,

o hale geldim» diye bir notu vardır. Bırakıyor edebiyatı, bir coğrafya cemiyetine âza oluyor, Afrika'ya geçiyor. Bir tek kelime mecaz, teşbih, istihare kullanmadan kuru kuru raporlar veriyor. «Güneş battı, yağmur yağdı, şu oldu, bu oldu» gibi... Ve sonra otuzsekiz yaşlarında bir hastalığa tutuluyor, Marsilya'da ölüyor, ölürken son sözü şudur: İAllah Kerim...» Aynen böyle... Zira Afrika'da arap-ırla teması olmuş, bu kadarını öğrenmiş... Evet, «Al-

55
Jab. Kerim» deyip ölüyor. Bir sözü, var... Bu söz ayarında bir söze az rastladım ben hayatımda: «La vrais vie est apsante - Hakiki hayat namevcuttur!» Olmadı! (Apsante) namevcut demek değil... Olup da olmı-yan... Bütün bu hayatın (Rembo)ya verdiği his, şudur: «Var» burada değil; burası bir olanın işareti; ama o burada değil... (Paskal) m da buna yakın bir sözü var. Pek basit, çok derin... Sözdeki derinlik, tumturaklı olmaktan uzak olduğu, tabiiileştiği, kendi kendine içten geldiği vakit tecelli eder. Süslenen ve alâyişli giyinen bir kadında olduğu gibi değil de, tabii çizgileri içinde görünen bir kadın gibi...

(Paskal) diyor ki:

«— Nous mourrons seul: Yapayalnız ölürüz!».,.

Bu basit sözün ruhundaki derinlik hudutsuz... öleceğimiz anda saniye ve sâlise hesabiyle bütün insanlık bizimle beraber Ölse yine her fert tek başına ve yapayalnız ölür. Bütün insanlığı bir havana doK dursalar da bir darbeye ezsele yine her unsur tek başına ve yapayalnız ölür. Bu büyük yalnızlığı- Yunus Emre de ne güzel duymuş ve duyurmuştur:

Bir garip öldü diyeler, Üç günden sonra duyalar, Soğuk su ile yuyalar, Şöyle garip benceleyim...

Yine Yunus'tan:

Meğer ki gökte yıldızım, Ola garip bencei'-yim.i, •

' (Paskal) hakkında bir teşhisimiz daha vah Kaba aklı tahripde en üstün Batı fikirlilerinden daha derin ve güçlü Imam-ı Gazali Hazretleri müstesna, aklın kumarda kâğıt çalarcasma hilelerini en iyi ensele-

yen (Paskal) diyor ki: «Bir sözün gelişinden, gelişiminden, kazara araya sıkışan bir kelimededen, bir tertipleme zaafından mânalar çıkarıp ve sahte nispetler kurup mantık perendebazlığı yapanlar, bir binada tenazura uygun düşün diye sahte pencere açanlara benzer.»

Evet; rastlamışsınızdır: Bazı yapılarda böyle sahte pencereler vardır. Pencere şeklinde bir çerçeve; fakat içi tuğlayla örülü ve tıkalı... (Paskal) yalancı mantığın sefaletini bu benzetişle ne güzel izah ve (demagog) tipini bütün iç yüziyle ne hoş tesbit ediyor! Aklı, kendi kendisini tahrip noktasınadek götüren, her şeyi ruhi sezış melekesine bağlayan, fakat peygamber rehberliğinden yoksun olduğu için «munte-hâ» noktasına varamayan, beyninde koskocaman bir urla ölen (Paskal), o kadar yaklaştığı ruhî feyze avuç açamamış, çünkü gerçek din menbaini bulamamış olarak, akıl biçareliğinin yaftacısı, acıklı bir örneğidir.

-

(Paskal) dan sonra (Malbrans) geliyor. Yine Fransız... «Hakikatin aranması» isimli eserin müellifi... İdealist metafizikçi... Eflâtun ve (Aristo) arası İskenderiye mektebi tarzında bir vecdi müdafaa ediyor. Büyük atlama taşlandır bunlar Batının... Karakteristiğini verdikten sonra bazılarının üzerinde çok az duruyorum. Bunların büyük insanlar olduğunu kabul etmek lâzım... Büyük meselelerin insanları... (Malbrans) böyle bir vecdin müdafii... Ve bu arada da bu vecdle (hâşâ) Allah'la ittihadın mümkün olacağına inanmış... İşte sapıtma noktası!... (Malbrans)a çok istinad edenler olmasına rağmen onun merhale aşıcı bir ufku yok...

Arada, ilimleri sınıflandırma, kıyaslama ve tecrübeye bağlama metodunu getiren bir İngiliz...

56

57

Ondan sonra Almanya'ya atıyoruz. 17. Asırda (Lâypniç)... Bu da (Paskal) gibi bir zekâ; fakat ondan çok- eksik... Çok genç yaşında darp (çarpı) makinesinin mucidi... Yani ilk hesap makinesinin... O şu fikrî esasa dayanıyor: Hiçbir makine, (elektronik beyin) , şu, bu,

insan fiilinin en ahmağının dahi mukallidi olmak iktidarında değildir. Fakat fikre ait bazı hesapları maddenin hesaplarıyla (teorem) haline getirdiniz mi, oradan bir prensip bulabilirsiniz. Bu, darp prensibini maddeye tatbik etme esasını keşfeden ilk adam... Şimdi tabii bu esas etrafında makineler yapılıyor. Bu adam aynı zamanda mezhepleri barıştırmak dâvasında... Yani (katolisizm)le Protestanlığı... Fakat muvaffak olamıyor. Ve meşhur (monad) nazariyesinin sahibi"... (Monedoloji dö Lâypniç)... (Monad) eşya ve hadiselerde bölünmez bir vâhid görmek fikri... Bu ne mücerret, ne müşahhas... Ö, bölünmez vahide tam gitse onun ne olduğunu görecektir... Eşyada «vahdeti vücud»a doğru bir bölünmez vâhid prensibi görmeye başlıyor; fakat bu bölünmez vâhid, kendisiyle eşya arasında bir (mistik) olarak kalıyor. *Bir sisteme geçemiyor. Hayat ile tabiatın tek prensibi onca (Monad)dır. Büyük idealist... Fakat bu bölünmez vahidin bütün eşya ve ruha şamil üstün esası nedir? Bu (Lâypniç) de bulunmaz. Yarı yolda kalmış adam...

17. Asra baktığımız zaman ne görüyoruz?

17, Asrın karakteri akılda ilerleme... Ve bu arada akılla iman arası çırpınma ve bir ruh muvazenesi arama teşebbüsü, tecrübesi... Yani (Rönesans) tan çok hisse almış, ama Hristiyanlıktan da vazgeçmiyor. İkisi arası bir felsefe... Tam bir (reaksiyon) ve patlama yok... Bu patlama 18. Asırda oluyor. Şimdi karşımızda (Volter) denilen meşhur din-

58

siz var. «Fransız İnkılâbı» konferansımı hatırlayanlar (Volter) i fikri cepheden görecektir...

(Volter)... Bu bahis üzerinde ne kadar dursak yeridir. Çünkü (Volter) değil de onun milyondabir mukallidi veya eksiği olarak, ortalık, sokaklar, kürsüler, özentiler (Volter) lerle doludur günümüzde... Ama hangi çapta; söyledik. (Volter) muhteşem bir satıhçıdır; usta bir kolaycı... Kelimeye iyi dikkat edin, bunlar benim infiali hükümlerim değildir; (idealist) Avrupa felsefesinin kondurduğu değişmez ölçüler... (Volter), espri, tekerleme ve zihin zerafeti hududunu aşmayan inkâr psikolojisinin elebaşlarından bir

tanesidir. Top-yekûn münkir... Ve inkârını hiçbir sisteme dayamaz. Küçük meselelere, pratik dâvalara, dıştan görüşlere ve kolayına getirmelere el atar. (Volter) in dünyası bir çıkartma kâğıdıdır. Kolayına getirme... Bu tabiri şâmil bir dalâlete malik görüyorum. Tasavvufta bir ölçü vardır: «Allah, zuhurunun şiddetinden gaiptir.» diye... Bu tabirdeki gizlilik ve anlaşmazlığın sezilebilmesi için, kafa. denilen odunu şeffaf bir zar kadar inceltmeli... (Paskal) misalinde olduğu üzere...

Evet, o kadar zahirdir ki, Allah zuhurundaki şiddetten gaiptir. Güneşin, tepe noktasındayken ona bakanın gözünü kamaştırması ve onu hiçbir şey göremez hale getirmesi gibi...

Halbuki bir inkarcıya sorarsan «nerde, nasıl, gözümle görmeliyim ki, inanayım!» der. Gösteremeyince de dış hesap mantığına göre münkir güya galip çıkar, mümin ise mağlûp...

Kolayına getirici mantık oyunu diye böylesini görüyoruz.

.

59

Bir de Bektaşî mizacı var ki o, taşıdığı (espri) gücü bakımından deminki huşunetli inkâr diyalektiğinden daha zehirli... Şöyle: ' Bektaşî vaaz dinlemektedir. Hoca, iki büklüm, kürsüsünde ve Allah'ı tenzih yolunda, ter dökerek gayret sarf etmekte... Hoca bu mevzuda, Kelâm İlminden devşirdiği kadarını bilir ve sığ kalmaktan kurtulamaz. Çilesini çekmediği klişe bilgiler üzerinde kalır.

Derki:

«— Allah bütün eksik sıfatlardan münezzehtir. Bu sıfatların hiçbiri kendisinde yok... Zamandan, mekândan, istikâmetten, şekilden, her şeyden münez - zeh...»

Hocanın, kaba idrake hitap edici, fakat gayet doğru ve gerçek sözlerine karşı bektâşî dudaklarını oynatır ve mührünü basar:

«— Evirip çevireceğine, kıvranıp terleyeceğine, şuna büsbütün yok de de kurtul!»

İşte bu mizacın allâme kılıklı (prototipik) baş örneklerinden biridir (Volter)... Böylesine mizaçlar, yarı okumuş, binaenaleyh tam cahil kalabalıklarda kendilerine hayli taraftar bulurlar.

(Rönesans) tan sonraki akılcı cereyan, sakat mantığın, ayrı bir sakata, kiliseye baş kaldırması, bir bâ-tılm, kendinden daha bâtıl bir hedefe yol açması şeklinde yorumlanabilir. Aklın kaatili kiliseden kopup aklın savunucusu olmaya geçiş, kilisenin abesini görerek ve onu düzeltmeye davranarak değil, onun inandığını ve inandırmaya baktığını gerçek itikat zannederek olmuştur. Arada, krallıkta tecelli edici ve kilisece takviyeli mutlak (otorite) eziciliğine isyan zemininin açılması da bu yüzden...

60

İşte (Volter) nâdir bir dış mantık hokkabazı olarak bu zemin üzerinde yetişmiş ve aynı zeminin yetişmekte olan benzer örnekleriyle, meşhur (Ansiklopedi) çevresinde el ele vermiştir. (Ansiklopedi) nin tesiri büyük olmuştur. Maddeci ve tam inkarcı... Ben her zaman söylerim; müslümanlığa zıt insanlar da nev'i nev'idir. Bir kısmı müsamahacı ve lakayttır. Yukarı katta anası namaz kılar. «Kılarsa kılar» der. Bir kısmı delice mütearrızdır. «Yarın görüşelim inşaallah» desen, «ne demek inşaallah!» diye çıkışır. Böylelerini de görmüşsünüzdür. Yani cin çarpmış gibi çarpmıştır onları müslümanlık... İhtiyatına da bırakmaz işi... Meselâ birçok kâfir, hiç olmazsa «Allahısmarladık, elhamdülillah» tabirlerini kullanır. Birçoklarını da gördüm ki, bu kelimelerin bir tanesini duyduğu yerde başı döner, sar'ası tutar.

Didero işte onlardandır.

Çok yakın tarihteki birtakım İslâm düşmanı mü-tearrızları tanımamız gerekir. İnanmadıkları şeylere, onları karşılığın almış gibi söğüp sayarlar ve tersine dönmüş insanlar olduklarını gizleyemezler... Kuduz kâfirler...

Fransa'da Fransız İnkılâbını da besleyen ve Av-ruya'yı yepyeni bir bünyeye doğru süren bu cereyan başlarken, Almanya ve Alman tefekkürü bu gidişi, amiyane tabirle, yutmuyor. Almanya'daki bu halis-liğe dikkat! O arada Almanya'da (Kant) diye cihan çapında

bir filozof türemektedir. Evet; bu gidişi Alman ruh yapısı hazmetmiyor. (Romantik) bünye, ku-\ ru akılcılığa yatmıyor. (Kant) biraz evvel (Dekart) bahsinde söylemiş-(tim; (rasyonalizm) ini çok ileri ve tevhitçi bir merha-

61

leye götürüyor ve (Kritisizm), felsefesini kuruyor. Meşhur eseri (Kritik dö la rezon pür-Saf Akim Tenkidi) ... Bu eseri okuduğu zaman insanın duyacağı saygı hissi azımdır. Bu dereceyi bizim mütefekkirlerimizden ancak İmam-ı Gazali, Muhiddih-i Arabi gibi büyük dehâlar aşar.

Aklı bir yeraltı şehrine benzetebiliriz. Aklın, büyük yeraltı şehri (Atlantit) içinde inmediği tabaka yoktur. Tenkitçi, idealist, akıldan (idealizm) e geçen ve aklın her buuduhu ölçmüş ve ölçmeye çalışmış adam... Akim içinden aklın üstünü arama metodu... Hadisenin zaman ve mekân içinde bize görünüşü, — ki buna (fenomen) diyoruz — esastır. (Nomen) ise sınırlanması imkânsız bir şey... (Fenomen) gördüğümüz şeylerin his âynalarımızdaki irtisamlarıdır. Bize görünenler... (Nomen) ise kendisi neyse odur. Zâtı neyse o... (Fenomen) leri ihata çemberi içine alıyor, (nomen) ler için «ihatası imkânsız» diyor, (Kant)... Fakat onları da bir zât kabul ediyor. Bu arada ruhu doğruluyor. (Fenomen) ler bize görünüşü ile yani (Fenomen) olmak haysiyetiyle, kendi içimizde mütemadiyen aranması, kanunlaştırılması lâzım gelen bir vakıa iken, c(nomen)ler bilgi dışı kalıyor. Bu iki meçhul dışında bir ara vasıta var... O da ruh... Ruh bu kayıtlardan muarrâdır, müberrâdır. O Allah'a taliptir, ahlâka taliptir. Aynı zamanda bunların üstüne çıkmaya taliptir. Kısaca (Kant), (kritisizm) mezhebiyle aklın tenkidi yolundan bu idealist hükümlere çıkmış büyük kafa... Akim tenkidi yolunda ufuk açan haşmetli anlayış... (Kant) m yanında Almanya'da onun talebesi (Fih-te)... O yavaş yavaş, (Hitler)e kadar yol açan dinamik milliyetçi Alman görüşünün (bencil görüşün) ilk tohumunu atar. (Fihte)ye göre insanda «enerden

başka vakıa yoktur. Tek realite odur, «ene»... Ve buna biraz da (panteist) çerçevede temayül eder. (Panteist) çerçevede idealist... (Panteizm) daha önce de temas ettiğim gibi, (hâşâ!) Allah'la tabiatı bir görmektir. (Fihte) insanı idealize eder. İnsana inanmak, Allah'a değil... Allah'a inanmadan insan kendisine nasıl inanabilir?..

Fransız İnkılâbını fikirde ve ruhta hazırlayan «Ansiklopediciler» kadrosu başta (Didero, Dalâmber, Monteskiyö, Jakar) ve onlara ilâveten (Volter) ve (Jan Jak Ruso)...

Bu (Ansiklopedi) teşkilâtı lalettayin bir has isimler lügati değil, bütün beşerî mefhumları, içinde toplayarak ve kendilerince değerlendirerek 18. Asır insanına yeni bir yön vermeyi tasarlayıcı ve güya ilim ve aklı hâkim kılmayı plânlayıcı hususî bir tezgâhtır. (Volter) in eserleri birçok... En meşhuru «Felsefî Hikâyeler»...

Peşinden «Felsefî Mektuplar»... Daha bir sürü...

Bir de Kâinatın Efendisi ve Risalet Tacının ilk ve son sahibi hakkında onun hâs ismini saygısızca kullanarak yazdığı bir tiyatro eseri var ki, Ulu Hakan İkinci Abdülhamid Hânın enerjik müdahalesi olmasaydı, Fransız tiyatrolarında sahneye konulacaktı. (Volter) hayli gezdi. En çok ingiltere'den müteessir oldu. Oradan Fransa'ya dönüşünde şöyle dedi:

«— Dünya büyük bir inkılâba hazırlanıyor, ama | ben onu göremeyeceğim her halde...»

Ve göremedi, öldü. Öleceğine inanabilmiş, fakat [perdenin arkasına inanmamıştır.

(Volter) in arkasından, ondan daha sathî, tabiat-

İçî (Jan Jak Ruso) geliyor. Onca herşey tabiata ter-kedilmelidir.

Terbiye baskıdır çocuk üzerinde... Tabi-

atın yaptığı herşey ve her netice ondan alınmalıdır. Hiçbir insan müdahalesi olmadan...

Görüyorsunuz ki, bunlar büyük mânada biraz sonra hazırlanmakta olan maddeciliğe doğru açılmış geniş zeminler... Çocuk üzerinde bir ruh murakabesi ve ruhî mihrak tanımamak...

Bu adam da aklın pratik idrak hududu. içinde... Yakıcı (metafizik) madde ötesini arama cehdinden uzaklık, bütün kaba akılcılarda sabit karakter... Bunlar basit tatbikat (ideolog) lan... Ucuz adamlar...

Üçüncüsü (Didero)... (Didero) doğrudan doğruya (Ansiklopedici) dir. 18. Asrın pratik mantıkçı zekâsını sergileme vasıtası, (Ansiklopedi)... Bu (Ansiklopedi) nin bir büyük faydası var, bir de büyük açığözlüğü... Demin de söylemişim; bütün cihan mefhumlarını bir araya koyarak o cihan mefhumlarının içinde (konkre - müşahhas), basit ve dört köşe bir dünya kurmak; ve kalabalıkları o dünya içinde zaptetmek... Onun için, kilisenin, sarayın, şunun, bunun (mistik) edebiyatına set çekmek... İçinde fındık kurdunun bile yaşayamayacağı bir kabukçuktan ibaret bir dünya...

18. Asrın hükmünü şöyle verelim:

Akıl ve eşyayı tahkik hamlesini baskıdan kurtarmak için bir taraftan kalıplarını kiliseden aldıkları itikatları topyekûn inkâr, bir taraftan da hakikati arama ve büyük tecride tırmanma cehdi...

17. Asırda akılla kalbi barıştırma, uzlaştırma tefekkürü hüküm sürer gibidir. Bu tereddüt 18. Asırda yerini kaybetmiş ve işini tüm inkâr modasına bırakmıştır. Bu modanın da vatanı Fransa...

Şimdi geldik, asırların en manalısı ve bir bakıma verimli olan 19. Asra... Bu asrın başında Almanya'yı, fikrî harekette en hamarat görüyoruz. Mezhep üs-

tüne mezhep doğurur. (Lüter)in memleketinden... (Sübjektif-enfûs) ye (objektif-âfâki) türlü felsefeler... Umumî karakter de, önce maddeye bağlı ruhçu, sonra büsbütün maddeci bir anlayış... Karşımıza ilk çıkan büyük çapta tefekkür sistemi, bir eli kaba maddede, öbür eli esiri mânada olmak üzere (materyalizm) felsefesini getiren (HegeD... Bu komünizmin el çabukluğuna kurban edilmek istenen ve Nasreddin Hoca'nın kuşu gibi her tarafı budanıp yalnız işlerine uygun tarafile benimsenen, hattâ tepetaklak ve ters-yüz edilmeye kadar giden filozof... (Hegel) o güne kadar büyük dedikodu mevzuu olan «madde mi, ruh mu?»

meselesini, maddenin içine girerek, onu içinden de bir yere çıkarmaya çalışarak, büyük mikyasta ele alıyor. O (İdealist - Materyalist) tir. Böyle olmak kabilsse eğer... Yani ilk materyalizmi böylece kuran... Onun kurduğu (materyalizm) maddede kalmayan, oradan (idealizm) e bir kıvrım getiren maddecilik... Biraz sonra (Engels)le (Marks)ın ve daha sonra (Lenin)in, (Hegel) i benimsemekteki fikir hilelerini göreceksiniz. (Hegelyanizm)... İlk maddeci mezhep sistemi... O zamana kadar gelen mezhepler, sistemler arasında, maddecilik zeminini andıran birçok şey var... Ve zaten başlangıçta söylemiştim.- (Sokrat) «nasıl»ı "getiren, (Platon) «niçin»i getiren... Madde üzerinde derinleşme metodunu, (realizm) i ve (natüralizm) i getiren de (Aristo)... Batıda her fikir manzumesi bu üçünden birine bağlanabilir, demiştim. Fakat (He -gel) de materyalizm gaye ve temel idrak olarak teessüs ediyor. Faide mevzuu olarak deği}... Onca fikirde üç hareket vardır : (Tez, Antitez, Sentez)... Hüküm, ters hüküm ve terkip... Eserden müessire yol arayan bir prensipte, maddede kalarak ruhu

65

tasdik ve mutlak müessiri (Allah) ı kabul felsefesi... Bu yine bir nevi (panteizm)... Ama bu arada cihan çapında bir (diyalektik) kuruyor bu adam.,. Diyalektiği anlatmıştık; fikrin bir nevi zarfı, terkip tarzı... Bir sofranın tanzimi gibi... (Diyalektik) çok mühim bir silah... (Hegel) diyalektiğini aynen aparmış-lardır komünistler... Ama onun maddeden ruha geçiş yolunu tıkıyarak ve böylece fikir namusuna kıyarak...

Şimdi (Hegel) i hülâsa edelim: (Hegel) materyalisttir. Herşeyi maddede bulur, fakat maddeyi tahkik ede ede bundan bir üst inanışa bir yol bırakır; ve arar bulur ve tasdik eder. Bulur değilse bile o yolu oraya kıvrır ve orada bırakır. İşte (Hegel) budur. (Hegel) bu yola giderken, aynı milletin içindeki tezatlarla bakınız -. (Şopenhavr)... Yine Alman... (Septisizm)i getiriyor. Biliyorsunuz ki bu meslek Eski Yunan'da (Piron) -la bağlamıştır. Hiçbir,tanesi yeni değil bunların.-.. Büsbütün yeni,' tam, sâf yeniyi

bulamazsınız. (Septi -sizm) gelmeliydi zaten, bunca zikzaklı yoldan sonra... Bu kadar uğraşma sonunda yine vardıkları bir yer yok; o halde akılla arayış boş...

Şimdi göreceksiniz (Şopenhavr) m ne kadar hazin bir akamet habercisi olduğunu... (Septisizm) ... Bedbin, reybi, şüpheci görüş...
Diyor ki:

«— (Fenomen) lere karşı irade, hadiselerin dayanağı zat (sübstratum) ile mütemadiyen çarpışma halindedir.»

İnsan iradesi, hadisenin iç yüzünde ise (sübstratum) onunla çarpışmada... Ve bu çarpışma hiçbir neticeye varmak imkânına malik değil...

66

Bir kaide koyuyor:

«— Hayat demek iş demektir. İş de cehd demek... Cehd ise boştur. O halde hayat sefalettir.»

(Septisizm) bu... Bu hal Batı tefekkürünün artık intihara hazırlanmasından başka bir şey değildir. 19. Asırda bıçak bilenmektedir. Biraz sonra bıçağı nasıl ciğerlerine sokacaklarını göreceksiniz. Bu gelişin gittiği yer, istikâmet, boşluktur. Bu sürpriz değil, bizim için... Batı tefekkürü, akrebin kiskacı gibi, aradığı hakikatten ziyade kendi ne/sine çevirmektedir bıçağın, iğnesini... (Şopenhavr), Yunanlı (Piron) ve Hindli (Nirvena) ile çok alâkalıdır.

İslâm tasavvufunu benzettikleri, sade İskenderiye mektebi değil, biraz da (Nirvena)... Buda felsefesi... Ama o ciddi değil, Batı buna «hayır!» diyor.

(Nirvena) yi bir çırpıda halledeceğiz. (Şopenhavr) (Nirvena) ya çok yakın hakikaten... Çünkü (Nirvena) , evvelce size ademin, hiçliğin helak ettiği mezhepler demiştim, işte o... (Nirvena) hiçlik felsefesidir.

Almanya'da bir taraftan (Şelling) in enfûsî' Cide-alizm)i, bir taraftan (Hegel) in (materyalizm) i, bir ta- raftan da (Şopenhavr) m işi ümitsizlikte bitirmeye giden (septisizm) i inkişaf ederken, Fransa'da, bir büyük akliyecilik (ekol) ü kurulmaktadır. (Oğüst-

Kpmt).. Oda (pozitivizm)in kurucusu... «Müspet Felsefe Dersleri», eserinin ismi... «Müspet felsefe dersleri* bir mek-tep açtı Avrupa'da... Muazzam bi» tesir.1. Akliye (ekol) ünü kurdu. Akliyeciler dedikodu dedi her id-i diaya... «Akim mutalarını (veri) arai-'aklın kendi hududu içindeki imkânların]!..» Bu'ionların' kanunudur. «Nerede Ahlâkın ve dinin?» ;ilk! sualleri budur. Bunlara lüzum yok, diye ancak bu memlekette fikir savrulur. Avrupa'da bir (filozof ahlâk-cephesini be-

67

lirtmezse «eksik o tarafın, nerede ahlâk anlayışın?» diye sorarlar. (Pozitivist) lerin cevabı ise şu: «İnsanlık dini»,..

Görüyorsunuz ki, semavi dinlere karşı bir sırt çevirişi var güya müspet felsefenin... Onca din insanlık dinidir. Ve her şey (pozitivist) düşünce meselesidir. Maddeciliğe doğru gidişin akıl çizgisi bu... Onlarca aklın maddecilikle bir alâkası yok... Akla güven ve aklın içinde kalmak... Dâvaları bu... Bu dâvanın bütün kanunları, bütün sistemi (Ogüst KombHa... Bizde de taklitçileri çok...

Şimdi Fransa'dan yine Almanya'ya geçelim. İki korkunç adam: (Engels) ve (Marks)... Bunlara filozof denmez; onu da peşin söyleyelim. Diğer anlattıklarımın hepsi büyük filozoflardır. Bunlar birtakım aksiyoncu fikirciler... Ama kendi müşahhas meselelerinde büyük tecritlere varmışlardır. Batıda büyük bir merhale olarak onları aksiyoncu bir fikir mektebi diye .ele almaya mecburuz.

(Engels) ye (Marks), demin bahsettiğimiz (Hegel) materyalizmini (buna- çok dikkat edeceğiz çünkü bedava komünist aleyhdarlığı yok!) ve (Hegel) diyalektiğini açık gözce aldılar.

Yâhû (materyalizm) ini elinden aldığıın adam (materyalizm) in üstünde bir idealist!.. Kim metelik verir!., işin o tarafını kapatırlar, tepetaklak ederler; ve dâvalarına zıt bir fikirler manzumesini kendi diyalektikleri olarak kullanırlar... Bu da gösterir ki, komünizm, temel dayanakta bir yankesicilik davranışıdır.

Evet; (Hegel) i kendi «Tarihi Materyalizmlerine tatbik ediyorlar. (Materyalizm Historik), diyalektiğini, (Hegel) den alıyor ve aldıklarını da itiraf ediyorlar:

«— Hegel'den aldık diyalektiğimizi... Bu diyalek-
68

tik idealist idi; bunu maddeci diyalektiğe tatbik ettik. Böylece (Hegel)in noksanını ikmal ettik!»

Diyorlar utanmadan.; Bunlar fikri, ruhu, iç dünyayı, tamamiyle inkâr ederler... Yani insanların Hazret-i Adem'den bugüne, Allah'ı iarayıcı ruh bünyelerini topyekûn iptal... «Allah»... O mukaddes kelimeyi ve mutlak zatı bir ân /bırakalım; bunlar ona ait arayıcı aleti de topyekûn inkâr ederler... Ne fikir var, ne akıl var, ne ruh var, ne ahlâk.var; yalnız madde ve hareket... Komünizme kendilerince fikri, temel zemini hazırlayan ilk (ekol) budur. İsmi de «Tarihi Maddecilik»... (Marks), (Engels) ile aynı fikri zemini hazırlayıp, onu iktisadi vakıalar ve aksiyon sahasına dökücü büyük eserini yazdı: (Das Kapital - Sermaye)...

Peşinden İngiltere'ye atlıyoruz. (Hium)u görüyoruz. O da (Fenomenizm) i kuruyor. (Fenomen) i demin izah ettim. Bize görünen dış oluşlar...

(Hium) yalnız bunlara dayanıyor. (Kant) m tam tersi «Zahiriye MektebUdir bu... (Fenomenizm) e sorarsanız yalnız bize görünenler vardır. Görüldüğü gibi olanlar, bizde teressüm edenler... Gerisinde (no-men) diye de bir şey yoktur. Ve onların haricinde eşya yoktur. Fikir yoktur, kıymet yoktur. Akla da bir izah yapar. O halde akıl nedir? «Akıl; tasavvurların itiyadiyle teşekkül etmiş irtibatlar mecmuudur»... Maddecilerin ruhu izahı gibi hokkabazca bir teselli formülü...

Bizim Kelâmcılarda bir «cevher - ârâz» tabiri vardır. «Cevher-araz»... Cevher öz, ârâz da onun yansıması...

(Hium) cevher diye bir şey kabul etmez, yalnız arazları kabul eder. Cevher ona hitap etmez. O halde mevcut değildir. Ne kolay kurtuluş!..

69

(Marks), işin felsefe tarafını, (Engels)le beraber ele aldı, hattâ daha derinlere götürdü. Ondan sonra müşahhas dünyaya aksettirdiler

dâvalarını... Budanmış ve hayvani içgüdülere indirilmiş bir insan kafa-fsı ve ablak bir dünya....

Ne kadar anlatsam, şimdi size göstereceğim metinden daha güzel izah edemem. Tüylerinizi ürpertecek bir metin... Buna bir teşhis koydu sonradan (Berg-son)... «Batı aydınının intiharı, Batı kafasının inhitatı» diye bir teşhis...

Bunlar 1848 senesinde nêşhur «Komünist Beyannamesi» ni neşrettiler. İngiltere'deki Birinci Enternas-yonal'den sonra... 1847'de birinci Enternasyonal... 1848'de de bu eser neşreddildi. Bu eser, ne gariptir, 1923'de bizde tercüme edildi, serbestçe... Şimdi yasak mı, bilmiyorum; ama galiba değil... (Marks) ve (Engels)in aynen kaleminden çıkma... Benim bu tercümem sizce noktası noktasına emin görülmelidir. Burada hem onların dünya görüşlerini, hem diyalektiklerini, hem de hakikati devirip iddialarını nasıl punduna getirdiklerini yakından göreceksiniz. Bu 80-90 maddelik bir beyannamedir. Birinci- maddesi şöyle başlar: «Bir hayalet, Komünizm hayaleti bütün Avrupa'yı dolaşüyor. İhtiyar Avrupa'nın bütün iktidar makamları, Papa ve Çar, Fransız Radikalleri, Almanya polisleri bu hayaleti kuşatıp sıkıştırmak için bir mukaddes ehl-i Salip tertibinde ittifak ettiler.»

İşte ilk madde... Bu maddeye göre bir polis romanı, yahut filmi gibi bir hayalet tasviri çiziliyor. Avrupa da onu kuşatmak, kısırmakla meşgul... Böyle bir telkin havası ile giriyorlar meseleye...

Son cümlesi şudur; sonuncu madde: «Dünya proleterleri, birlesiniz!» Bunu Moskova radyosu daha dü-

70

İne kadar her adım başında söylerdi. Bu onların değişmeyen dövizidir: «Dünya proleterleri; birlesiniz!»

Şimdi, eserin gelelim 48. maddesine: «Bütün bur-jjuvazi, siz, komünistler, kadınlarımızı müşterek kıl-jtnak istiyorsunuz, diye bir ağızdan haykırıyorl Bur-ljuva için karısı alelade bir istihsal aletidir. İstihsal aletlerinin içtimaîleştirileceğini işitince bundan içti-laileştirmenin kadınlara kadar teşmil edileceği akla »elıyor.

Hakikatte kadınların âdi istihsal aletleri mev-iinde bulunmalarına

nihayet vermek gerektiği, zî-inlerinin kenarından bile geçmiyor. Kadınların müş-jterek olmasına komünistlerin asla ihtiyacı yoktur. Bu İştirak ezelden beri mevcuttur. Burjuvalara gelince, onlar el altından işçilerinin kadın ve kızlarına karşı, anmaya bile lüzum görmediğimiz resmi bir fuhuş pazarı açmakla yetinmiyerek, birbirlerinin karılarım karşılıklı iğfal etmekten daha büyük zevk tanımazlar. Aşikârdır ki, istihsalin bugünkü şartları kaldırılmakla bunun doğurduğu kadın iştiraki de, yani res-"^î ve gayr-i resmî fuhuş da ortadan kalkacaktır.» Yani hayvanlık tabii olacak, şikâyete mahal kalmayacak, ırz ve namus diye bir komplekse ruhlarda !er bulunmayacak... Ortadan kalkması istenen şeyin e olduğunu anladınız tabii... Bütün ruhî muhtevasiy-' insan... Burjuva için kadın alelade bir istihsal aletiymiş... Bundan büyük fikir dolandırıcılığı olur mu? Ya ne oluyor burjuva dünyasında kadınlara alınan elmaslar, pırlantalar?.. Uğurlarında intiharlar, rekabetler, türlü faaliyetler?.. O halde kadın istihlâk âleti.. Bu mânada her şey istihsal âleti.. Bu görüşün, kadına ait mahiyet ve teke tek erkeğe aidiyet hikme-tiyle alâkası ne?.. En uzak tarafından alâka şurada ki.

71

kadın perdesinin ardında ruhun mukaddes tanıdığı ölçüler tahrip edilmek isteniyor. Ve Burjuvazi dünyasının hiç olmazsa günah bilerek yaptığı, komü-nistlerce mubaha çevrilmek isteniyor. Düpedüz fikir dolandırıcılığı... Demek ki, istihsal aletleri içtimaîleş-tirilince bundan kadın da hissesini alacaktır. Burjuva tipi «Karım herkesin malı mı olacak?» diye tepmiyor ve bir ahlâk iddia ediyor. Zira ahlâksızlığın olması için önce ahlâkın olması lâzımdır. Ahlâkın olduğu yerde ahlâksızlık da vardır. Komünist de diyor ki: «Ben ahlâkı kaldırınca şikâyete mahal kalmayacak, fuhuş olmayacaktır!. Çünkü her şey tabiîleşecektir.» Yani, maddeci bir diyarda, kocası uyuduğu zaman kadını dürtüp de «müsaade eder misiniz?» derlerse ve bu arada koca uyanırsa soluna dönecek ve tekrar uyuyacak... Daha fazla izaha lüzum yok!.. Bunu

savunan şu, bu değildir, (Marks) ve (Engels)... İlmî konuşuyorum. İşte aile görüşleri, işte ahlâk telâkkileri!.. «Ezelden beri mevcuttur bu hal insanda» diyorlar... Nasıl olur?.. Ezelden beri mevcut olan bu hâl ancak hayvandır; ve insan, nefsindeki bu hayvani tarafı insaniliğe çevirmekle mükelleftir. Bu işin tekeffül edicisi de ahlâk... Görüyorsunuz, ne kadar aşağı seviyeye bağlı ve punduna getirici, sadece avamı avlayıcı (diyalektik) onlarınki!..

Gelelim 48. maddeye: «Bir de komünistlerin vatanı ve milliyeti ilga etmek istemelerinden şikâyet ediyorlar. Efendiler, amelenin vatanı yoktur; malik olmadıkları birşey kendilerinden alınamaz!»

Ne sahtekâr mantık! Amelenin, kim demiş vatanı yoktur, diye?.. Sen ameleyi öz dilinden ve yurdundan ayırıp da dünya dışı bir (planet) halkı haline ge-

72

tirirsen vatanı olmaz. Fakat amele içtimaî bir katiyetle mensup olduğu kavmin ve dinin halkası içinde değil midir? Eğer makineler (Homongolos) vâri sun'i insan yapacak hale gelirse işte o zaman onların vatanı olmayabilir. Tabii savunulacak hakları da..

Düğmelerine basılır ve tıklar tıklar çalışırlar.

Hattâ makinenin bile vatanı olduğunu ispat ettiler ruhçular... Bir İngilizin traş makinesi ile Fran-sızınki ayrı ayrıdır ve herbirinin ayrı bir karakteri vardır. Makine bile vatan sahibi iken ameleye vatanı yoktur demenin gülünçlüğüne ne buyrulur? Vatanı olmayanın herhanki bir hak dâvası da olamaz.

50. madde: «Dinî, felsefî veya tek kelime ile fikri bir görüş noktasından yöneltilen ithamlar münakaşa etmeye bile değmez.»

Bu bahsi atlayıp geçiveriyorlar.

Diyorlar ki:

«— Allah'a inanmak ve inanmamak münakaşaya değmez, insanların fikirleri, mücerret bilgileri, tek kelime ile vicdanları, şuurları, maişet şartlarına, içtimaî münasebetlerine ve içtimaî hayatlarına göre değişir. Bunu anlamak için derin bir görüş nüfuzuna ihtiyaç mı vardır?»

Küfür yobazlığı adına bundan korkunç misal olmaz.

Tutuyor, asıl ispata muhtaç noktayı ispat etmişçesine atlayıp geçiyor ve oradan başka kıyaslara el atıyorlar. İşte yobaz budur!.. Gelelim maddecilik mankafalığına... Din görüşleri şu:
«— Bunlar maişet şartlarına bağlıdır, her şey maddeye bağlı... Bu mevzuun konuşulacak tarafı bile yok!»

Yahu, bütün mesele, meselelerin meselesi, maişet

73

şartlarıyla beraber topyekûn hayatın, her şeyin ruh emrinde olup olmadığı.. Maişet şartları kaç para eder ki!.. Allah uğrunda müminlerin türlü işkencelere katlandığı en keskin bir (realite) olarak ortada dururken maişet şartlarını iman faktörü diye öne sürmenin mânası nedir? Yani maişet şartına göre Allah'ı tasdik veya inkâr diye bir neticeye şahit olmuş mudur insanlık?.. Hattâ aksine şahit olduğu ve acı şartlara imanından ötürü katlandığı, tartışma götürmez bir gerçek değil mi? Bu mankafaların bir bedahet ve mutearafe güveniyle ağız açmalarındaki yobazlık nerede ve hangi fikir sisteminde görülmüştür? Görünüz hallerini!.. En güzel iman, Muhiddin-i Arabi'nin dediği gibi, küfrün menşei, kaynağını görerek vücuda gelendir. Küfrün kaynağını tanımak her mümine borç... Demek ki «ben komünist düşmanıyım!» demekle bit- . miyor iş... Anlamak lâzım...

Şimdi o maddeden daha çok dehşetinizi çekecek başka bir maddeye gelelim. 58. maddeye... Memlekette modalaşmış bir sosyalizm cereyanı var, değil mi? Bunlar basamak arıyorlar sosyalizmden komünizme... Şüphesiz ki, komünizm'in sosyalizmin azmanıdır. Ama öyle bir azman ki, gayet hususi tabiat farkları var aralarında... Komünizm kendi bâtılına göre sosya -lizmden nefret eder. Tabiidir... Şimdi sosyalizmi nasıl görüyor komünistler? Konuşan (Marks) ve (En-gels). Burada da mahirane bir cümle kurmuşlar...

İşte:

«Hristiyan sosyalizmi, Burjuva ihtiraslarını rahiplerin takdis etmesine mahsus bir okunmuş sudur»...

Çok lastikli bir cümle... Güya sâf ve hakikî sosyalizme değil de Hristiyan sosyalizmine çatıyorlar. Yalan!

74

Demin «Tabiî» sıfatını kullanmıştım; evet, gayet tabiî... Mümkün olsa haklı diyeceğim... Zira sosyalizmin belirttiği çıkış hattı işi komünizmde bitirmedikçe kısır ve yarım demektir. Bir şey neyse ya tam ol-malı, ya hiç olmamalıdır. Sosyalizm ise (Marks) m (İlmî Sosyalizm) ine, yahut (kollektivizm) ine gelinceye kadar, bilmem kaç şubesi ve taviz verdiği inanış şekilleriyle göz dikilen kadım okşamak kabilinden bir mezheptir; ve gaye, yani zina komünizme nasip olmuştur. Kaynaklarındaki içtimaî illet aynıdır; ve biri çizgiyi yerine vardırarak, öbürü ise yarıda bırakarak kalmıştır. Onun içindir ki, biri hak takdiri küfründe apaçık ve cesur davranırken öbürü münafık ve tavizci rolünde... Bu nükteyi burada keselim.

Eski Yunan'da bir üçgen, üç köşe diye gösterdiğimiz (Sokrat), (Platon), (Aristo)dan sonra basamak basamak, Batı tefekkür merhalelerini kalın çizgileriyle takip ettik. Batı dünyasının, böyle, boşlukta yıldızlar arası nispetlere eş, kendisine yol yol dayanak aradığını, nihayet 19. Asırda (Marks) ve (Engels) ile de ne türlü ablak bir dünya tecrübesine kalktığını belirtmeye çalıştık.

Bunca giriftten ve derinliğine dalma gayretinden sonra (materyalizm) ve komünizm dünyası kadar sığ ve yavan bir âlem hayal edilemezdi.'

Ama onlar, ne fikirde, ne de devlet çapında elde ettikleri tatbikat zemininde dünya çapındaki bir hâkimiyet kuramadılar ve sadece Batının hastalığını ifşa edici bir tesir sahası olmakla kaldılar. Hattâ uzun zaman, 20. Asır başlarına kadar ciddiye alınmadılar. O devrelerde Fransa'da (Rönüvyer) isimli bir filozof türer. Ortaya (Neo-kritisizm) diye yeni bir felsefe mektebi çıkarır. (Kritisizm) malûm... (Kant)m fi-

75

kir mesleği... Demek şimdi onun yenisi çıkıyor meydana.. Yenilik şu noktadadır: (Kant) m (fenomen) ve (nomen) anlayışı, onda sadece (fenomen) leri kabul ve (nomen) i inkâr suretindedir. Yarısı bölünmüş ve öbür yarısı (fenomenist) İngiliz filozofu (Hium) arası, muallâkta bir bulamaç... «Yalnız (fenomen)lerde derinleşelim ve (nomen) diye bir şey aramayalım!» mektebi...

Dâva yavaş yavaş (metafizik) arayıcılıktan kaymakta ve bir nevi (realist) yöne dümen tutmaktadır.

Derken Fransa'da yeni bir (etap) daha... Yahudi (Dürkaym)...

Sisteminin Türkiye'de de ajanlığını yapmış biri bulunan bu adam üzerinde biraz durmalıyız. (Dürkaym) Fransız (Sosyoloji ^ içtimaiyat) mektebinin kurucusudur. Kaydettik ki, artık felsefe, sâf (metafizik), kendi âleminde mücerret bir şiar gibi kalamıyor; mücerret tefekkürden birtakım kanunlar devşiriyor ve onları tatbikat sahasına dikmek yolunu tutmuş bulunuyor.

Büyük mücerretlerden müşahhaslara geçip insanı cemiyet hayatı içinde bağlı olduğu ölçülerle müşahede altına almak... İçtimaiyat budur. Nitekim terbiye, ahlâk, ruhiyat, gibi felsefe şubeleri de (metafizik) tefekkürden devşirilmiş kanunlarla çerçevesi ilimler... Bunlara, mücerret tefekkürün tatbikî şubeleri diyebiliriz.

O devrede artık kıymet, eşyanın künhünü aramaktan ziyade onu içtimaî faide verimine bağlamaya dönmüştür ve gidiş (metafizik) yolun kapatılması istikametindedir.

Bu mânada ilk (sosyoloji) mektebini (Dürkaym) kuruyor. Ona göre ruhi ve ahlâkî vakıalar içtimaî hadiselerine tâbidir.

76

Bu noktada, (Marks) ve (Engels)ten belirttiğim maddeci telâkkiye bir yakınlık göze çarpıyor. Ama yanlış! Arada hiçbir yakınlık yok... Maddeci görüşte ruh, fikir, his diye bir şey mevcut değildir. Her şey geçim ve iktisadî şartlardan doğmaktadır. O kadar ki, her yıl, buğday rekoltesine ve onun dajgalanışla-rına göre ahlâk temevvüçleri ve değerleri de değişir. Yeryüzünde hakikat inkarcılığı ve küfür yobazlığı bakımından, bundan daha çarpıcı, akıl yakıcı bir örnek bulunamaz.

(Dürkaym) öyle değil.. Onca insan, ruhu ve iç hayatiyle ve her türlü inancıyla muhteşem bir mevcuttur,- fakat «tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuktan?» hesabı, tavuğu yumurtaya bağlamakta, yani cemiyeti esas tutmaktadır. Bu anlayış da bir nevi yan maddecilikten başka bir şey olamaz. Zira büyük ruhçular, cemiyetin ferdi imal etmesinden ziyade, ferdin cemiyeti imal ettiği inancındadırlar.

Ya içtimaî vakıaları doğuran müessir nedir? Bu suale (Dürkaym) m verebileceği açık bir cevap olmadığı gibi, onun, böyle bir suale yer vermeyi lüzumlu gören bir kafa ıstırabı da yoktur. O, cemiyet vakıasından yola çıkar ve öncesini tahkikle mükellef olmadığını söyler. Yâni (metafizik) tefekküre, dip notlarını arama cehdine sırt çevirir.

inkâr edilemez ki, tesiri büyük olmuştur. Tâ (orijinal) bir fikir ve sistem adamı sanılan Ziya Gökalp'e kadar...

Ziya Gökalp bir (Dürkaym) aparıcısıdır. (Dürkaym) gibi düşünmek başka, onun apancı olmak başka... Birinde, fikri nefesine mal etmek, çilesini yaşamak, öbüründe ise hazıra konmak var...

Ziya Gökalp, örgüleştirdiği milliyetçilik, daha doğrusu kavmiyetçilik sentezinde, (Dürkaym) diyalektiğini alır

77

• ve üstelik (Marks) ve (Engels)in (HegeDe yaptıkları gibi onu ters istikamette kullanır, dinî heyecan yerine kavim sevgisini ikâme etmeye kalkar ve (Dürkaym) m bu noktaya vardırmadığı yapıyı, ona ters şekilde onun harciyle inşa yeltenir. Bu davranış, açıkça ilim ve fikir suiistimalidir. Zaten o devirde Tanzimattan beri fikir kurumaya başladığı ve büyük mütefekkir yetişemez olduğu için kimse karşısına çıkıp da «sen ne yapıyorsun; müdafaa ettiğin dâvanın müstakil muhasebe ve murakabesine gücün yetmediği bir tarafa, dayanak diye ele aldığın sistem, varış noktası olarak sana terstir; bu bir ilim ve fikir yankesiciliğidir!» diyemez.

Ziya Gökalp'in tamamıyla Islama zıt Türkçülü-ğündeki büyük dinî suç bir tarafa, (Dürkaym) apa-rıcılığındaki ilmî suçu da onu çürütmeye yeter.

Bu mesele bizim tefekkür tarihimizde en mühim yeri işgal etmeye lâyıktır ve dönüm noktamızı göstermesi bakımından en nazik bir çıkış noktası diye ele alınmalıdır.

Ziya Gökalp birçok yazı ve konferanslarımda uzun uzun tahlilini yaptığım ve kafa röntgenini gösterdiğim gibi, aslında bir sahte kahramandır. Türkün ruh kökünü kurutmakta, hem de ilmî bir (otorite) kisvesi altında en büyük fenalığı yapmış ve kendisini takip eden fenalıklar serisinin önderi olmuştur, Bir de, en pest seviyeden bir tebliğci, bir davulcu edasiyle, fikirlerini şiirle söyleme özentisi:

Vatan ne Türkiyedir Türklere ne Türkistan, Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir Turan... Vatanı müşahhas bir mekân olmaktan çıkarıp ona zaman gibi sonsuzluk çapında (mistik) bir hüviyet biçen bu lâfların ufkunda seyrettiğimiz, dili, fikri, ve gayesi olmayan, at sırtında tozu dumana kat-

78

mış, medeniyetlere saldıran bir vahşet yığınının (plâstik) dünyasına gönül bağlamaktan başka bir şey değildir.

Biz İslâmı kabul ettikten sonra Türkün Türkçüsü-yüz!..

Ziya Gökalp'in Türkçülüğü ise, milliyetçiliği ru-

İhî muhtevada, yani dinde gören üstadı (Dürkaym) a zıt şekilde, İslâmı Türk ruhundan sökmenin kavmiyetçiliğidir.

Nitekim, kendisinden kısa bir zaman sonra aynen tatbik edildiği üzere:

Bir ülke ki, camiinde Türkçe ezan okunur, Bir ülke ki, mektebinde Türkçe Kur'ân okunur, Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın!..

Demeye kadar gitmiştir.

Bahsimiz Ziya Gökalp değil, Batı tefekkürü ve Jbu arada (Dürkaym)... Onun için bu bahsi burada kesiyor ve nice

yazılarımız ve konuşmalarımızla senetlerine bağlamış

bulduğumuz dâvayı, Tanzimat-tan beri gelen sahte inkılâplar

mevzuuna bırakıyoruz. Ziya Gökalp bu mevzuun anahtar

şahsiyetlerinin başındadır.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, Batı fikir laboratuvarında milliyetçiliğin bir ideoloji mi, bir psikoloji mi olduğu, tıpkı felsefenin ilim mi, sanat mı, , olduğu gibi, çözümlenememiş bir meseledir. Temayül, onun daha ziyade bir psikoloji olduğu merkezindedir.

(Dürkaym) in (pozitivist sosyoloji) mektebinden sonra İngiliz (Herbert Spenser) ile karşılaşıyoruz. O da (Evalüsyonizm) Tekâmül felsefesinin kurucusu... Evet, tekâmül.. Ama hangi çıkıştan hangi varışa?.. Bu hikmeti size (Spensfer) mektebi değil, İslâm Tasavvufu izah edecektir...

!

79

(Spenser) in Tekâmülcülüğü ilk ve son illiyet noktasından mahrum, başın ve sonun hesabını vermekten müstağni, uçları görünmez tek çizgi üzerinde bir tecrübecilik usulüne dayanır; ve artık hiçbir şeyi halledemez durumda çırpman (metafizik) arayış ceh-dinin toprağa inmesi ve tatbikî bir dehâya kavuşması şeklinde tecelli eder. Batının sapmakta olduğu yol artık budur ve bu yolun en parlak numunesi Amerika, (Spenser) felsefesinin bir merhale ilerisinde, doğrudan doğruya tatbikatçı ve tecrübeye kıymet verici sistemini yuğurmaktadır.

(Spenser) i geçerken gerçek tekâmülcülük üzerinde bir kıymet hükmü koyalım. O, tasavvuf bahsinde göreceğimiz gibi, İslâmî bir kanundur; ve pratik hayatın dört köşesinde ele alınmak yerine, derinliğine insana ve bütün mükevvenata şâmdir. İslâmm gözünde kâinat, bir kum tanesinden en üstün insana ve Resule kadar Allah'tan gelen cezbenin ışıktan helezonları içinde, ebedî bir tekâmül yolunu takip eder. Bu hikmeti Tasavvuf bahsine bırakalım; sadece Batının deryaya nisbetle nasıl bir yüksüklük suya kadar gelebildiğine işaret edelim ve çizgimizi kaybetmeyelim. (Spenser) den sonra (Stuart Mil) geliyor. Tecrü-bi mektep... (Spenser)in kurduğu mektep büsbütün tecrübeye dökülerek teşahhüs etmeye başlıyor. O da demin anlattıklarım gibi (fenomenist)tir. Sebepden neticeye ve neticeden sebebe doğru

büyük mantık manzumesi borçludur ona insanlık... Fakat mantık nereye kadar gidebilir? İşte bütün mesele! Görüyorsunuz, yine aklın metodu üzerinde ve Amerikan (pragmatizm) ine zemin hazırlayıcı tecrübe... Büyük sebep ve netice ile alâkası yok... Bu arada iki adam... Onları iki kelime ile hemen

£o

savuşturabiliriz. İki komik adamdır bunlar... (Darvin) ve (Haksley)... (Darvin) tabii istifa nazariyecisi... Qbürü de... Filozof değil, tabiat ve (fizyoloji) bilginleri... Büyük tefekkürden tamamen mahrum bir tabiat ilmi yolu ile arama yapar ve insanı dehşete düşürmekten başka bir marifet göstermezler...

İnsan maymundan gelmeymiş.L Bu nazariyenin sahipleri bizzat maymun... İspatları da kendileri... Mevzuumuz olmak haysiyetine bile lââyık değiller... Ne yapalım ki, iddiaları büyük... İnsan menşeinin maymun olduğu abesini sezme için büyük bir kültüre ihtiyaç yok... Tasavvuf bunu tamamen halledecek... Herşey kendi aslı içinde seyreder, hiçbir asıl inhiraf ve başka bir asla inkılâp etmez.

Bu arada Almanya'da başka bir filozof... (Nice)... (Şelling) felsefiyle karışık, yeni bir şevk ve hamle arayan bir fişkırış,, İrade ve kuvvet şuuru üzerine dayalı insanın idealize edilmesi felsefesi... «Über-menç - insan üstü» nazariyesi... (Nice) insana insan üstü bir derece arıyor. Batı, kaybetmeye başladığı insanı (Nice) ye aratıyor. (Nice) bu bakımdan bulutlar üstüne çıkma gayretinde... İnsanı bir insan üstü fikriyle yüceltmek dâvasında... (Nice) her satırı bir önceki satırını tekzip eden garip bir sanatkârdır; fakat hakikî, ilmî mânada bir (metod filozofik) sahibi değildir. Marazı bir dehâ... Bu marazı dehâlar artık 19. Asırda üstüste gelecektir. Ve bunda tıbbın gördüğü birtakım başka hususiyetler de var... (Nice) bir mecnundur. Manalı bir mecnun... fParalizi Jeneral) dedikleri frengi kaynaklı hastalığın zebunu... Frengi... Şu bizim (frenk) İsmiyle andığımız Batıdan gelme hastalık... Biz bu illeti burada mânevi ve mecaz' mânada kullanıyor ve ayrıca dikkat edi-

yoruz ki, 19. Asrın 20. Asra devrettiği bunalım devresinin, ilerideki buhranı haber verici nice marazi dehâları hep frengilidir. Şair (Bodler), romancı (Mopa-san) vesaire...

(Nice) böyle marazı ve (vizyon) lar, hayaletler gören bir insan olarak bir (ideoloji)den ziyade ıstıraplı bir (psikoloji) getirerek Almanya'da bir büyük ruhî zemin kurmuştur. Bu zemin Alman milliyetçiliğini bina ettirdikleri filozofların fideliği olmuştur. (Nice) olmasaydı (Hitler) olmazdı. Ve (Hitler)in mütefekkeri (Haydege^r) olmazdı. Ve (Haydeger) olmasaydı şimdi Fransızların modası geçmiş (ekzistansi-siyalizm) felsefesi olmazdı. Yani Varlık felsefesi...

(Nice) yi kendinden ziyade delâlet ettiği mâna ile ele almak lâzım... (Nice) (pesimizm) e ve intihara doğru giden Batı tefekkürü içinde insanı bulutlar üstüne çıkarmanın bir nevi marazı" ve şairane vecdini arayan sanatkâr ve tamamen idealist...

Batı tefekkürü Avrupa'da böyle bir buhran tüneline girmiş yol alırken, Amerika'da maddeci olmaksızın madde faydalarını hedef tutan bir fikir mezhebi doğuyor. Amerika çoktan kurulmuştur ama ilk mütefekkerlerini henüz meydana getirmemiştir. Ve (Vilyam Ceymis)... (Pragmatizm) felsefesi... Bir tarafta (Marksizm) Rusya'yı idare ederken, bir tarafta da (pragmatizm) Amerika'nın damarına geçmiş olarak orayı idare etmekte... (Pragmatizm)... Tecrübe felsefesi... Şöyle:

«— Benim metafizikle alâkam yok!» x

«— Niye?»

«— Aklım ermiyor. Fâsid daire...»

«— Peki, neye eriyor senin aklın?»

«— Benim aklım tecrübeye eriyor. Elektriğin ne

olduğundan bana ne? Ben onu bir ampul içinde zap-tedebiliyorum ya!.. Yeter!..»

Bu görüş tatbikatta insanı gayet yalçın bir maddeciliğe götürür. İsmi konmaksızın... İnsanı şaşırtacak kadar güzel bir oyun

bulmuşlar... Diyorlar ki, «din de bir tecrübedir. O tecrübeden de anladığımız şudur ki, din bizim görmeye, anlamaya muhtaç olduğumuz bir şey değildir, yaşamaya muhtaç olduğumuz bir şeydir.» İşte (Pragmatizm) de din de bu... Ve onlarca hoştur, güzeldir, lâtiftir, denemeye lâyıktır. Yani öyle bir din ki, hiç aramadan, sebebini hiç sormadan ruhun çekiyorsa alacaksın!.. Kadınların boyunlarına taktıkları maskotlar gibi bir şey... Din bir (bonmarşe) oyuncağı mıdır? Madem tecrübe işi «10 sent ver bir din satın al!» hokkabazlığına dönmez mi dâva?

Amerikalının dine müsamahalı bu tavrına karşılık, komünist Moskof'un yine aynı sapık mantıkla din (realite)sine şöyle bir bakışı vardır:

«— Biz Allah'a inanmayız ama, Allah'a inananlar bulunduğuna inanırız!»

Yârabbi, ne sefil, ne rezil mantık tekerlemesi.; Bu tekerlemede Allah'a niçin inanmadıklarına dair en küçük fikir namusundan bir eser var mıdır? Tabîi, elbette, mecburi olarak Allah'a inananlar bulunduğuna inanacaksınız! Buna inanman Allah'a inanmamanı mı gerektirir? Allah'a inananlar, Allah'a inananlar bulunduğuna inanmıyorlar mı sanki!.. Sen evvelâ Allah'a, sonra da ona inananlar bulunduğuna inanmaya bak! Bu kullandığın ağız derecesinde seni ve denî bir fikir sahtekârlığı olabilir mi?

İşte kafasiyle (materyalist), hayatiyle de (mistik) Moskofa mukabil, kafasiyle (anti materyalist), hayatiyle ise silme (materyalist)

Amerika arasında, zıddiyet içi ayniyetî.

83

Sadece bir madde harikası ve bir kemmiyet kö-pürtücülüğü tezgâhı olan Amerika'yı, bunca, gözle görülür ve elle tutulur başarısı içinde Batı tefekkürünün iğdiş edilmiş ve dışıyla (Herkül), içiyle akün bir veledi kabul etmelidir. Batı tefekkürü, sinir buhranına, sinirini 'aldırmış olan Amerikalıda nasıl teselli bulabilir? Amerika 6 dakikada kocaman bir uçak gemisi yapıp denize indirir ama eserine hâkim ruhu kaçırdıkça kaçırmakta devam eder. .

Meselâ bir er, karşısında da bir subay... Subay garip bir emir verir, er de onu yapmak istemez. İtiraz hakkı şu noktaya kadardır. Sorar: «Bu bir emir midir?» «Evet, bu bir emirdir!» Cevabını alınca hemen onu yerine getirir. Vazife bitince de aynı subayın ensesine bir çimdik atmaya kadar gidebilir. Karşımızda, ayağını yazı masasının üstüne atarak, şapkası tepesinde oturur. Daha neler, ne lâubalilikler!.. Bütün bunlara hususî hayat ve serbest mıntıka göziyle bakılır ve sosyal bir disipline yer verilmez. Putlaşmış bir hürriyet!.. Bu hep aynı felsefenin ferdî hayat üzerindeki nakışları... Büyük ilim adamlarını, sanatkârları dolarla Avrupa'dan satın alır ve kaba faide ölçüsünden başka bir şey düşünmez. Gerçekten hadım edilmiş insan tipi, kafadan yana...

Bugün Batı tefekkürünün beşiği ve mezarı Avrupa'ya göre, biri Doğu ve öbürü Batı istikametinde iki ejderha çöreklenmiş bulunuyor. Rusya ve Amerika... Biri fikirde materyalist, fakat tatbikatta idealist bir Moskof milliyetçiliği havasında ve nazariyelerini sadece öbür milletleri tahrip işinde kullanmakta... tkincisi Amerika ve biraz önce temas ettiğimiz üzere, fikirde (Materyalizm) düşmanı, fakat-yaşayı-şiyle tam maddeci ve maddenin ta kendisi... (Prag-

84

matizm)in ruha ve ruhçuluğa hiçbir itirazı yokken getirdiği hayat, maddeci... Tek temel inancı da hürriyet... Başiboşluk... Hürriyet için hürriyet...

İşte 19. Asrın sonlarında (Vilyam Ceymis), İnsan kafasına beş duyu plânında hiçbir şey sormadan sadece tecrübeye bağlama ve ötesine boş verme, yani tecritten kaçma ve teşhiste kalma merhalesinin yerleştiricisi oluyor. Bu mezhep, mücerret mânada olmasa bile tatbikat sahasında bir nevi maddeciliktir. Fakat tezatlar kazaju Batı, şu veya bu şekilde bir billûrlaşmayı kabul eder mi hiç?.. (Pragmatizm) in hemen ardından yeni bir tepki peydahlanıyor ve Fransa'da, (Butru) isimli bir filozof, her şeyi ruha, dolayısıyla Hristiyanlığa bağlayıcı ve şiddetle akılcılara düşman, (İrrasyonâlizm)i kuruyor. Bu davranış, 20. Asırda büyük

bir fikir hareketi başlatacak olan (Blondel)e doğru yol açış... Ve akıl vakıasını kökün-jdien tahrip kudretini gösteren (Bergsori)a doğru bir 'ızanış...-

19; Asrı kapatırken şöyle bir teşhis yerinde olur: Büyük madde marifetlerinin ve makine keşiflerinin gururiyle sâf (idealizm) i gölgeleyen, baltalayan, fakat onun yeni yeşermelerine 'engel olamayan ve onu ancak (Panteizm) şeklinde benimsemek istidadını gösteren Batı tefekkürü, marifetlerinin ruh ha- . kimi yetini elden kaçırma hengâmesine girmiş ve bu hengâmenin kapısı 20. Asra ayağını dayamıştır.

Münezzeh Yaratıcı'yı tabiatte arama cereyanında fikrî ve hissi payı büyük olan (Göte) bakın ne diyor.-

«— Ey tabiat, sen biricik sanatkârsın! İnsan sende've sen her yerdesin!»

Halbuki bu türlü bir vasıflandırma ancak Allah hakkında kullanılabilir. Varlığı bu çapta bir tecrit ve

85

I

tenzihten sonra her şeyi o Mutlak Varlık önünde silmek ve yokluğa gömmek gerekirken, işi bir yaratıklar manzumesi olan tabiate bağlamak nice ve nasıl olabilir? Tepeye tırmanırken zirve noktasına sıçra-yamamanın ve yuvarlanmanın hazin akibeti...

Bu çırpınış Alman edebiyatında böyle tecelli ederken Fransız sanat dünyasında, yavaş yavaş hazırlanan müthiş ruh «dacret - sıkıntı»sı halinin iki habercisini görüyoruz... (Bodler) ve (Rembo) isimli iki şair... (Bodler), için için hazırlanmakta olan bir kanser gibi, asrının ve ilerilerin buhranını yaftalayabil-miştir: (Splin ve ideal)... (Splin - Spleen) ingilizce bir kelime... «Dacret - hafakan» mânasına... (İdeal) ise, belli; ileriye, öteye arama iştiağı...

O devirde, mücerret ilimler ve müspet bilgilerde Batının merkez (metropolis)i olan Paris'te, kapkaranlık gökler ve fabrika dumanları altında nereye yol verdiği belirsiz kaldırımlar ve başları dönen çatılar, bu marazî şaire, Batı aydınının ruh ihtilâç ve irtiaşlarını ilham etmekte bir anten vazifesini görmüştür. Onun (Le fiâr dü

mal - Fenalık çiçekleri) adlı şiir kitabı, (Sosyolojik) gözle, iflâsa giden ve ruhî dengesini kaybetmeye başlayan Batının peşin habercisi mahiyetindedir. Fikirde değil sanatta... Düşünüşte değil de sezîşte... Keşfettiği ve maddî faidelere memur kıldığı makine (robot) lanm ilerde tutsağı mevkiine düşecek olan Batı, sanatkârına, henüz ortada hiçbir şey yokken, ruhun yeryüzünden bir güneş gibi çekilmesiyle doğan boşluğu, korku ve dehşet psikolojisi içinde, bir (mostalji - gurbet duygusu) ve (melankoli - hüzün kâbusu) aşilayarak ilham etmiştir. Bu hal, kaybolmaya yüz tutan bir ruh nizamı ve iman sarsılışının sanatta canhıraş tecellisinden başka bir şey değildir ve bu tecelli aynalarının neye alet olduk-

86

lan hakkında şuur sahibi olmaya ihtiyaçları yoktur. Arı bal yapar, kimyager hesabı yapmaz.-

(Bodler) in biraz öncesinde (Po) ve biraz sonrasında (Rembo) yu da aynı soydan sanatkârlar serisine bağlayabiliriz.

(Rembo) mücerret düşünce ve sezîş melekesini, ilâhi hikmetlerin, varılmaz, erişilmez ve içine girilmez kapısına kadar itebilmiş ve nihayet daha önce de bahsettiğimiz gibi aklını kaybetme korkusuyle şiiri bırakmış, Afrika'larda, şuralarda, buralarda serserice yaşamış ve sonunda, yanm yamalak öğrendiği fe Arapça ile aynen «Allah kerim» diyerek pek genç yaş- | ta Marsilya'da ölmüş bir garip dehâ...

19. Asır, müspet bilgilerin fışkırmaya başladığı, ! Batının madde plânında eşya ve hadiselere seyislik çığırını açtığı, fakat terbiyesi altındaki atın ruh mahmuzu eksikliği yüzünden zaptedilemez hale geleceğini henüz farkedemediği devre... Bugünkü Batı fikir ve ahlâk buhranının en ince çizgisi budur; ve Batı bu hali yaşarken, Türkiye, birtakım satıhçı aydın taslakları elinde kendi aslî ruh kaynağını kurutma yolundadır. Tanzimatm hesabı da bu hükmün içinde...

Şimdi 20. Asra geçebiliriz.

20. Asır, 19. Asır içinde pişen buhranın Birinci Dünya Harbi sonlarında patlak vermesiyle karakter kazanır. Zira ikinci Dünya Harbi, yeni alet keşiflerinden başka bir şey getirmemiştir. Birinci Dünya Harbi ise yıktığı şeyler bakımından en büyük merhale başıdır. Beşer hayatı üzerinde, yıktığı ruhî kıymetler... Evet, 20. Asır o buhranın Birinci Dünya Harbinde patlak verdiği, bütün muvazenelerin yıkıldığı devre...

Bu asrın başında (BlondeD... Fransız filozofu... 19.

87

h

Asrın sonunda, fakat 20. Asrın filozofu sayılabilir. O, iman fikriyatını temsil eder. Meşhur (Aksiyon) isimli bir eseri var... (L'aksiyon)... Bu eserin Fransa'da yaydığı tesir büyük... Aksiyon, yani iş, amel... İş hamlesini, aksiyonun bağladığı ruh kutbu üzerinde derin tabakalara ulaştı. 1932'de de «Katolik Felsefesi Problemi» isimli eseri... Bu eserde katolik felsefesinin bütün abeslerine o türlü (mistik) bir gözle bakar ki, o gözün açısı içinde ve tefekkürî telkini altında insanlar abese bir sır gibi inanacak kadar büyülenirler. (Blondel) kaybedileni arayandır. O zamana kadar kazanılan ve erişilen birçok zafer, bir de uğranılan azîm bir bozgun vardır. Bulunan doyurmuyor, kaybedilen ise bulunmuyor ve kilisede aranıyor.

(Blondel) tam idealisttir, (anti - entellektülist)... Akliyecilerin zıddı (mistik)... (Mistik) görüşün tam izahı tasavvuf bahsinde... (Blondel) in örneği (Paskal) ve (Sent Ogüsten)... Daha önce bahsettiğimiz (Paskal) hemen hemen onun ana plânı..:

(Blondel) in tesiri büyük oldu dedik. Kısık bir-ses gibi geldi önce, fakat bu kısık ses, için için eşyayı yiyen güveler gibi Fransız gençliğine tam hâkim oldu.

Tabii binbir cereyan var, birbiriyle boğuşan,.. (Blondel) 20. Asırda ruhçu cereyanı temsil ederken Yahudi (Marks)m cemiyet meselesinde ileriye sürdüğü bâtılı ruha tatbik eden ikinci bir yahudi vardır: (Froyd)... (Froyd) tıpkı (Darvin) ve (Marks) gibi giriftleri basite irca edici bir formül ustasıdır, öyle bir esasa bağlıyor

bütün tahassüs ve fikriyatını ki, madde görüşünden daha yıkıcı oluyor. Dolayısıyla yıkıcı bir (etap) teşkil ediyor.

(Froyd) e göre: İnsan ruhu, bütün tahassüslerimizin mihrakı ruh, cemiyette muayyen terbiye sistemlerinin ona bir çuval .gibi tıktığı «ihtibas - içte hap-

setme» keyfiyeti içinde esirdir. Evet bu hale «ihtibas» der; va ruhun (röfülman - boşalma) ihtiyacından doğduğunu kaydeder. Boşalma, boşanma, çatlama, patlama... Hani vapurlarda gördüğümüz, istim koyuvermek gibi zaruri bir şey... Peki, ya bu halin sâiki nedir? Şehvettir! Onca esas ve üzerinde durduğu ana çizgi budur. Doğan çocuk öz annesinin memesine yalnız bu arzuyla yapışır!..

İlim. önünde müstehcenlik yok; açık konuşuyorum : Ne muazzam bir intihar psikolojisi ki, çocuğu (Jan Jak Euso) hesabiyle tabiata terketseniz, ruhlarda birikim, diye bir şey kalmayacağı zannında... İşte tabiat! Birçok hayvan önünüzde çiftleşmezler. Bu terbiyeyi kimden almışlardır? Birçok hayvan önümüzde pislemeyizler. Hattâ dağda, kırdan, bile pisliklerini toprakla örterler. Çocuk daha meme emerken annesiyle muayyen bir fiile başlar (Froyd) e göre... Bütün vahşetiyle bildirelim ki, her şeyi anlayın!.. Bütün fikrini buna bina eder. Ve cemiyetten aldığımız telkinlerin bir çuval halinde ruhumuza tıkılmış olduğunu kabul eder. Her hissi buna irca eder, bununla da kalmaz, büyük sanatkârı ve filozofu bu ölçüyle izaha kalkar. Der ki, «işte bu ihtibasın renk ve şekil değiştirerek süzer sanatkâr»... Bu fiille de (süblimasyon) adını yakıştırır, yani sanatkâr, kendi ihtibaslarını (süblime) eder, ulvileştirir, yapamazsa iradesi yırtılır.

(Froyd) bir yahudidir. (Froyd) müthiş diyalektiğiyle o kadar korkunç oldu ki, onun ruh nazariyesi (Libido) adetâ her kapıyı açan bir anahtar sanıldı.

O kadar korkunç bir diyalektiği var ki, insan istemeden kapılabilir. (Froyd) ü okuyan hristiyanlardan ve öz talebelerinden birkaçı intihar etmiştir. Anasının yüzüne bakamaz hale gelmişlerdir.

Mukabil darbeyi ona indiren de kendi hemcinsi Mösyö (Bergson) oluyor,
Yahudiler esrarlı mahlûklar... (Kapitalizm) i o. kurar, (Komünizm) i o yapar, sonra o yıkar. Şimdi Ya-hudiyi şöyle, kısaca tahlil edelim: Biri bir adım ileri attırsa, diğeri gelir, o adımı geri aldırır. Peki, nedir bundan murad?.. Hiçbir yerde birlik bırakmamak... Bâtılda bile buluşturmak istemez insanları... Yahudi budur; ve hak veya bâtıl, her birliğe düşmandır. Tek gayesi, gizli yahudilik hegemonyasını kurabilmek için insanlığı bölmek, ufalamak, çözmek ve çürütmek... (Froyd)ün arkasından sıra (Lenin)e geliyor. Hayret değil mi, (Lenin) bu kadar büyük filozofların içinde nasıl yer alır? Pek azımız bilir; (Lenin) in dört-beş Şane mühim eseri vardır. (Lenin) aksiyon adamı, büyük mânada... Ama aynı derecede fikirci... Yani ezberci ve lüpçü politikacılardan değil... Ve (Leninizm) dedikleri, (Marks)ı tefsir ve kendine göre tâdil edici ve (Komünizm) de (Mark's) ve (Engels) tarafından cevap verilemeyen şeyi, yani ruh fonksiyonunu güya tarif kılıcı bir anlayış... Onun için fikri bir (etap) tır (Lenin)... Kısaca bahsedip geçeceğim. Yalnız ister (Lenin), ister (Engels), ister (Marks), birşey söylemek isterim size,.. Bütün dâvamızı kucaklayacak kadar mühim bir şey:

Birgün, benim mensup olduğum ve büyüklerin büyüğü bildiğim Veli, bana şöyle dedi:

«— İnanmak o kadar mühim şeydir ki, istersen bir oduna inan!»
İnanmanın hakikati îslâmdır ve dindir. Fakat yalanı bile, bakın, ne kadar verimli, inanmanın...

Bu üç adam (Marks), (Engels) ve (Lenin) bâtıla inanışın eşsiz mümessilleri... Dâva ahlâkında da müthiş... (Marks) kan kusarak öldü, doktor parası bile

90

yoktu. (Lenin) bütün Rusya'nmbaşına geçmişti, fakat kendi devrinde maarif komiseri (Lûnaçarski) evinin geçiminin dar olduğundan bahsedince ona, «karını çalıştır!» cevabını verdi. Ve karısı (Vandözlük-satılık) etti, maarif komiserinin... Lenin

herhangi bir mesele hakkında «bu benim özel hayatıma aittir!» diyen bir adama elini uzatmış, parmağı titreyerek, «bir komünistin özel hayatı yoktur!» diye bağırıştır. Ne güzel ölçü! Bunu biz kendimize alalım. «Hikmet müminin kaybolmuş malıdır; nerede bulsa alır»... Yüce Hadîs... Asıl bir müslümanın hususi hayatı olmaz!.. Müslümanlık bizi her yerde takip eder. Hattâ helada bile... Hususî hayatım, resmi hayatım, filân lâf!.. (Lenin) tersine tam bir idealist olarak öldü. O da esrarengiz, (Nice) vâri hastalıklardan birine müptelâ idi.. Dedik ki, birkaç eser sahibi... Bir tanesi Maddecilik ve (Ampiriyo Kritisizm)... öbürü «işçi Sınıfı İhtilâli», daha öbürü «Devlet ve İhtilâl»... Bir tane daha var... Bunlar arasında felsefi görüş mânasına ilki ele alınabilir. Bu dört eserden üçü tam tatbikîdir; fakat birincisinde (Lenin) in mukabil felsefeden gelen her ihtimale cevap hazırladığı ve mütemadi bir akıl (kritisizm) i içinde dolaştığı, fakat nice dev adama göre gayet sathî kaldığı besbellidir. (Lenin) bir buluş sahibidir. Der ki, «ruh, madde münasebetlerinin irtibatlarından insanda teşekkül etme bir hasse dir.» Hasse, yani his merkezi...

Bir gün Mazhar Osman'ın bir kitabını görmüştüm. Başında şu ibareyi gördüm ve kitabı hemen kapadım : «Ruh, bedenî fiillerin mecmuudur. Yoksa ruh diye birşey yoktur!» diyor, ruh doktoru... Batıda böyle bir kitap çıksa ve kazara, bu adam da profesör olmuş bulunsa, mesele olur. Adamı kepaze ederler!.. Ancak bizim memlekette yutulur böyle şeyler... Bü-

91

tün dünyanın üzerine eğildiği ruh diye bir (fenomen) varken ruhu bedeni fiillerin toplamı diye tarif ne demek? Yani, şu, şu, şu fiil, eşittir ruh... Olur mu böyle şey; bu nasıl izahtır? Hiç olmazsa (Lenin) kadar izaha çalış! (Lenin)inki bunun biraz daha haysiyetlisidir, o kadar!.. Yoksa izah değil...

-(Lenin)in arkasından yine Fransa'ya geçiyor ve 20. Asrın en büyük ruhçu çizgisini getirmiş olan, yine yahudi, fakat katolik ölen veya böyle öldüğü sanılan (JBergson) geliyor önümüze... (Bergson) büyük kafadır. (Bergson) mütemadiyen bozan yahudiye mukabil

bir düzeltme örneği... Ama bu düzeltme yalnız akli tahrip işinde verimli, ilerisindeyse hiçbir şey!., öteden beri iddiamız şudur ki, felsefe daima öncekileri tenkit ve iptal etmekte haklı ve kıymetlidir; öz nefsiyle hakkı getirmekte ise çıkmaz sokak... Evet, büyük kafa... 20. Asrın tipik kafası, zamanın ruhçulara hâkim filozofu... Fransa'nın tefekkürde (Eyfel) kulesi... Akliyeciliğe ve maddeciliğe ölüm darbesini getiren adam... Yani (Ogüst Komt) ve bağluları mektebine... ölüm darbesini indirmek lâfla olmaz, "«indirdi, indirmedi» demek de... Eserle olur. (Bergson) «Yaratıcı Tekâmül», sonra «Yaratıcı Muhayyile» eseriyle akli son hududuna kadar tarif, akim kifayetsizliğini akılla ispat etmiştir. Şimdi burada bizim tasavvufumuzun kapısına nasıl sokulduğunu, fakat tıpkı (Paskal) gibi nasıl içeriye girmek nasibine malik olmadığını göreceksiniz. (Entüvisyon -seziş)... Akıl üstü bir meleke var ki, içimizde, biz ona ruh diyoruz... Onun ismi sezıştır ve her şeyi gören, bilen, duyan odur. Bir anda sezen... Akıl, sırtında ölçü âletleri taşıyan bir amele gibi sezış duygusunu takip eder. Duygu düşünceden önce gelir, o gelince de akli ölçmeye başlar. Herşeyi ânî olarak idrak ederiz.

92

Bu (entüvisyon) la olur, akılla olmaz. Kalble, yani ruhla... Akli ruhun peşinden gelir ve onları kemmi-yet aletleriyle ve kendine mahsus kıyaslarla ölçer.

Bu sistemi o türlü vaz'etti ve o türlü sağlam bir* mantık kurdu ki, perişan oldu karşısında Akliye Mektebi... Akliyeciler karşılık olarak hiçbir şey bulamadılar; döndüler, dolaştılar, şunu söylediler:

«Güzel, sen akli imha ettin, kabul ederiz; ama metodun akıldır yine... Sen bizi akılla yendin o halde yine yaşayan akıl!»... Cevabi:

«Demek ki, akla düşen en büyük hamle, kendi kendisini inkâr, kendi eliyle intihardır!»... Bu da bizim dinimizde akıl bahsinde çok ince bir nüktedir. «Ne akılla olur, ne de akılsız» nük-tesindeki zıtları birleştirici hikmet...

(Bergson) üzerinde uzun durmak lâzım... Fakat asıl dâvamızın kapısı önünde lâfı uzatamayız. Ve tuttu, meşhur. eserini yazdı:

«Din ve ahlâkın iki kaynağı»... Ve onda da döndürdü, dolaştırdı, yeryüzünde tutunabilir tek görüşün (mistik) anlayış olabileceğini iddia etti. İtirazcılarını kabalıkla ve basitlikle niteledi. Ve ahlâkını da bu türlü vazettiğine inandı. Yakın zamanlarda da katolikliğe geçti ve öldü. Hris-tiyan ölen ender yahudilerden biri... (Lö Rir) diye bir kitabı vardır, onun «Gülmek» adlı... Mustafa Sekip Tunç bu eseri, «Kime gülüyoruz, niçin gülüyoruz?» diye tercüme etmişti. Gülmeyi basit bir şekilde alamayız ele, gayet ince bir fiildir o... Mustafa Sekip deyince aklıma şu geldi: Peyami Safa, o ve ben, akşamları toplanır müna- \ kasalar ederdik. Gülmelerin yüzümüze çizdiği hatlar konuşulurken, Peyami Safa, yarı ajaylı bir söz etti : «— Hayvanlar da güler mi?» Sekip: «— Evet!» deyince Peyami Safa atıldı: «— Ya hayvanlarda, dedi; niçin bu çizgiler belli

93

olmuyor?» Sekip durdu, çok sâfiyane bir cevap verdi:

«— Tüyleri var da görünmüyor!»...

İnsan bu kadar basit olmaktan korkmalıdır. (Bergson) un Türkiye elçisi Mustafa Şekip'in anlayışı bu kadardı.

«Gülmek» adlı kitabında (Bergson) gülmenin ruh makta'ları bakımından en ince tahlillerini yaparken kitabın ikinci baskısında Şarlo'yu almıştır ele... Hayret; (Bergson) gibi bir mütefekkir, bu kadar komik doluyken ortalık, neden onu ele aldı? Zira Şarlo neredeyse (Bergson) a denk adamdır. Evet, Şarlo müthiş adam... (Lenin) Şarlo için, «ben bir adama hayranım, o da Şarlo'dur» demiştir. (Bergson) da Şar-lo'yı kitabına almıştır. Şarlo İngiltere'ye geldiği zaman kendisine Kral ailesine mahsus merasim yapıldı. Bunu dünyada kimseye yapmaz İngiliz...

Şarlo'yu komünizme yaklaştırıyorlar. Hatalı teşhis... Aynı yakınlaştırmayı ruhçular da yapabilir. Bugünün en büyük problemi makine meselesidir. Şarlo'nun makine ile alayı, o kadar zariftir ki, ancak ruhçu telâkkiye yakışabilir. Meselâ: Bir filiminde bir fabrikada iş tasarrufu için her şey alete dökülmüştür. Amele soframsı bir yerde oturur. Makine gelir bir kolla ağzına yemek

verir, sonra başka bir kolla da ağzını siler. Makine esasta ahmak... Yemek veren kolu bozulur, havada işler ve yemekler yere dökülür. Fakat diğer kol tarafından aç adamın ağzı silinir.

Şimdi bu komiklik midir, yoksa ağlatıcı fikir mi? Tam da maddeciliğe zıt... Bakın, kaza ve kadere ait nüktesine, ne kadar ince!.. İş arıyor. Nereye müracaat etse sonuncu oluyor. Daima kapıları kapatıyorlar yüzüne... Çare yoktur, bütün işçiler girer, yalnız o kalır. İlli işçi alınacak olsa bir fabrikaya, ona 1112'-nci sıra düşer. O da gider, tanzifat memuru olur, çöp-

94

çü... Eline bir süpürge - kürek verirler yolda temizlik yapmak için... Giderken, bakar, bir sokaktan katırlar geliyor... Eyvah, onların pisliğini temizlemek zor!.. «Başka sokağa dalayım» der açıkgöz; bir de bakar ki, bir cambazhanenin filleri gelmekte...

Bakın, kader fikri ne kadar ince!.. Şarlo'ya boyacı da güler. En büyük mütefekkir ise ağlayarak seyreder. Şarlo, 20. Asrın hakikatte darmadağın olmuş kıymetleriyle alay etmeyi en iyi bilen adamdır. Ve tamamen ağlatıcı, düşündürücü, bir plânda... Güldürücü gibi görünse de...

Sonra Batıda iş basitleşiyor. Müthiş bir fikir anar-şisidir, gidiyor. Derin bir karmaşıklık âlemi, fakat hep kemmiyette kalan bir dünya... Keyfiyetin girift -liği değil... Yollar şaşırılmış... Amerikan şehirleri gibi her tarafta oklar, ışıklı ilânlar, 80 katlı binalar...

(Rayhınbah) bir (ekol) kuruyor. Bu riyaziye (ekol)üdür.

(Metafizik) nefreti artık her şeye hâkim... Her şey, malûm, yerli yerinde; ne akılcılık var ne ruhçuluk... Peki ne var?.. Yine (Pragmatizm) in bir çeşidi halinde sefil bir faydacılık... Ruh ve beyin aç!.. Sancının ölümle durdurulması hali...

Arkasından (Haydeger) geliyor. (Haydeger) Hit-ler'in meşhur mütefekkiridir. Demin (Nice) ye bağlamıştım onu... O, gayet mühim bir noktaya çıkanlardan... Yani gaipler perdesine el dokundurup cereyana kapılmaya istidatlı tiplerden...

(Anksfilozofi)yi kuruyor. Yokluk korkusu felsefesi... «Dacret - Hafakan» felsefesi... (Tipik) bir adamdır o... Hiç değilse Batı fikir

buhranının ilâncısı... Ve bu adam yeni bir formül çıkarıyor (Dekart) vâri... «Zâtım, mevcudi-

95

yetimdir!» Evet, korkudan, yokluktan neşe ve şevke zıplamanın felsefesi... Varlık felsefesi... Büyük bir (Vitalizm) felsefesi... Alman cihangirlik dâvasını işte bu ruh haleti idare etti. Var olma şevki... Şöyle dönüp bakın, Doğu memleketlerine, böyle bir şevk görüyor musunuz? Halbuki ölümsüzlük şevkinin kaynağı bizde...

(Haydeger) den (Sartr) ve grubu (Ekzistansiyalizm) i devşirdiler. Fakat bu da bizce inandırıcı büyük bir düşünce zemini üzerine kurulu bir (ideoloji) değildir. (Ekzistansiyalizm) insan varlığına din dışı yeni bir üs aramanın ve insanı Allah'tan kopararak kendisine bağlamaya davranmanın mezhebi olarak markalanabilir. .

Gerek (Haydeger) in (anksifilozofi)si gerekse (Sartr) m (ekzistansiyalizm) i 20. Asır insanının geçirdiği ruhî buhran noktasından birbirine yakınlık ifade etse de hakikatte tezkiye yolu bakımından ayrıdır.

(Haydeger) in arkasından — çok uzun konuşmaya değer adam, kısaca söyleyeceğiz; dâvamıza girelim artık! — (Aynştayn) geliyor. (Aynştayn) filozof olmak iddiasında değildir. O sadece fizikçidir. Fakat fiziği ve riyaziyeyi o hale getirmiştir ki, fizik, tefekkür olmuştur. Onun felsefe formülleriyle alâkası yoktur. Ama müthiş bir şekilde dağılmış olan dünya felsefesini, yepyeni bir yere götüren dehâ... Ve bu adam, ne garip, «Vahdet-i Vücut» gibi birçok tecrit ve teşhisini fizikle doğrular gibi bir merhale açar. Meselâ «vvelâ mesafe nazariyesi'.. Gide gide kemmiyetler nereye gidiyor?

Nihayet kendi üzerinde dönen bir yere gidiyor, onca... Kendi vahidi kendi zatı etrafında dönmek... Anlaşılması çok zor bir dâva... Bu, Muhiddin-i Arabi Hazretlerine çok yakın bir fikir... Her şeye rağ-

I
men maddi ve (plâstik) plâna bağlı kaldığı için eksik... Meselâ eşyaya bir dördüncü boyut biçer. Üç boyuttan sonra bir de dördüncü boyut... Neymiş? Zaman... Zaman bütün boyutların ve madde görünüşlerinin üzerinde bir (kadans), bir ahenk, bir oluş

prensibidir. Boyut fikri içinde düşünülemez!.. Bu da meseleyi bir nevi maddeye irca hatâsına varır. İzafiyecilik mezhebi... «Herşey rölattiftir, yani izafidir.» Sana göre şöyle, bana göre böyle... Bunun da yakıcı bir gerçeği var ama bir yere bağlayamıyor. Felsefeyi allak bullak etmiş, fakat kendi filozof değil.. Böyle korkunç bir dehâ, ilâve ştmeye lüzum var mı ki, yahudidir. Evet dikkat edin! Nihayet (Hitler)den kaçış ve Amerika'ya gidiş... Amerika'da buna suali yapıştırırlar: «—' Peki, derler; bütün bu sisteminin hülâsası nedir? Siz Allah'a inanıyor musunuz?» «— Buna cevap vermeyeceğim!» der. O kadar... Tam yahudi.. İşte görüyorsunuz. Acaba neden susuyor?

Evet demekten korktuğu için mi, hayır demekten ürktüğü için mi? Orası meçhul... Ve Amerika'da ölür. O, gittikçe küçülen bir dünya ve gittikçe büyüyen bir âlemde sonsuzluk, mimarisini ve riyaziyesini ne güzel imal etmiş bir zekâ... Fakat toplamı, yekûnu baştan aşağı ters... O malzemeyle bir başkası, Allah'ı fizik ilmiyle ispata yol açabilirdi.

Geriye (Bertran Rasil) kalıyor. Mühim değil... Tam (Bergson)a zıd... Onun da haklı bir sözü var, güya hakli: «Sezişi.» Kabul ama ilme «muta-veri» olamaz ki sezış... Sezışle ilim yapılamaz ki... Batının yapacağı zaten başka bir şey yok... Hepsi birbirinin yanlışım çıkarmıya, zaafını aramıya memur... (Bertran flaşJ) m şu cümlesi de sanki akla uygun : «Seziş, akla karşı bir bilgi unsuru değildir.»... Halbuki bü-

-F./7

97

tün mesele sezışle ilim yapmakta veya sezışte bir bilgi verisi aramakta değil, bilginin varamadığı haki-, katı sezışte bulmakta ve bunun ilmini yapmakta...

Birinci Dünya Harbi basit siyasî sebepler yüzünden kopmuş görünse de, esasta Batının kendisine yeni bir nizam arama ihtiyacından doğmuştur. İkinci Dünya Harbi de onun devamı... Ve beklediğimiz Üçüncü Dünya Harbi devamın devamı olacaktır. Birinci Dünya Harbi siyasî, iktisadî bahaneler gerisinde zaman ve mekâna tahakküm iktidarından gizli gizli düşmekte olan (Greko -

Lâtin) milletler grubunun birbirini yemesi insiyakından doğma... İkincisi bu halin açıkça ifşası oldu.

Çok defa bir romancı bir eserme girerken, hattâ bir şair şiirine başlarken kelimeler onu takar peşine ve götürür götüreceği yere... Ne mevzu, ne plân kalır. İnsanlar hiçbir zaman mevzularına tam hâkim olamaz. Ben bir saniye sonra kullanacağım cümlenin bir kelimesini şimdiden size söyleyebilir miyim? Meçhule büyük riayet lâzımdır.

(Molteke) diyor ki: «Askerlikte plân, evdeki pazarın çarşıya tam uyması gayesini güder ama harp sürprizlerle doludur. Hiç ummadığınız yerde devrilen bir öküz arabası bir harbin talihini başka istikametlere yöneltebilir.»

Birinci Dünya Harbi de sürpriz şeklinde yıkıma götürdü insanlığı... Hiçbir anane ve dayanak kalmadı. Kadınların eteği topuklardayken birden dizinin üstüne çıkıverdi. Klâsik musiki, kapısında bir vahşi gördü, «caz» diye... Afrika vahşisinin müziği... Resim, şiir ne; hale geldi? Kübik eşya, mimari, vesaire... Bütün bugün gördüğünüz insanlar o zamanların dölleridir. Gördüğünüz sözde yeniciler, hep o ilklerin kopyacı azmanları... (Dada)lar, (fütürist) ler, (empresyo-

98
nist)ler, (sürrealist) ler, falan, filân... Bu arada bu sahte cereyana inanmayan (Valeri) gibiler (Neo - Klâ-sisizm) peşinde koşular. Neticede (uzatmayalım, cihanın bütün ruhî metabolizma bünyesi altüst oldu, Birinci Dünya Harbiyle... Mimarî bile değişti. Eski vecdin ifade ettiği mermerler yerine bağırsaktan çekilmiş kırk katlı binalar... Ve büyük bir inanış yoksunluğu... Her şey değişti, piçleşti, yozlaştı.

İkinci Dünya Harbi ilk çekilen krizden sonra geldiği için birinci kriz kadar müessir değildir; fakat meselesi açıktır: Batının muhtaç hale geldiği yeni nizam kavgası... Ruh boşluğu...

Ancak Atom ve benzerleri gibi yeni buluşların sahibidir ikincisi... Büyük sosyal sarsıntı Birinci Dünya harbinde oldu... Ve neticede bu da Batı tefekkürü ile paralel olarak, istene istene bir türlü sahası

bulunamayan, artık keşiflerine esir ve intihara mahkûm bünyesinin ifadesi... Batı buhranı budur. Çağ budur!

Şimdi size Batı meselesine ait ana hükmümüzü [söyleyelim: 20. Asır, müspet ve menfi her (idealizasyon) u bırakıp ameli faydaya dönerken, buhranı idrak etmek-İle, kendini tahrip hamlesi içinde, dinî bir (idealizm) tefekkürü arama ve bu arada büyük çırpınışı açığa vurma illetini yaşamaktadır.

Batı tefekkürünün topyekûn seyri şöyle.-(Plâstik) plâna bağlı akıl, mücerret fikir ve dış zevk harikası Eski Yunan... Aynı tesirler altında nizam yatağı ve gurur ahlâkçısı Roma... Bu vaziyette iç dünyadan ve mutlak müessirden haber getiren İsevilik... Yeni ahlâk ve hassasiyet... Ruh Önünde eriyen madde ve (plâstisite) dünyası... İsevîliğin tahrif-çi ellerde bozuluşu... Böylece daralan ve dünyasını kaybeden akıl... İskenderiye mektebi ile suni ve zo-

99

raki akıl mistiği... Kilise İskolâstiği etrafında büsbütün daralan kapkaranlık Ortaçağ tüneli... Akıl ve zevk fişkirışıyle (Rönesans)... «Yunan + Roma + Hristi-yanlık = Batı Medeniyeti» formülü... Ve aklın kiliseden intikam dâvası... 17. Asırdan itibaren millet millet yayılan (idealist) ve (materyalist) kutuplar etrafında girift zikzaklar... Maddeye hâkimiyet başarısına" mukabil kaybı her ân meydana çıkan ruhun hamle üzerine hamle ile aranması... Daima akıl içi cehd-lerle boyuna akıl tefekkürü... Seyir bu... Dıştan görünüş bu kadar...

Şimdi topyekûn teşhis ve tespit, terkip ve hüküm:

- Bu gelişle gidişi içinde Batı tefekkürü, maddeye aksetmiş akılla harikalar doğurduğu, aynı akılla da akılı kırarak kadar ileri gittiği halde ruh feyzine, yani nura çıkamayan, eşya ve hadiselerle insan ruhunda tahakküm ölçüsünü kuramıyan, neticede ruhu öksüz bırakan ve bu eksikliğini daima hissedip keşiflerinin oyuncaklarıyla teselliye eremiyen, muazzam bir madde bonmarşesi ve plâstik inşadan ibaret... içinde sultanı olmayan saray...

.;. Şimdi tasavvuftan sonra gelecek olan hükümden bir parça verelim : İki dünya arasında problem şudur : Birinin eksikli

öbüründe gizli iki dünya, Doğu ve Batı... Batının kolay takdir edilir zaferi, madde nakışlarında ve süsünde; Doğunun müdafaasızlığı da maddi sefaletinde ve madde çelmesiyle düşürülmüş olmak fecaatinde... işte, iki asırdır Doğuda çıkan bütün sahte inkılâpçıların kıymet hükmü, tıpkı sinek kâğıdına yapış-; mış böcekler halinde, ölçülendirdiğimiz nispetlerden çıkarılabilir.

. Nihayet Doğunun asil rengi ve mutlak vahidi İslâmiyet, onun da ruhu tasavvuf ve onu (plâstisite)ye çıkarmak, eşyaya nakşetmek dâvası...

100

İkinci Bölüm

İSLÂM TASAVVUFU

za Evvîr ? Tasavvufa- Ana dâva ve mevzuumu-Sbi" ot Tİ VZÎm
dâVaya dİpsiz bir den*ze dalar Selim ' MyÜklerİN M-i -
erinden kısaca

Cüneyt:

Yine Cüneyt:

C TOplanarak Zİkr' Ayarak vecd, uyarak Bunun aslı şöyle-.

j M " "tiba İle

a-

101

«— Şeriatin yasak ettiği şeyler ve kötü ahlâka karşı devamlı mücahade»...

Muhammed Bin Aliyülkassab:

«— Keremli zamanda, keremli kavm içinde, ke-remlî insanda, keremli ahlâk...»

Bu ahlâk herkesin çok iyi bildiğini sandığı umumî ve orta malî ahlâk değil.. Ahlâkın ahlâkı...

Ebu Muhammed Çerirî:

«— Bütün halinde iyi ahlâka girip kötüsünden çıkmak...»

Yine Ebu Muhammed Ceriri :

«— Hallerin murakabesi ve edebin muhafazası...»

Buradaki edep de derinliğine sonsuz derecede ince bir mefhum...
Bilinen basit edeplerden değil... Yeri gelecek...

Marufu Kerhî:

«— Hakikati yerinden almak ve halktan elini çekmek.»

Şiblî:

«— Kesiksiz Allah ile olmak...»

Yine Şiblî;

«— Halktan kesilip Hakka bağlanmak.»

Yine Şibli:

«— Yakıcı şimşek...»

Bu bir tarif mi? Tariflerin tarifi... Bu üzerine dağlar yıkılan bir insanın doğrudan doğruya uğradığı hal olarak belki tariflerin en güzeli... Yakıcı şimşek... «Berkatün muhrika»...

Ebu Ali Ruzibâri:

«— Uzaklığın kederinden sonra yakınlığın safa-sı...»

.

Ebu Türeb:

«— Hiçbir şeyde kedere düşmemek ve herşeyde safa bulmak...»

102

Salûkî:

«— Şer'î yasaklar dışında kaçınmayı ve karşı durmayı bırakmak.
îraz ve itirazı terketmek...»

Ve Mansur... Tam asılacağı zaman, soruyorlar:

«— Tasavvuf nedir?»

«— En aşağısı, şu bende gördüğünüz haldir!»

«— Ya en yukarısı?»

«— Onu görmeye size yol yoktur!»

Bu arada bütün tarifleri aldığımız yüksek ismi sık sık geçecek olan, bir de mürşidim ve kurtarıcım Abdülhakim Arvasî Hazretleri var ki, bütün bu tarifleri naklettikten sonra; dünyanın en kuru ifadesiyle, en büyük hakikati zaptetmiş olarak şöyle diyor:

«— Tasavvuf, beşerî sıfatlardan çıkıp meleki sıfatlar ve ilâhî ahlâk ile vasıflanmaya mahsus bir hal...»

Şimdi, tasavvufun isim ve iştikakı üzerinde duralım... îsim ve kaynak... Bunlar hiçbir yere götürmez adamı... Kelimelere kaynak aramakla işin içinden çıkılmaz. Ama bu ilmin vazgeçemeyeceği usuldür.

Abdülhakim Efendi Hazretleri isim ve iştikaktan bahsederken şöyle açarlar dâvayı ^

«;— Safa her lisanda güzel ve aksi olan keduret her lisanda çirkindir.»

(Paskal)dan bahsederken bir lâfını söylemişim-(La joie - safa, nişat, ulvî neş'e)... Yoksa bayram yerindeki salıncak safası değil... Büyük, ebedi safa... işte onun yeri geldi. Demek ki, Abdülhakim Efendi Hazretleri ibaresinde «safa her lisanda güzel, aksi olan ke-dûret her lisanda çirkindir!» diyerek tasavvufun iştikakından bir kapı açıyor bize ve hemen arkasından ilâve ediyor:

«— Allah'ın Resulü, bir gün sahabîler meclisine simalarında bir tagayyür eseri olarak (yüzleri değiş-j

103

miş olarak) mütessir bir yüzle giriyorlar ve diyorlar ki, «dünyanın safası gitti ve kederi baki kaldı.» Yani safa devri gitti ve keder devri başlıyor.»

Ne güzel, bütün etraf iyi e tahakkuk etmiş bir hadis.. Artık güneşi batmıştır dünyanın ve zulmetleri kara taşlar halinde üzerimize yığılmaktadır.

Abdülhakim Efendi Hazretleri bu hadiste tasavvufun safadan geldiğine ait bir remz bulurlar. Bir işaret, bir alâmet... Gerçekten safa ve saffet bütün peygamberlerin vafıdır. Hazret-i Âdem'den son Resule kadar... Ve Kur'ânda peygamberler hakkındaki sıfatlardan dört sıfat: istifa, estafî, yestafî, mustafa... Bu sıfatlar bütün peygamberlere şamil...

Bir nazariye daha yiar: Sof... Yünden bir kumaş... Hepsinin elbisesi bu... Tâbilerden biri «ben ashabdan şu kadarını gördüm, hepsinin elbisesi softandı» demiş... Softan da gelmiş olabilir kelime... Nihayet bütün bunlar yakıştırma sözler... Doğrusu bunlardan biri olabilir. Veya hiçbiri... Tasavvuf bir hal, varılmaz bir hal, kelime üstü hal...

O halin ismi ne ise tasavvuf da o... Bunu böyle almak lâzım...

Kelimelerin, lâfların, lûgatların çekicisi olmamalı...

Şimdi bütün bu tarifler ve kelime ayrılıkları içinde, o muazzam keyfiyetten hisler âlemine ve şuura, muhakkak onu ihata

edememek şartıyla, ihata ede-miyeceğimizi bile bile bir tarif aksettirmek mevkiindeyiz. Yukarıdaki büyüklerin tariflerine dikkat ederseniz onlar bir şey tarif etmek iddiasında değiller...

Onlar, hali yaşıyanlar ve olanlardır. Onun için onların tarifinin en güzeli olamaz. Fakat onların tarifleri bir şeyi şuurda zaptetmenin endişesi ile olmamıştır. Kendi mizaçlarına göre çizgilerine göre o aynaya düşen kırıntılardan birkaçını vermişlerdir. Şimdi biz toplayıcı olmaya çalışacağız, çünkü biz mahrumlarız, on-

104

lar mâlikler... Onun için bu tarifi doğru yapmak endişesinden münezzehdirler. Biz bu işi lûgata döneceğiz. Lûgat ne belâ!.. Burada bir şiirimden, büyük bir «entellektüel kriz»imin, fikir çilemin neticesi olan bir* manzumeden bir kıta okuyacağım;

Lûgat bir isim ver bana halimden Herkesin bildiği dilden bir isim...

Eski esvaplarım tutun elimden Aynalar, söyleyin bana ben kimim!

Lûgat... Lûgatta iş yok! Ama onsuz da olmuyor. Lûgata bu endişeyle bir şeyler dökmeye çalışalım Tasavvufu kelimedede bir mazruf değil, zarf ve arnba^ laj ifadesiyle ele alıp demin dediğimiz gibi lûgatla izah etmek lâzım gelirse diyebiliriz ki, ö, insanın iç memuriyeti, oluş gayesidir. Ve nihaî oluşu... Bir çok insana mahremdir bu iç memuriyet... Kulluğu bitirip, üste çıkmak değil...

Kulluğun hiç bir ân ve mekânında üste çıkmak yok... Boyuna yüceltmek var kulluğu... Kulluğu bitirip İlâhî huzura ermek ve Allah'ı bulmak dâvası... Bulmak da oraya varmak değil... Bu incelikleri göreceğiz. Ve nihayet «Mutlak» ta fani olmak... Ve onda beka bulmak gayesi ve rejimi... Bu lâflar işte o lûgatlar âlemine göre bir şeyler söyler. Buna rağmen bu tariflerin hepsi akla göredir. Akıl ise tasavvufa göre değil...

Ve sayısız gidebilir bu tarifler... Şimdi müşahhas ve hususi bir tarif yapalım ve bu tarife mutlak diyelim. Evet bu tarif mutlaktır ve «tasavvuf dine sonradan eklemidir!» diyenlere cevaptır: Tasavvuf, O'nun ruh emanetidir! Tasavvuf, O' -nun bâtınıdır! Tasavvuf O'nun özüdür!.. O, kâinatın varlık sebebi, Allanın Sevgilisi ve insan ehramının son noktasıdır!

105

O budur!

Âdem Peygamberden itibaren bütün nebiler ve resullerin iç halinin tasavvuf olduğunu söylemiştik. Âdem Peygamberden itibaren bütün nebilerin bir vazifesi var... Ama hepsinin nübüvvet ve risalet hakkı, üzerinde en küçük mübalağa, aksine, küfre kadar gider. Fakat vazifeleri birdi... Allah, İlk Peygamberine bir sancak teslim etti. Tıpkı bayrak yarışı gibi... Sen ona, sen ona, vereceksin ve bayrak aslî sahibine gelecek!

işte O budur!

Hepsi bir zaman ve mekân içinde sancağı sadakatle birbirlerine verdiler ve daima O'nu haber yere vere geldiler. Nihayet sancak sahibine geçti. Ve O, kemmiyet hesabında sonuncu oldu.

Keyfiyette ise, ilk ve son...

Hazret-i Âdem cennette Allah Resulünün ismini gördü. «Kelime-i Tevhid» içinde... Ve Allaha yalvardı:

«— O'nun aşkma beni affet!»

Allah da ona .-

«— Seni affettim!» dedi; «O'nun aşkına...»

O'nu böyle anlamak lâzım...

Tasavvufta gayenin aslî sahibi Muhammedi hakikatin mazharıdır. öbür nebilerin hali de bu ferdî ve Muhammedi hakikat üzeredir. Bu mutlak ifade... Akla göre nisbeti malûm fakat hikmeti tabii yine aklın fevkinde... Ve akla göre bu mutlak ifade şimdi şöyle bir noktaya çıkacak:

Şeriat Resulün zahiridir. Tasavvuf ise, bâtını.. Zahir, bâtın farkı... Zahir ve bâtını şöyle bir hesaba tabi tutmamız lâzım gelir i Bir mimari düşünün... Hayalin görmediği mimarî.. Bütün çizgileri,

motifleri mukavemet hesaplan, zarafet üslubuyla muazzam bir mimarî... Cephe... Bu şeriattir. içinde hiçbir ışığın ifa-

106

de edemeyeceğf nurani pırıltıların kaynaştığı hâs odası da tasavvuf.. O'nun bâtını... Şu var ki, Nebî beşeriyete bu binanın zahirini ve zahirinden gelecek kapının içindeki kurtuluş odasının kanunlarını tebliğ memurdur. Memuriyetin aslisi ve belki nihaisi öbürüdür. Fakat Allahın kanununda, o büyük zirve noktasına doğru giderken kemmiyetlerin yani kalabalıkların ayıklana ayıklana gitmesi lâzımdır. Onun içindir ki, şeriat umuma, en küçük adamdan en büyüğüne kadar tebliğler manzumesidir, öbürü ise açık bir kapı halinde herkese bir tebliğ manzumesi değildir. Netice davet noktasıdır. Fakat herkese mahsus değil.. Şeriat umumîdir, Tasavvuf hususi..

Zaman zaman bir takım sözler olur. Garip garip dedikodular... «Şeriat tasavvufa uyar, onu uygun bulur» gibilerden... Buna da güzel bir riyaziye mantığı üe şöyle cevap vermek icap eder: Onun zahiri onun bâtınına ne kadar uyarsa tasavvuf da şeriate o kadar uyar. Yani bedahet bu... Uymak demek de bu zaten... Ben elbiseme ne kadar uyarsam, o da bana o kadar uyar. Ve bunlar, kıl kadar çözülmez birbirlerinden... Şu halde biraz önce de söylediğim tarzda, dinin insanlığa mahsus esası mutlak olarak şeriattir!.. O şeriatın de mahrem özü tasavvuf.. Birbirinden ayrılmaz bunlar... Fakat tasavvufu şeriatten çıkarıp bir nevi — hâşâ — eğlence vasıtası, bir his manzumesi kabul eder gibi ondan ayırırçasına «dinin esasıdır!» demek cinayettir. Şimdi tasavvufun Allah'ın Resûlü'-ne olan nispetinin bir takım şifreleri üzerinde duralım ve bunu şöylece gösterelim. Yani tebliğ etmedikleri hadisenin ne kadar kendi Özlerine ait olduğunun işaretlerini verelim : Hadis-i Kutsi... Hadîs-i Kutsi Allah'ın kelâmıdır. Kur'ân da Allah'ın kelâmı... Fark nedir derlerse bu

10.7

li

bir Şer'i mesele olur. Kur'ân melek vasıtasıyla tebliğ edilen Allah'ın kelâmıdır. Hadis-i Kutsi is© şöyle: Resûlullahı bir nur kaplar ve Allah kelâmına mukaddes dudakları bir mecra olur. Melek vasıta olmadan... Buna Hadîs-i Kutsi denir.

işte bir Hadîs-i Kutsi:

«Ben insanın en büyük sırrıym ve insan benim en büyük sırrım.»

' Allah'ın kelâmı... Şu Hadisin üzerinde biraz vecd ile bakacak olursanız, tasavvufun özü söylenmiŐtir.

Kur'ân'da Yasin, Elif, Lâm, Mim, Nun vel-kalem gibi sûre başlarında bir takım esrarengiz harfler vardır. Buna «Tavasın-ül Kur'ân» denir. Mansur'un da yazdığı tek kitap, Tavasın-ül Kur'ân (bir ismi daha var) isimli eser...

Bunlar nedir? Şu, bu tefsire kalkar. Kur'ân tefsiri ne azim bir dâvadır. Bahsimiz bu değil... Kısaca söyleyelim. Bunlar en emin velinin ağzından Şudur:

«— Sevilen ile seven arasındaki Şifreler...»

Şimdi bu türlü Şifreler üslûbu ile, tasavvufun, asla (direkt) tebliğ edilmemiŐ olmak Őartiyle Resûlul-lah'a nisbeti üzerinde alâmetler...

Miraç'ı alalım ele... Miraç insan aklını berhava eden bir büyük vakıa... Miraç'ın Mescid-ül Haram'dan yani Kabe'den Mes-cid-i Aksa'ya kadar olan kısmına inanmamak Kur'ân'-m nassı olduğu için küfürdür. «Oraya kadar inanayım da diğer tarafa inanmayayım» demek de iman değil... Vakıa mühim... Burada akla takat yoktur. Akla takat olmadığını büyük akıl sahipleri akılla tahkik etmişlerdir. Nitekim Miraç olup bittikten sonra, bunu haber alan müşrikler doğru «en büyük delili kazandık» diye Hazret-i Ebubekir'in kapısını çalıyorlar. .Kendisini çağırıyorlar;

«— Yâ Ebubekir buna ne dersin?»

Ve anlatıyorlar:

«— Burak'a bindi, göklere çıktı. Allah'a vâsıl oldu, onunla konuştu. Akıl, fikir, idrak ve her Şey bunun karşısında...»

Hazreti Ebubekir'in tavrına bakın!.. Buradan imanın metodolojisine ait, usûl ilmine ait en güzel davranışı kazanacaksınız.

Diyor ki:

«— Bunları kim söyledi size?»

«— O söyledi.»

«— O mu, söyledi? O söylediye doğrudur!»

Bu ne azim cevaptır! Yani, «O söylediye diyeceğim yok; O söylediye tamam»... îman budur!..

Şimdi Miraç... Miraçta safha safha birçok tecelliler var... Birçok esrarengiz oluş... Nihayet Cebrail Allah'ın Resulünü «Sidre-tül Munteha» dediğimiz noktaya kadar getirir. Bu aklın münteha noktasıdır. Nihayet noktası... Cebrail mahlûka ait aklın son noktasını temsil eder. Kul aklının sonunu... Kuldaki aklın kula ait son merhalesini...

Der ki:

«— Ben buradan ileriye gidemem!.. Bir adım daha atarsam kanatlarım yanar!»

Allanın Resülü sorar:

«— Nasıl gidilir ileriye?»

«— Aşkla gidilir!»

Ve bir püskürüş gibi, nur püskürüşü gibi bir tecelli içine bırakır kendisini... Ve erer.

Burada aşka ait bir alâmet alıyorsunuz Miraç'-tan... Şimdi tasavvufun pek az adam tarafından bilinen en büyük tatbikat tarafı Allah Resulünden başlamış olarak gözünün önüne serilecek...

Hicret zamanı... Hicrette herkes Medine'ye gider. Allah'ın Resülü yalnız Hazreti Ebubekir'le yola çı-

108

109

kar. Dikkat edin, burada dostun, bir ehli beytten olmayanlar dâvası vardır. Hiç teşbih kabul etmez ama hatırıma Şekspir'in Hamlet'inden bir sahne geldi. Hamlet Aşkın adamıdır Ofelya'ya karşı... Basit aşk o ama, bir hikmet noktasından mühim... Mezarına gittiği zaman Ofelya'nın kardeşi gelir. Yani biri Ofel-ya'nın sevgilisi, biri öz kardeşi...

«— Burada sen ne arıyorsun?» der Hamlet'e... «Benden başka kardeşimi kim arayabilir?» gibilerden... Hamlet sorar:

«— Sen kimsin?»...

«— Kardeşiyim; peki ya sen kimsin?»...

«•— Ben Hamlet!»...

«—Hakkın nedir?»... Hamlet döner ve şu cevabı verir.-

«— Kaç yüzbin kardeş bir Hamlet eder?»...

Buradan da anlayın; O'na bağlılığın ve aşkın ifade ettiği yakınlık kaç yüzbin yakınlığın üstündedir. Hazret-i Ebubekir ashabin en büyüğüdür. Tereddütsüz bunu da mutlak olarak söylemeliyim size... Ve onun sahabetini inkâr küfürdür! Ve böyle bir insanın, nebi olmamak, nebî bilinmemek şartıyla, küre-i arzda yoktur ikincisi... O açıklıkla inanan adamdır. Ve ispatın üstündedir, öyle bir inanışı vardır ki, ispat gerisinden gelir. İşte onunla yola çıkar Allah'ın Sevgilisi... Kolkola kumların üstünde yavaş yavaş giderler. Sevr mağarasına girerler. Tarihi taraflarım biliyorsunuz. Ve Sevr Mağarasında en gizli «has oda» esrarı açılır. Hazret-i Ebubekir'e iki dizi üzerine çökmesini emreder Allah'ın Resulü... Çöker. Dilini damağına yapıştırmasını emreder. Yapıştırır. Ve gözünü yumup zikretmesini emreder.

Ashabin en küçüğü, Vahşi'dir. Oda mutlak... En küçüğü Vahşi, en büyüğü Hazret-i Ebubekir... Buna

rağmen bütün ashap kadrosunun herbiri kafi mutemettir. Hiçbir

tarzda şüphe edilemez. Edilemez ama, dereceleri olduğu da

muhakkak... Nitekim Mekke'nin fethini yine Hazret-i

Ebubekir'den başka kimseye söylemez Allah'ın Resulü başta...

Mağaradan çıkarlar, zahir âleminin mükellefiyetleri içine girerler ve bu «has oda» esrarı, orada mühürlenir.

Sonra bir azim alâmet daha... Bir cihaddan dönüşte, atlarının üstünde Allah'ın Resulü yürürlerken yanlarındaki ashaba şöyle buyururlar:

«'— Şimdi cihad-ı asgardan geliyoruz ve cihad-ı ekbere gidiyoruz.»

.
Sorar biri:

«— Ey Allah'ın Resulü, cihad-1 ekber nedir?»... «— Tek insanın kendi nefsiyle boğuşması...» Yani milyonluk orduların, milyonluk ordularla, milletlerin milletlerle boğuşması cihad-1 asgar (küçük cihad)... Bir adamın kendisiyle boğuşması ise cihad-1 ekber (büyük cihad)... Bu da bütünüyle tasavvuttur. Bilenler ve nefsini tanıyanlar için nefse karşı cihad...

Mareşal merhum Fevzi Çakmak (beni pek severdi)... Onda tasavvuf zevki vardı. Kendisi bir mareşal olduğu halde cihad-1 asgara kumanda mevkiinde olduğunu bilirdi. Ve cihad-1 ekberin de insanın nefsiyle savaşmak olduğunun farkında idi. Gönül ister ki, cihad-1 asgarin her ferdi de cihad-1 ekberi bilerek bu savaşı yapsın. Şimdi, biraz velayetten söz edelim, tasavvufa tam, girmeden... Velayet hususiyetlerinden bahsetmek için "'Jveys-el Karani'yi ele almak lâzım... Şu halkın «Vey-Jel Garani» dediği zatı.. Üveys-el Karani... Yemenli... biraz sonra ahlâk bahsinde üzerinde uzun duracağız.

310

111

Allah Resulünün devrinde «Kutb-u Medar» olmak derecesi — bu bir tabirdir çoğumuz bilmez, velayette en büyük kutuplardan biri — Üveys-el Karanî'deydi. O tam bir müslümandı tabii... Ve tâbi olmanın haricinde bir hususiyeti yoktu... Çünkü ashabdan değildi. Çünkü Allah'ın Sevgilisini görmüş değildi.

Sahabrnasıl olur?... — Sağa sola atlıyor konu ama çabucak söylemek lâzım — Sahabi O'nu görendir!.. O'nun ne olduğunu anlattık. O anlatılmazı... O'nu gören, mümin olarak gören...

Görmese de O'nun tarafından bir kere görülen... İsterse uykuda olsun... Onun için sahabînin kıymeti nefsine bağlı değildir.

Gördüğüne veya tarafından görüldüğüne bağlıdır. Şimdi farkı anlayacaksmız. Üveys-el Karanî Allah Resulünü görmek istedi. Ve görseydi belki, sahabîlerin en büyüklerinden olurdu. Fakat annesi razı olmadı buna...

İslâm ahlâkında anneye karşı gelmek yoktur! Sırası gelmişken söyleyelim... Büyük velîlerden bir tanesinden annesi su ister. Kış

gecesi aşığı iner, doldurur testi. Fakat testide su hemen donmak üzeredir... Elleri donar gibi... Alır, getirir. Bakar ki, annesi dalmış... Uyandıramaz, uyanmıcaya kadar, sabaha kadar bekler ayakta...

Annesi uyanır. Bakar ki, eli buz içinde velînin... Sorar .-

«— Benim için mi bekledin bu kadar?... Ve susar velî... «Senin için» bile diyemez... «—Allah senden razı olsun!» Diye mukabele eder anne... O ne duadır... Ve o ne hal!.. Üveys-el Karanî annesini kıramamak, «hayır» diyememek mecburiyeti önünde, Allah'ın Resulünü görememek gibi bir nimetten mahrum olur. Nihayet çok sonra, ashaba iltihak 112

ederek ancak tâbilerden olabilir. Tâbiler sınıfı... Böylece sırası gelecek dinin ümmette en büyük adamı olan İmam-ı Rabbani bahsinde göreceksiniz; Velînin en büyüğü, sahabînin en küçüğünün, atının burnundaki toz bile değil.. Hep tekrarlayalım ki, bunlar, kafamızda baremleşsin, ve şeriata olan intibak mecburiyeti anlaşılın...

Şimdi bir incelik geliyor... İşte: Velayet Nebinin, Resulün iç ve gizli hali, nübüvet ise tebliğ ettiği ölçüler manzumesi, dış haliyken acaba nebinin velayeti nebîliğinden üstün müdür, değil midir? Nebinin kendi velayeti... Buna da İmam-ı Rabbani Hazretleri, gayet güzel ve bedahet halinde bir ölçü koyar ve «hayır» der,- «Nebinin nebîliği kendi öz velayetinden üstündür!» İşte, buradan yol aramak istemişlerdir bazı Bektaşî mizaçlar...

Evet; nebinin nebîliği kendi velayetinden üstündür! Hazret-i Ebubekir'in büyüklüğü de, bu velayetin kendi içinde olarak nübüvvet makamına sıddıki-yetle bağlı olmasındadır. «Sıddık-i Ekber»dir ismi... Ve p, derecelerin en üstünüdür.

Şimdi, bütün bu alâmetlerden sonra, tasavvufun Allah'ın Resulüne ait nisbetinin ve oradan gelen yol olduğunun ve her şeyin orada bulunduğu kısaca anlaşılmasından sonra, tasavvufa geçerken bir kıy-Tmet hükmü koyalım. İşte, Allah Resulünden itibaren S ta i. Asır sonu ve 2. Asır başlarına kadar müesseşe-leşen yalnız şeriattir. Tasavvufta hiçbir müesseseseleşme görülemez. Gayet tabii olarak, o bir iç bünye esrarıdır ve müesseseseleşmeden gizli gizli

seyreden bir ruh halinde devam eder. O sırada ruh deryalar gibidir. Sonradan durulur. Müesseseseleşmiş olmakla o deryanın üzerine çıkamaz. Şimdi kıymet hükmü .-

P/8

113

«Tasavvuf bir cephesiyle ilimdir. Mevzu bakımından zahirî ilimlere nispeti — bütün zahirî ilimleri koyabilirsiniz içine — denizin damlaya nisbeti gibidir.»

Bu ölçü büyük mutasavvıflarıdır. Benim değil... Ve onlar hemen ilâve ederler:

«Bu, müessirle eser arasındaki fark gibidir.»

Hangi eser müessirden üstüne olabilir? Bu, Allah ile kâinat davasıdır. Kâinat ilmi nasıl zat ilminden üstün olabilir? Ve nihayet şer'i bir tabirle «vü-cup âlemi ile mümkünât âlemi arasındaki fark»,.. Mümkünât ne kadar sonsuz olursa olsun, kat'iyet âlemine nasıl nispet olunabilir?.. Nihayet keyfiyetin kemmiyeti yerine saf ve mutlak keyfiyetin keyfiyeti meselesi.. İşte budur tasavvufun öbür ilimlerden farkı...

Peki aleti nedir? Aleti de zevk ve vicdan!.. Akıl değil... Bir «zevk'en idrak» bahsi vardır ki, yerinde anlaşılacak... Fakat burada aklın hissesi vardır. Akla verilen hisseler... Biz bu hisseler üstündeyiz. Bu hisselerin de felsefeye benzer bir tarafı vardır. Şeriate asla!.. Çünkü şeriate uygun olmak şartıyla bir hikmet üzerinde hudutsuz yollar açmak mümkündür, tşi mutlakdan çıkarıp sağ, sol ihtimallere dökünce de felsefe girer işe... Bu ise şeriate yok...

Şimdi öz keyfiyete girmeden tarihi seyrini takip edelim işin,, (önümdeki notlar, sadece fikir başlandır bu konferansın... Bir tahkiye yani tertip takip ediyor bu dikkat olunursa... Bu tertipte muayyen ölçüler nazara alınmıştır. Ona göre gidiyoruz. Bir kemmiyete, bir keyfiyete... Ve bir şurası, bir burası derken mümkün olan büyük idraki temine çalışıyoruz! Metodumuz bu...)

Şimdi tasavvufun isimleşmesi ve müesseseseleşmesi... Bu Hicri 1. Asır sonunda başlar. Ve ilk mutasav-

vıf Ebu Haşim Es-Sofi'dir. Zünnûn-u Mısrî değil... Ebu Haşim Es-Sofi, Şamlıdır ve bu lâkabı ilk taşıyan... Meşhur müçtehitlerden

Süfyan-ı Sevri'nin çağdaşı... Zâbir adamı Süfyan diyor ki: «— Ebu Haşim Es-Sofi olmasaydı ben Rabbanî incelikleri anlayamazdım. Yani okuttuğum şeriatın ruhunu... Ve tasavvuf nedir bilemezdim.» O Süfyan ki, kadın evliyadan Rabia-tül Advîye Hazretlerinin yanına gittiğinde; «— Mahzunum, mahzunum!» demiş... «— Neden?»

Diye mukabele etmiş Rabia Hazretleri... «— İstemiyorum dünyayı da ondan...» «— İşte bu derece, istemektir! Bu senin mahzunluğun bir memnuniyetin arzusudur!»

Şu kadın evliyanın sezişindeki inceliğe bakın!.. Bu da istemenin bu türlü... İlk Sofî, Ebu Haşim Es-Sofi... Ve nasıl oluyor, ilk dergâh ilk defa nasıl bina ediliyor, çok enteresan!.. Zamanın emiri at üstünde maiyeti ile geçerken, bakıyor, ovada bir adam duruyor dimdik... Dikkatini çekiyor bu hal, durduruyor atını ve seyretmeye başlıyor. Bakıyor ki, karşıdan biri daha geliyor. Ovada, dimdik ayakta duran adama doğru... Ve sarılıyorlar birbirlerine... Gözleri gözlerine kaynıyarak... Derin bir muhabbetle oturuyorlar, mendillerini açıyorlar ve nevalelerini yiyorlar. Sultan hep seyrediyor bunları... Müthiş bir aşk içinde, müthiş... Hemen döndürüyor, atını ve dört nala varıyor yanlarına... O sırada adamın biri gidiyor.

Sultan, Ebu Haşim'i görüyor: «— Ne, diyor; senin burada yaptığın? Bu adamı daha önce tanıyor muydun?»

114

115

«— Hayır!»

«— Peki, bu tavır nedir?»

«— Biz böyle emrolunmuşuz» diyor Ebu Haşim; «bizim mizacımız budur!»

Bu birkaç cümle sultana o kadar tesir ediyor ki, şöyle diyor:

«~- Aman, sizin gibi insanlara ihtiyacımız var... Buluşacağınız bir yer, mekân yapayım sizlere, bir dam altı...»

Ve Remle'de, Şam'da ilk hanikâh, ilk dergâh bina ediliyor.

Ebu Haşim Es-Sofi'den sonra kol kol tasavvuf halkaları başlar. Bu verdfjim tarihi malumat kafidir.

Ebu Haşim Es-Sofi'nin iki sözü var ki, harika:

«— Kibrin kalbi yıkmasına nisbetle, ulu dağları berhava etmek hiçtir!»

Ve:

«— Faydasız ilimden Allah'a sığınırım!»

Buyrun, bu nevî.zahir ehliyle, o nevî bâtın ehli arasındaki farkı...

Ebu Haşim Es-Sofi'den sonra kollar dağılıyor. Fakat açık tarikat isimleri olmaksızın, onlar daha çok sonradır.

Ve bu bâtmî rejim ve oluş dâvası bir müessise halinde ortaya çıkıyor.

Şimdi İmam-ı Âzam ve Maruf Kerhî...

İmam-ı Âzam mezhebimizin vazıı... Muhteşem insan... Büyükler büyüğü bir insan... Ondaki ahlâk, ondaki ilim, ondaki fazilet...

Bunlar o büyüklüğü ifadeden âciz, dökülen kelimeler halinde kalıyor

Fakat eğer Marufu Kerhî olmasaydı İmam-ı Âzam da olmazdı.

Marufu Kerhî büyük bir velî... Ve îmam-ı Âzam bâtınını ona borçlu... Şu incelikle ki, İmam-ı Âzam zahirin mümessilidir, öbürü sadece bâtının...

1.16

Ve zahire, dışarıya karşı bir teahhüdü yoktur! Onun için İmâm-ı Âzam velayette ne kadar derin olursa olsun, zahir ilmi ve zahir edebi içinde görünmeye mecburdur. Yoksa, kendisindeki velayetle her türlü görünmeye malikti...

Onun kerametleri de anlatılmakla bitmez.

Bir küçük ahlâkî nüktesini söyleyelim size;

İmam-ı Âzam otuz sene müddetle bütün gecelerini ihya etti. Yani uykusuz, ibadetle geçirdi gecelerini... Tam otuz sene... Bunlar dile kolaydır. Tıpkı kelimeler gibi... Fakat daha yarı gecesini ihya ettiği bir devirde, henüz çok gençken ve sokaktan geçmekteyken, biri öbürünün kolunu dürtüyor.

*— Bak, bak, Ebu Hanife Hazretleri geliyor!»

«— Ha, o mu?»

Ve bütün bu konuşmaları Ebu Hanife Hazretleri duyuyor.

Diğeri devam ediyor :

«— işte o diyor; bütün gecesini ihya eden adam!..» Halbuki, hayır...

Yarı gecesini ihya etmektedir o sırada... Başı yerde eve geliyor ve

kibleye dönüyor: ' «— Allahım, diyor; ben.kendimde mevcut olmayan meziyetlerden sana sığınırım!.. Bende yok böyle bir meziyet... Bunu senin emrin diye alırım!»

Ve o geceden itibaren bütün gecesini ölünceye kadar ihya ediyor.

Böyle kendisinde olmayan meziyetten kaçan üstün ahjâka mukabil, bir de bunun tam tersi kötü olduğu halde yalnız meziyetle anılanların rahatını düşünün!.. Ve devletini düşünün.

İmam-ı Âzam bu... Yine bir gün, mescide gider. Mescide bakmakta olan hademe gitmek üzeredir. Ve kandilde bir parmak zeytinyağı kalmıştır. Gider, kandilliğin altında diz çöker vecd ile, Şeriatın adamı... O

117

sırada, bu büyük zatı görünce hademe, koşup doldurmak ister kandili... O, eliyle lüzum yok işareti yapar. Hademe zanneder ki, büyük zat bir iki dakika sonra gidecek, bırakır. Ve sabah namazı geldiği zaman, hademe kandili dopdolmuş ve İmam-ı Azam'ı da aynı vaziyette bulur.

Ve büyük veli hademeye döner: «— Sakın kimseye bir şey söyleme!..» İşte ahlâk burada... Şimdi böyle bir zâtın velayeti üzerinde insan tereddüt edebilir mi? İşte, durum böyleyken Marufu Kerhi olmasaydı İmam-ı Âzam olmazdı! İşte, mezhep sahibi olmanın ehliyet şartları... Bir de derler ki, «efendim, içtihad kapısı açıktır, kıyamete kadar açık!» Peki, bir İmam-ı Âzam bulun da içtihad etsin!

Şimdi aynı İmam-ı Âzam'da, şeriatle ledün (bâtın) ilminin meseleleri arasındaki muvazeneyi görüyoruz. İbrahim Ethem Hazretleri ile bir vaziyetleri var... — Burada tasavvufun hem ruhundan hem ahlâkından ve bir çok şeyinden ders alacağız —

Bir gün İmâm-ı Âzam talebeleri ile otururken ön* lerinden İbrahim Ethem geçer. Kısaca onun hakkında şunları söyliyelim ki, İbrahim Ethem doğrudan doğruya bir İlâhi feyz ile tacını tahtını, her şeyini bira- j karak kendisini dağlara atmış bir adamdır. Başı önünde İbrahim Ethem'in geçtiğini görünce İmarn-ı Âzam ayağa kalkar:

v— Buyursunlar, seyyidimiz, efendimiz!» /brahim Ethem tebessümle cevap verir ve durmaz, yürür.

Sorular talebeleri İmam-ı Âzam'a:

«— Efendim; sizin gibi büyük bir âlim böyle bir J serseri dervişe nasıl seyyidimiz, efendimiz der?..*

118

O zaman döner İmam-ı Âzam talebelerine ve şu cevabı verir; «— O Allah'ın zatiyle meşgul.. Biz ise O'na ait ilimlerin dedikodusu ile.. Aramızdaki fark budur!» Tüyler ürpertici.. Şimdi tekrar tasavvufun keyfiyetine dönelim. Tasavvufta bir umumî kâinat görüşü vardır. Çok az bilinir. Ama çok mühim.. Bütün bir metod ve esas akla payanda olacak kadar mühim.. Üç hakikat kabul ederler. Biri Allahm hakikati.. Mutlak, faal, vahit.. İkincisi insan dışı âlemlerin hakikati, kayıtlı, mün-fail, sefil.. Yani mutlak'a mukabil kayıtlı, faale mukabil münfail ve ulviye mukabil sefil.. Biri de insanın jhakikati.. Mutlak ile mukayyet (kayıtlı) faal ile münfail, ulvî ile süflî, müessir ile müteessir arası ha-, kikat.. Ve insanda en aşağıdan en yukarıya doğru iki hakikat arası bir cereyan geçirme istidadı.. Ve işte insanın birinci hakikatmdaki ulviyeti, ikinci hakikatini yenerek kazanmasıdır ki, Allah'a ermenin yoludur ve tasavvuf budur!..

Şimdi tasavvufta tekâmül görüşü.. Batılı tekâ-mülcüleri gördünüz. Demistik ki, onlarda bir tekâmül görüşü var ama, Anderson'a kadar gider bu.. Esasa bağlı değil.. Ne içinde, hangi ölçü, hangi vahide doğru?.. Hangi «baş»tan hangi «son»a tekâmül?.. Kuru tekâmülden bana ne?.. Sütü de kendi haline bıraktınız mı ekşiyerek tekâmül ediyor.

İbrahim Hakkı Hazretlerinin «Marifetnâme» sinde gayet güzel bir formül gördüm. Tabiat ilmine ait.. İbr rahim Hakkı Hazretlerine göre cansızlar âlemi tekâmül ede ede mercanda nihayet bulur. Mercan bitkiye en yakın madde... Çünkü mercan kök atar. Tam, bitkileşmeye doğru gitmekte, bitkinin ufkuna girmektedir. Bitkide tekâmül, gide gide hurma ağacına

119

varır. Çünkü hurma ağacı tıpkı hayvan gibi dışisine abanarak ilkah eder. Ve tam olmasa da hayvan ufkuna girer. Hayvandaki tekâmül ise, ata doğrudur. Bazı Avrupalılara göre — bunun tahkikini yaptım — at rüya gören tek hayvandır. Tabii Mitolojide, şurada, burada, insana'en yakın hayvan atın bu mevkiini de nazara alın. Burada mistik bir yakınlık vardır.

Bu formülde unsurların müşahhas olarak karşımıza çıkması insana tereddüt hissi verebilir. Unsur belirtmeden bunu söylemek daha doğrudur. Yarın çıkar biri bilmem ne der? Ama kıymeti yok...

Netice şudur: İslâm Tasavvuf undaki tekâmül! _cem attan insana kadar... Attan sonra insan geliyor. Ve onun ufku yok...

Anlıyorsunuz dehşetli memuriyeti!.. Ö ilâhi hududa kadar hiçbir zaman kulluğunu kaybetmeksizin" .kulluğu dışına çıkmak ihtimali olmaksızın hu-dutsuzluğa memur... Netice şurada: Cemat, nebat, hayvan, insan, bir büyük hareket içinde... — Aynş-tayn'da buna yalan yerler var — Bir hareket içinde dönüyor her şey... Yer, gök ve her şey... Ve her şey bu büyük hareket içinde O'na doğru akıyor — Dikkat edin inceliğe... Büyük fikir meseleleri. sizi yoruyor ama mâna çok ince —

Bu demek değildir ki, cemat mercan, mercan hurma olur. Hurma at, at da insan... Böyle şey yok... Her şey kendi (natür)ü içinde, (natür) ünü aşmaksızın hudutsuz bir tekâmüle davetlidir. Bakın nasıl bir vahdet var, dünya mimarîsi olarak...

İştö İslâmm hakiki tekâmül görüşü..;1 Her zerre Allah'a doğru ebedî bir akış halindedir ve böylece gider.

Şimdi bunun hemen arkasından Kur'ân'daki, in sanın hilâfet sim geliyor. Allah «insanı eşya ve ha diseleri teshir etmek — ele geçirmek — üzere ken

120

"

dime halife olarak yarattım!» buyuruyor. Bu Âyetin yalnız dışını ele alırsanız, buna hıristiyanların riayet, fakat müslümanların ihanet ettiğini görürsünüz!.. Bu hilafet maddi teshirden başlayarak insanın kendi iç oluşuna, iç memuriyetine geçmenin ve oradan Allah'a ermenin yoludur!..

Şimdi bütün bu hakikatlerin tekrar vesikalarına dönelim, insana meleğin secdesini biliyoruz. Şeytanın nasıl secde etmediğini de... Meleğin bu ulviyeti önünde insana secde etmesindeki hikmet nedir? Melek insana secde ediyor. Pek derin bir hikmeti var... Çok da kurcalayamıyoruz. Hem anlaşılmamaktan korkuyoruz hem söyleyememekten...

Allahın Resulüne risaletlerinin ilânı zamanı, yah'u-diler bir çelme takmak istediler. Ve aralarında toplandılar burun buruna verdiler, O uzun yahudi bü-runlariyle...

Ve bir formül buldular:

«— Soralım, ruh nedir?.. O buna cevap verebilir-se nebidir!»

Allahm Resulü hitap etti .-

«— ilâhi emri bekliyorum yarın cevap verebilirim!»

O'nun aldığı bu mühletin — hâşâ — zaafı alâkası yok... Çünkü bin sene de beklese insan «ruh nedir?» sorusunu nasıl cevaplandırır?

O hakikaten bekledi ve emir aldı. Bu ayetteki derinlik, bugün (Bergson) u tanıyan insanlara — şu anda karşımızda olsalardı — «onun vâsıl olmaya istidat kazandığı sır demek ki bin şu kadar yıl evvel halledilmiş» dedirtirdi.

Âyetin mealinde şu var:

«De ki, ruh Allah'ın bir emridir, ve insanlar on-dajın çok az şey bilecektir!»

121

(Bergson)un bütün felsefesi buraya kadar geldi işte... Ve işte bu nokta bütün sırrımızın gömülü olduğu yer...

Mustafa Sekip Tunç — benim hocamdı — bu âyeti çok büyük bir zevkle tekrar ederdi. Ama amel edemezdi. Nasip meselesi...

N Yahudiler imtihanlarında apışıyorlar. Nebi olduğunu anlıyorlar fakat, «nebisin» diyemiyorlar.

Şimdi burada bir incelik çıkıyor meydana... Buradan, bu ruha sahip insanın melekten üstünlüğü çıkıyor ortaya... Ve demin anlattığım hakikat bakımından da herşeyden aşağılığı...

Yine Kur'ân:

«insan ki, zalûm ve cehûldür emaneti kabul etti, dağ taş almam dedi insan aldı.»

insan iki kutup... Aşağılaşmada ondan daha aşağısı yok... Yukarıya doğru çıkmakta da ondan üstünü yok... Kur'ân bu aşağı tabakayı «belhüm adal» diye isimlendiriyor, vasıflandırıyor. Yani hayvandan aşağı... Gerçekten târihler&e, cemiyetlerin hayatlarında öyle insanlar görülmüştür ki, onları pislige benzetmek pisliğin hakkını yemektir. Ve pislik Allahm huzurunda «ben bu adamdan daha temizim» der ve ispat eder. Bu nevi insanlar inkâr plânının insanlarıdır ve cemiyet zehircileri olarak vasıflandırılabilir-ler.

Hepsi o kadar... -.;."

Tasavvufun çerçevelediği akla ait paya dikkat edin ve görün ne büyük bir ideoloji... Aynı zamanda kâinatta ana nispet vahidi... Ruh o kadar lâtif ki,' herşeyde zıt tecellisi olduğu için ruhun letafetindeki âzamilik maddenin kesafeti kendi üzerine almasını icabettiriyor. Ruhun letafeti önünde madde kesafet yani yoğunluk alıyor. Ve iki uç meydana çıkıyor. Va bütün dâva kesifin lâtife doğru seyri, lâtife erişme-

122

ye memur olanların ona doğru yol açması tarzında tecelli ediyor.

Şimdi büyük dâvaya geldik. Ruh ve nefis...

Ruhu böyle anlatmaya çalışacağız. O anlatılmazı... Şimdi büyük bir teşrih, bir anatomi karşısında kalacağız. Yani madde teşrihi gibi bir teşrih... Gayet derin ve enteresan... Ruh Batının da bildiği bir

kelimedir. Ruh her insanın bildiği bir kelime... Fakat hem Arapçanın hem de İslâm yoluyla gelen mefhumların azametine bakın ki, nefis diye bir kelimeyi dünyada hiç bir lisan tanımaz. Onların nefsten tanıdığı «ene-, «ego» gibi lâflar... Yani bu kelimeye malik değildir başka insanlar... Anlayın Arapçanın içinde olan, Arapçanın muhtevası olan hikmetleri... Anlayın Arapça-yı, ne kadar derin... Ve İslâmiyetin büyüklüğünü idrak edin... ,«Nefs»in lügat mânası, bir «şey»in kendisi de -mektir. Nefs ruhun tam (antitez)i olarak, zıt kutbu i olarak, ruhla beraber insana verilmiş bir lâtifedir. Ruh gibi... Şimdi anatomiye doğru gidiyoruz. Ve bir nevi (düalizm -ikileşmek) karşısındayız. Nefs ve ruh... İkileştik böylece...

Kalbi alın ele... Et parçası olan kalbe, kalbin maddi tarafına tasavvuf lisanında «sanuberî» denir. Maddi kalb... Bu kalbe, taallûk etmiş, bir nuranî kuvvettir ruh... Ve yine bu kalbe dayanmış — nuranîde mütereddidim — bir lâtif kuvvettir nefis... İkisi, kalbin hakikatinde tek olarak birleşir. Batı mütefekkirlerinin (düalizm)e inanan, insanda iki insan gören, telâkkileri bu vahdeti görmekten âcizdir. İki kişisin, bir kişi d^eğil... Ama bir kişide birleşiyorsun!.. Bir kelimesi daHa yok Batının... Bu da «nur»dur! Nur... Ne kadar nura ait kelime kullanırlarsa kullansınlar bu basit ışığm kemmiyet derecelerine göre farkeder ve

123

hiçbir zaman «nur» kelimesi yerine geçemez. Nur bizde ışığm mefkûresidir. Işığın arayıp da tâbi olduğu, görünmez sultanıdır nur!.. Bu yüzden, «yak şu idare lambasını» diyeceğimiz yerde «yak şu nuru» demeyiz. Fakat bazı yüzlere nur yüzlü diyebiliriz, o tüyler ürpertici bir hadisedir. Nuru böyle anlamak lâzım... Bu da hiç bir lisanda yok... «Nefs» gibi... Allah göklerin ve arzın nuru olduğunu bildiriyor Kur'ân'ın-da... Buradaki idrak dehşetine dikkat edin!.. Ve Allah'ın nurundan, kelâma, ibareye, söze sığmaz bir kırıntı olarak nura sahibiz, tşte bu nur, o bölünmezden ve tecezzi kabul

etmezden bir işaret, nefis de o nurun dayandığı madde üzerinde bir odak gibi ikinci kuvveti ve o nurun bütün hükümlerine itiraz eden... Yani muhalefeti temsil eden...

Nefsin mayası biliniz ki, küfürdür. Nefis buna memurdur. Şimdi hemen telaş etmeyelim hepimizin nefsi var diye... Mevlâna'nın gayet güzel bir inceliği var... Yanma bir papaz gelmiş, kendisini Avrupalı bir (reverans) la selâmlamış... Mevlâna da ona mukabele etmiş...

Hemen sormuşlar:

«— Bu hareketlerin mânası ne?»

Demiş ki:

«— Benim küfrüm bâtınımda... Ezilmiş, hapsedilmiş bir küfür... Benim imanım zahirimde, Onun da küfrü zahirinde... Ve iman istidadı bâtınında... İkimiz de birbirimizin bâtınını selâmladık.»

Yani: «Hepimiz bir küfre mâlikiz... Elverir ki, onu ezmiş olalım. O, bende gizli olan küfrü selâmladı, ben de onda gizli fakat hakiki olan imanı...»

Ne güzel bir incelik!.. İşte,, Mevlâna'yı okurken «Mevlâna ne güzel, ne büyük, anladım!» demekle iş bitmiyor...

124

Buraya kadar nefis ve ruhu müstakil iki varlık halinde anladınız. Bu iki varlık kalbin hakikatini terkip ediyor. Buradan da, bu mefhumların hiçbir lügatte bulunmayışını, ve kendi hakir gördüğümüz ana baba lüğatimizin ne demek olduğunu, dünya çapında anlayın!..

Allah Resulünün bir hadîsindeki güzelliğe bakın .-«— Yarabbi önümde bir nur, ardımda bir nur, sağımda bir nur, solumda bir nur, üstümde bir nur, kalbimde bir nur halket!»

Nurlar âlemi içimde giden zaten nur... Şu donanmanın güzelliğine bakm!..

, Şimdi konuşmamızın en derin yerine, anlaşılması, en güç yerine, en nazik yerine geldik. Bütün Garp felsefesini benden dinleyenler anladı ki; Batı, akli çat-lata çatlata dumanlar içinde kendisini

kaybeden, hiçbir şey bulamayan, madde eserleriyle avunmaya çalışan bir marifetler manzumesidir. Bu madde marifetleri manzumesi akılda ancak şuraya kadar gelmiştir .- Nasıl görüyorum, nasıl duyuyorum, nasıl anlıyorum, beyin nedir, göz nedir?.. Gözün fiziki bir tarifi var... «Işığın yansımaları gözde bir mihrak noktasında toplanır, sonra beyindeki bir merkez ile de görürüz!» gibilerden. Bu tarif gözden başka her şeydir. Bütün Batı filozofları bu izaha çıldırır, ve eksiği kabul eder. Ve ben size halledeyim halledilmezi... Biz, o nurla görüyoruz, o nurla yiyoruz, o nurla yaşıyoruz. Çünkü o nuru anlamak için ondan, o nurdan başka bir çare yok. ki... O nur olmadan anlama iktidarı yok beşerde...

Ben de bir manevi buhran geçirdim. Tefekkür ve büyük sanat, — ki böyle bir iddiam yok — büyük . nefis muhasebesine, entellektüel krize ve buhrana girmeden olmaz, öyle bir yere geldim ki, — îmam-ı Ga-

125

zali'de göreceksiniz — arzın kışrısı, yani kabuğu ayağımı bastığım yerde bir santimlik bir satıh gibi derhal delinecek gibi geliyordu bana... Bütün itimad hislerimi kaybetmişim. Deliliğin de ufkundaydım. İlerisinde... Çile şiirim söylüyor bunu... Nihayet Allah'a hamd ederim imanım ucuz bir iman olmamıştır! Mümin doğdum. Allahm bir lutfu ile de o imanı çile kapısına kadar götürebildiğimi sanıyorum. Yani o nura intikal ettim ve bulur gibi oldum. Nur... îzahsız izahtan daha rahat teselli olur mu? Bunu (Sokrat) söylüyor. Kendini tanı! Ve tanınmaz olanı bil!.. «Tanınmaz» demek tanımaktır!.. Nur da bu... Ne varsa dünyada açıklık hissi diye söylediğimiz ve anlayış, o nurdandır. Ve «Malik-ül Mülk»ün en büyük hikmetlerinden bir köşedir bu... Biz kapılarımıza bu levhayı asarız: Ey Mülkün Sahibi!.. Ama bilmeyiz ki, o mülk sadece madde değildir! Gözümüz de, burnumuz da, ağızımız da, hepsi O'na aittir. Ve bizde «biz» olarak «ben» olarak hiçbir şey yoktur!.. Vahdet-i vücutta göreceksiniz. Asla O'nun tenzihi sıfatını bozmadan söyleyeyim, onunla O'nu görüyoruz! Asla

O'nun tenzihi sıfatını bozmadan... Çünkü bendeki o, yani onunla O'nu gördüğüm şey mahlûktur. Ve o kendi zatiyle bundan münezzehtir. Mutlak olarak şer'i hududa riayet şarttır!.. O'nun hikmeti ve lûtfuyla O'nu görüyoruz. Kendimizle bir şey göremiyoruz. Bilmiyoruz, anlamıyoruz, yaşamıyoruz.

Batının bütün akıl hikâyesini ve sefaletini şu formülün içinden seyredebilirsiniz: Kendini kendinde zannedip, akıl denilen merkebin üstüne oturup, onu füze yapıp, hâlâ bir yere gideceğini zannetmek sefaleti!..

Fakat bunun aksini bilip de yıldızlara kadar gitmek Kur'ân'ın emri...

126

Burada gayet ince bir nokta var... Maddenin ihmali değil... Şimdi tasavvufun en büyük meselesi kendi kendine ortaya çıkıyor. Dâva nefsi ruha kalbet-mektir. Nefs dediğim o sırtlanı, o müstakil vakıayı ruha inkılâp ettirmektir. Öldürmek değil... Gayet ince bir noktaya geldik. Batının mistisizmiyle, «mistik» arasındaki farkın ne olduğunu yeri gelecek göreceksiniz. Batı bu inceliği anlamamıştır. Nefsi bilmez. Ama ruhun zıt kutbu diye bir şey bilir ve kendisini heveslendirir, onu öldürmeye başlar. Şimdi Allah Resulünün, bütün zaman ve mekânın Peygamberinin büyüklüğünü izahtan vareste oldukları bir incelik daha gelecek... Dinde nefse işkencenin olmayışının sırrını göreceksiniz. Yok öyle şey... Zaten nefis ölmez onu bilin! Mezarlıkların kapısını hatırlayalım. «Bütün nefsler ölümü tadacaktır.» Tadmak ayrı, ölmek ayrı... Ruh demiyor. Bütün nefsler... Çünkü ölümden ödü patlayan nefstir. Ruh amadedir, kurtulmaya... O sahte mistikler mütemadiyen kendisini nefse eziyet etmek suretiyle bir yere götüreceğini zanneder. Bu derin (nüans) 1 da îmam-ı Rabbani halletmiştir. Nefse bu kadar şeriat dışı ceza vermek nefsi ters tarafından yine mükâfatlandırmaktır! Çünkü nefis hiçbir şey yapamayınca, bu defa o halin keyfine düşer. Ve o kadar incedir ki, bu mesele, nefse pay vermemek için namazı lezzetle kılmayı yanlışlık sayan büyükler bile vardır. Peki lezzetle kılmayıp da nasıl

kılacağım?.. Vazife olarak yapmak lâzımdır! Ne o, ne bu, herşeyin dışında, namaz, en büyük vazife... Bunlar halledilir (nüans) lar değildir! Nedir, o Hind fakirlerinin, papazların hali?.. Evlenmemek, yememek, içmemek...

Ashâbdan biri Ramazan'da gölgede oturmuyor. Hem oruçlu, hem gölgeyi de istemiyor.

127

Allahın Resulü, hemen emrediyorlar:

«— Orucunu tut ve gölgede otur!»

Hududu değiştirdince bütün iş tersine döner. Bu edep bahsinden bir incelikler! Edebin yeri gelecek göreceksiniz...

Bunları izah ettiğim bir Avrupalı bana bir gün şöyle dedi: . -

«— Farzet ki, ben bunlardan hiçbirine inanmıyorum, ama bunların beşerin düşünemeyeceği kadar inceliklerle dolu olduğunu kabul ediyorum!»

Ve basıp gitti.

İşte bu da insanın kendi nefesine tabi oluşundan başka bir şey değildir! Papaz riyazeti, nefsin, çileleri kendi lehine döndürüşü ve ondan yarı bir haz devşirmeye kalkışı yine nefis içindir.

Şimdi biraz da derinliklerden hafif bir zevk, ruhi bir keyf duymanız için birkaç menkibe anla -tayım:

Büyük velilerden biri, bu inceliği çok iyi bilen fakat bir noktasında belki tereddüdü plan bir velî o kadar aç kalıyor ki — böyle üstüste aç durmak mekruhtur; onu da haber vereyim! Şeriaten başka hiçbir çare yoktur. Şeriatın yönünü anhyacaksınız, her şeyin mizanı, o sır âlemi — nefsinin ağzından bir köpek şeklinde çıktığını ve yerdeki bir tabak yemeğe doğru süründüğünü görüyor ve bağıyor:

«— Oh, benden gittin!.. Seni bir daha ağzıma al-mıyacağım!..»

O zaman bir nida duyuyor:

«— Onu ağzına al, biz seni onunla seviyoruz!»

Bu noktaya dikkat edin! Meleklerde nefis yoktur ve onun için secde etmiştir insana...

Bundan yirmi beş otuz sene evvel bir gün, bir arkadaşımı — ismini vermeye lüzum yok — Eyüb'e gö-

128

türdüm. Benimle Avrupa'da tahsil etmiş, Avrupa'da «alafiranga kemâl» diye bir illete uğramış, — tâbir onundur — hristiyanlığa dehşetli bir düşkünlük içinde, onların velî addettiği insanlardan mütemadiyen bahseden bir kimse... Ben bu adamı itikatta olsun tamamen İslâmi hakikatlere getirdim. Ve bana bir gün eserini «alafiranga kemâlin ne saçma bir şey olduğunu ispat eden Necip Fazıl'a» diye imzalamıştır. Benim o zaman hocalık devrimdi ve bu arkadaşım bulunduğum yüksek tahsil şubesinde müdürdü. Kendisini Eyüb'e götürmemi istedi. Çünkü o büyük zat Eyüb'teydi. Onunla konuşmak arzusundaydı. Götürdüm. Girdi huzurlarına... Ve girer girmez gördüm ki, götürdüğüm ne hale geliyor karşılarında... Bir kelime konuşmadı Efendi Hazretleriyle... Evvelâ büyüledi. Öyle bir insan ki, bir kelime söylemiyor fakat bir madenin üstüne oturduğu belli.. Taşın sükûtu ile göklerin sükûtu arasındaki fark... Ve kendilerinin bir kaidesi vardı, hayatınızda bunu ölçü bilin!.. «Mânâsız sualin lüzumsuz cevabı»nı vermezlerdi. Ve bir sorunun cevabını da icap ettiği kadar verirlerdi. Çünkü kelimeleri zaten sevmezlerdi.

Ve arkadaşım dayanamadı, —* büyük meselesi var — hemen attı ortaya sualini:

«— Efendim. Hazret-i İsa hakkında ne buyrulur?» O büyük velî, demin bahsettiğim üslûbiyle döndü : «— Babasız hak peygamber!» Kısa ve tam şer'i... Bizimki kala kaldı. «— Peki efendim dedi; babasız hak Peygamber kabul... Ya bizim Peygamberimizle farkı nedir?» Kekemeli bir dille soruyordu. Efendi Hazretleri: «— Büyük fark!» Dedi ve sustu. «— Nedir, efendim?»

F./9

129

«— Hazret-i İsa'da melekiyet galipti. Ama bir eksigi vardı.»

«— Neydi, efendim?»

Efendi Hazretleri yine cevap verdi;

«— O eksigi beşeriyet!»

öyle ezildi ki, arkadaşım...

Çok hisli bir çocuktuk o... Haliç'ten vapurla dönüyorduk. Birşey sordum:

-«— Bana sual sorma dedi; hâlâ o cevabın sarhoşluğu içindeyim!..»

Çok derin... Yine yorumunuza terk ediyorum bu küçük konuşmayı...

Hazret-i İsa Hak Resul ve babasız... Melekiyette azami derecededir. Onun içindir ki, dört büyük nebi arasındaki, sıfatlardan melekiyet sıfatı onun üzerindedir. Hazret-i İbrahim, Hazret-i Musa ve bütün nebilerin serdarı olan Allanın Sevgilisi beşerin ucu, nihaî noktasıdır.

İşte Allah Resulünün «devamlı nefis mücahedesini» dediği şeyin anahtarı elimize geçti. Cihad-ı ekberin... İnsandaki bu nefis kadar sahtekâr, hilekâr, göz boyayıcı, aldatıcı — yahudileri nefsten çok hisse almış insanlar olarak görebiliriz. — bu nefis kadar insanı bağlayıcı, evvelâ isyandan gelici, olmazsa itaatten ge-lici, her taraftan kavrayıcı bir korkunç nesne olamaz!.. İşte, görüyorsunuz nasılmış, cihad-ı ekber!..

Şimdi yine önümüze dinin ikinci bin yenileyicisi olan îmam-ı Rabbani Hazretlerinin oğlu Muhammed Masum Hazretleri'nin bir sözü çıktı. Bu sözü hiç kimse söyleyemez! Ancak onun makamında olan söyler. Bizimse ödümüz patlar söylemekten!.. Fakat o öyle bir makamdadır ki, o söyler. Muhammed Masum — masum lâkabıdır — tek günah işlememiş olan insandır hayatında...

130

Diyor ki:

«— Bize Allahm Cemalindense celâüi yeğdir! Çünkü onda nefsin hissesi yoktur!»

Nerede kaldı Avrupa'nın sahte riyazet ve ıstırap efsaneleri?..

Avrupalı o mistik felâketi ister, belâyı ister. Ve ağlayarak,

sızlayarak ölür. Avrupalı «mistik-gizli»yi ifadeye çalışırken bu gizliyi de kaybeder.

Şimdi ruhî ve nefsanî ahlâklar: Hudutsuz aşk, haya, merhamet, doğruluk, ihlâs, ruhun başlıca va-sıflan.» Kibir, hırs, adavet, yalan, haset de nefsin vasıfları... Ve daha nice vasfı var... Şimdi ihlâs... Sona koyduk ama baştan alalım. O dinin esasıdır. Onun. için «Kulhüvallahü Ehad» Sûresine «İhlâs Sûresi» diyoruz. Yine İmam-ı Rabbani — sözün azametine dik- -kat edin — «Yalanı ağza almamak şeriattır!» diyor. Kalbe almamak ise tarikattır!.. Kolay mı yalan söy- lememe?.. Bir sorun kendinize.. Dünkü komünistlerin «fuhuş ancak umumî olmakla kalkar ortadan» demesi gibi bugün böyle bir ruh arayıcılığı hemen • kimsede kalmamıştır! Yalan doğru mevkiindedir. Nerede o kendini törpüleyen insanlar?.. Velî dua ediyor, diyor ki:

«— Allahim, istiğfarlarımdan dahi sana istiğfar ederim!»

Buyurun! Çünkü istiğfarda da samimiyet eksikliği yar... «Ben bir daha yalan söylemeyeceğim, beni affet U derken Allah'a en büyük yalanı söylüyoruz. < Veli ise, böyle istiğfar ediyor. Görüyor musunuz dini--, mizin hazine tarafının hudutsuzluğunu?..

İşte nefis böyle bir şey...

Aşk ruhun ahlâkı... O, yalnız çırpman, her an çırpınan bir pervane gibi îlâhî aşkın feveranı içindedir!.. ; Her ân ona taliptir, her ân ona uçmak ister! Hiçbir ân kesilmez kuvveti.. Ve daima nefis bacağından ya-

131

m

kalar. «Gel aşağı» diye... Haya ruhun başlıca vasfıdır. Utanmak... îlâhi hudut önünde nefsin hilolorinin ifade ettiği büyük cinayetin verdiği hicap hissi... Ha-. yâ budur!.. Hayadan makbul hiçbir şey yoktur! Hayâsız insan gördüğünüz yerde bilin ki, ondan hayır

yoktur! Hayâsızlığın da türlü türlü tezahürleri vardır. İnsan bir günah işlerken bile haya sahibi olup olmadığı bellidir!..

Güzel bir şey geldi hatırıma... Şu Ramazan gününde... Size bir haya misali vereyim. Efendim; şu alenî oruç yemek... Gayet büyük bir cinayettir. Malûm... Fakat «bana izah et!» desanız edemez kaba softa... — Biraz sonra kaba softa ne demek onu da göreceksiniz — Dikkat edin yollara şimdi. Cemiyette o kadar korkunç bir şey ki bu, ben bir gün, vapurda giderken birisinin suratlara üflercesine pipo içtiğini gördüm. Hakaret edecektim. Birden bir his geldi içime... Benim oruç tutmadığım günlerde bunu yapanlara bu kadar kızıyor muydum? Nefsime pay çıkarmamak için sustum. Ama öfkemde çok haklıydım. Bir günahı aleni yapmak o günahın işlenmesinde mahzur görmemenin ilânıdır! Ve o günahın bir milyon kere fazladır!.. Bunun izahı zor mudur? Ve artık günah değildir o, günahın başka bir şeydir!

Kayseri'deydik, Büyük Doğu teşkilatında... Bir adam getirdiler, «sununla iki kelime konuş!» dediler bana... Adam geldi. Elinde sigara, Ramazan günü... Anladım ne tip olduğunu...

Hitap ettim-

«— Sigaranı at da öyle gel karşıma!»

Gayet ucuz bir formülü vardır bu işin... Günün hemen bütün formülleri gibi...

O da aynı şekilde cevap verdi:

«— Allah'ın bildiğini kuldan niye saklıyayım?»

132

Bu umumi formül... Devam ettim:

«— vAllah senin tenasül aletin olduğunu da biliyor. Niye saklıyorsun?»

Bozuldu, kala kaldı, hiçbir şeye akli eremedi. «— Senin bu susman mağlûp olman değildir. Şimdi seni mağlûp edeyim dedim; Allahın bilmediği bir şey olabilir mi?.. O her şeyi biliyor. Yalnız senin, Allah'ın bildiğini yalnız ondan af dileyerek ona tahsis etmen ve onun bildiği şeyi ortaya açıkça, hayâsızca dökmemeni gerektiren

bir fakülteye malik olman lâzım... Sen bundan da mahrum bir bedbahtsın!..»

Şimdi bu işe de lâikliği karıştırıyorlar. Gayet rahat söyleyebiliriz. Lâiklik Avrupai müessese... Ve dünyanın hiçbir yerinde bir oruçlu zümrenin bulunduğu yerde bir Fransız katoliği onlara hakaret etmek küçüklüğüne düşmez! Ben burada bile hâlâ hürmeten sigara içmeyen hristiyanlar görüyorum. Hâlâ...

Biz ne idik, ne olduk, nereyegidiyoruz?.. Hayanın söylediği sözler bunlar bana... Oruç tutmayabilir bir insan, tutamayabilir. Şu olur, bu olur. Fakat kendisini dört duvara saklıyacak kadar haya sahibi olur ve Allah'tan af diler!., ömrü boyunca bir tek secdesi olmıyabilir bir adamın fakat Allah ve Resulünün bütün emirlerine riyeti kabul eder. İnanın o kurtulmuştur!.. Ama tam bir müslümanm bu fiil ve amelelerin dışında tasavvuru mümkün değildir! ömrü boyunca şarap fıçısından çıkmayıp da gıdasını ondan alan fakat «bu haramdır, biliyorum ama dayanamıyorum!» diyen adam sadece günahıdır. Affedilir, ömür boyunca ağzına tek damla şarap koymayıp da «haram diye değil, ben içmiyorum, canım istemiyor!» diyen adam küfürdedir ve ebedi hüsrandıdır!.. Farklara bakın; (nüans) lara...

133

Merhamet... tşte, Batmın bize en büyük ithamı... Batı hayrandır İslâm dininin ulviyetine içinden... Siz bakmayın onun dışına... İşte (Kariay) ve benzerleri... (Karlay) bir koyu hristiyan olduğu halde Allah'ın • Rösülü için «Kahramanlar» isimli kitabında, «Beşeriyetini üzerine bir yıldırım gibi, düştü!» der. • Şimdi merhamet konusuna gelem. Merhamet tahrif edilen İsa Dininin yani hristiyanlığm icat ettiği şekliyle ve insanda kolay anlaşılır bir hadise ol- ' duğu için ucuz merhamettir! Taklidi çok kolay, neşri 1 çok kolay, müdafaası çok kolay bir iş... Halbuki, mer- ! hametin bir de (aristokratik) bir anlamı var... Gayet üstün... Bir hastanedesiniz, bir odadasınız, karyola- i nızın demirlerini bükecek kadar ıstırap içindesiniz. Doktora haber gitmiştir. Doktor

beyaz gömleğini giy- i mistir, arkasında asistanları vardır, suratında hiç j merhamet ifadesi yoktur. Tak, tak, tak, ayak şeşlerini duyarsınız. Gelmektedirler. Hasta bakıcılar sizi sedyeye koyar, gidiyorsunuz ameliyat odasına... Bu dav- | ranışların hepsi merhametin en üstünüdür! Çünkü bir dakika sonra acınız kalmıyacaktır. İslâmın merhameti ise, merhamet olduğunu bile gizliyen hakiki merhamet!.. Ve İslâmın kılıcı, ucunda şifa taşıyan kaşık... Ama kılıç... Gönül ister ki, o kılıcı kullanan da, o ayak sesini duyuran doktor da bu hikmeti anlayarak yapsın...

Bizde gizli merhametin ne demek olduğunu size bir misalle söyleyeyim... Şimdi anlatacağımı bir Avrupalıya naklettim. «Avrupa'daki bütün merhamet edebiyatının üstünde bir hadise bu» dedi. Merhamet edebiyatı.. Hrist.iyanlıkta çok korkunçtur o edebiyat...

Hadise şudur: Hazret-i Ebubekir rikkat ve merhameti, Hazret-i Ömer şiddet ve adaleti, Hazret-i Osman haya ve edebi — bakın haya ve edep ne kadar

134

mühim —, Hazret-i Ali akıl ve hikmeti temsil eder. Ve bu dört büyük sahabî insanoğlunu tamamlar. Bu dördü de dört yüzlü bir fanusun, bir fenerin dört camıdır! Nur içerdedir, Hazret-i Ebubekir o kadar merhametli bir insandır ki, anlatırken ağlamamak mümkün değildir. Bir duası var... Bu dua aynen Bayazid-i Bestami'ye geçmiştir.

«— Yarabbi diyor; sen kâmil kudret sahibisin. Senin hududun yok... Senden herşey istenir! Ben öldüğüm zaman, yarın ahirette, cesedimi o kadar büyüt ki, cehennemine yalnız ben gireyim ve başka hiçbir kuluna yer kalmasın!..»

İslâmın merhameti budur!

Fakat o, gizli bir merhamettir.

Aynı merhamet, çocuğuna içki cezasını tatbik eden Hazret-i Ömer'de de farksızdır. Ama şiddet şeklinde...

«— Baba der; ölüyorum!»

Babası oğluna cevap verir .-

«— öl!..» ,

Ve ilâve eder:

«— Allah'ın huzurunda hesap vereceğin ân, de ki, beni babam öldürdü; senin kanunun yerine gelsin diye!..»

Onun içindir ki, Anadolu halkındaki, — Anado-luculuğumuz bu ruhî muhtevaya dayanır —, Şeriatın kestığı parmak acımaz sözü buna benzer hikmetlerden gelir.

Sen kanuna inandır beni; ondan sonra istediğin gibi kes parmaklarımı... Ama önce inandır!..

Şimdi nefse ait ahlâklardan en belâlısına geldik: Kibir... Şeriat ve dinî hükümler, dehşetli (nüans) lar, incelikler ifade eder... incelik... Bir milimetreyi, bir

135

kilometre gelecek kadar büyütün kafanızda... — CAyn ştayn) dahi bir vizyonla bir milimetreyi, bir karınca ayağını bir kilometre görür — Ve onu bölerek milimetreye indirin... İşte Batının kafa inceliği bu noktaya kadar varır. Bizimki ise, iki deri arasına bir cihan yerleştirecek kadar dakiklerin dakiki bir hesap,..

Kibir ve vekar... Vekar ruhundur, kibir nefstir. Vekar ciddi olmak... Vekar Allah'ın nimetlerini muhafazadır, verdiği rütbeleri ifade... Asla kibre gitmeden kendini bir şey zannetmeden... Kibir ve vekar arasında ince bir fark var... Çok ince bir (nüans)...

Muhiddin-i Arabi Hazretlerinin bir «Satranc-ı Urefa»sı var...

Ariflerin Satrancı... Orada levha levhadır ahlâk... Ortaya kadar kötü ahlâk... Seyirde, sülükte, merhale merhale ilerleyişte bir yere gidilip, aşağı düşülür. Yılanlar tutar orayı... Sonra iyi ahlâk başlar ve basamak basamak çıkılır.

Orada da kuşlar uçurur. Fakat iyi ahlâkın so-nurtda iki yer vardır ki, o son imtihanı belirtir. Biri gurur ve kibir, öbürü kaza ve kader... Kibir o kadar korkunç bir şeydir ki, burada Şahı Nakşibend Hazretlerinin bir küçük fıkrasını anlatmaya mecburum. İnsana kemâl payesi geldikçe o payenin mutlak sahibini bilerek o payeye

güvenmemek dâvası kibirin aksidir. Ne kadar yükseltiyor Allah velîsini ki, bakın ne ihtiyaca düşüyor:

Müridleriyle giderken yolda büyüklüğüne dair lâflar oluyor. Büyük velî bir köpeğin ayağı bastığı kirli bir su birikintisine yanağını değdirip şöyle diyor :

«— Ben bu sudan da adiyim!..»

İnsan ne yükseklikte olmalı ki, bunu söylemekle mükellef bulunsun?..

136

Ve hırs, adavet, yalan, haset... Durmaya lüzum yok bunların üzerinde... Hepsi apaçık malûm... Bir ha dis, hasetin, kıskançlığın insanı alevin odunu yediği gibi yediğini ve harabettiğini söyler. Yalan hakkında söylenecek en güzeli söz: «— Yalan, hilkatî tağyir hevesi ve cinayettir!» Allah'ın hakikatini nasıl değiştirebilirsin? Adavet, de bu sonsuz güzel oluş içinde insanların nefslerinin maiyetinde birbirini yemesi, birbirini çimdiklemesin-deki sefalet... Bunlar hep nefsin ahlâkı...

. Nihayet ahlâk dâvasının toplandığı ana nokta... Efendim; nefis ve ruhu anlattık. Böylece hiçbir mekâna sığmayan en büyük ölçüye bir nevi mekân zemini de bulduk. Yani ahlâka geldik. Buraya kadar ahlâkın dayanağını gördük. Uzun uzun konuştuk ruh ve nefsi... Şimdi ahlâk... Ahlâkı bir ân için Avrupalıya soralım, ahlâk her dünya görüşünün, her telâkkinin kendi ruhuna irca etmeye mecbur olduğu tavidir. Her düşüncenin ruhî tavrına ahlâk denir.

Avrupalı der ki:

«— Ebedî hayata inanmakla inanmamak arasında iki ayrı ahlâk sistemi zarurî olarak mevcut...»

Gayet belli ve açık... Hiçbiri ahlâkı şu veya bu mânada reddetmez, ahlâkın çeşidini, ruhunu, zâtını, başka şekillere koyar. Meselâ komünist ahlâkı inkâr etmez, madde ahlâkını kabul eder. Ruhçu, ruha ait ahlâkı benimser.

Netice olarak, biz her hakikatin kaynağı ile beraber kendi kaynağımızdan öğrenelim ahlâkın ruhunu...

Allah'ın Resulü, buyuruyor ki:

«— Ben ahlâkî mekârîmi (keremleri) tamamlamak üzere geldim!»
i

137

"•" Buradan da anlıyoruz ki, ahlâk sadece dünya görüşünün bir neticesi değil, aynı zamanda sebebidir.

Ahlâk o hale geliyor ki, fikrin kendisi oluyor. Fikir hemen onun başına geçiyor. Sonra fikrin neticesi oluyor. Yani, sebep ve neticesi, netice ve sebebi... Ahlâk bütün bu kâinat manzumesinde, duyan, düşünen ve hareket eden insanın bütün hareketlerini tatbik edeceği ruhi mizan...

Dünyada fikriyatını yapıp da ahlâkını belirtmeyen Filozofa Batı eksik gözüyle bakar. Ve Batı tefekkürü bahsinde de anlattığım gibi hemen şu soruyu yapıştırır .-

«_ Söyle, ahlâkın nedir?... Hemen hesabını ver! Bunu sormakla mükellefim! Ve sen bildirmekle!..»

Bizde ise, ahlâk her şey... Zannettiğimiz gibi, öyle sun'î terbiye hudutları, uydurma insanlık hudutları içinde değil... Onun çok dışındadır. Ve mefkurenin, idealin, ta kendisi olan tasavvufî, İlâhî marifet dâvasının ana dayanağıdır ahlâk... Şimdi üstün ahlâkı, umumi mânadaki ahlâkın ve insanın ana sermayesi kabul ettiğimiz zaman, dinin bütün dayanağı olarak görmekte zerre kadar tereddüde yer yoktur. Düşüncenin hemen arkasından gelen düşünme tavrının anahtarıdır ahlâk... Bütün ruh ölçülerinin esası... Bunu birkaç menkıbeyle ve tasavvuf ehline ait birkaç hadise ile göstermek lâzım... Daha önce nefsin ve ruhun ahlâkları arasında birkaç misal vermiştim. Şimdi anlatayım:

Şu «ene» denilen, «ben» denilen nesneyi ve onun gölgesi olan kibiri yıkmakta en güzel ahlâkı, bir velîden öğrenebiliriz.

Velîye soruyorlar-;

«— Bütün ömrünüzde zevk duyduğunuz en büyük hadise nedir?»

138

Diyor ki:

«— Bir tek hadise hatırlıyorum. Gemide gidiyorduk. Bir maskara vardı gemide herkesle eğlenen... Ve bir numara göstermek istedi.

En büyük maskaralık numarasını... Etrafına bakındı. Buna lâyük adam bulamayınca beni saçlarımdan yakaladı ve yapmadığı şey bırakmadı. Yüzüme tükürmekten, beni yerlerde sürüklemeye kadar... Ve ben bundan derin bir haz duydum! Hayatımda bundan başka bir haz hatırlamıyorum!»

Bu size İslâm ahlâkının «ene»yi yani nefsi ezmek dâvasından çok güzel bir izah... — Telkini izahlar yapalım ki, büyük dâva anlaşılsın... Fazla derinleşmeden —.

İbrahim Ethem Hazretleri ile Şakik Belhî'nin gayet güzel bir menkıbesi var... Bu, ahlâkın, fikrin ta kendisi olduğunun da ayrıca delili... Ve yine bu menkıbede, iktisadî nizamımızdan, ruhî nizamımıza kadar, her şeyi görebilirsiniz.

İbrahim Ethem'e sorar Belhî:

«-*— Şükür mevzuunda ne yaparsınız?»

«— Bulunca şükrederiz, bulamayınca sabrederiz!»

Gayet tabii olarak böyle cevap verir. Bu ahlâkın ta kendisidir.

«— Horasan'ın köpekleri de böyle yapar!»

Der Şakik...

«— Ya siz ne yaparsınız?..»

«— Bulunca dağıtırız, bulamayınca şükrederiz!..»

Bu ise cemiyet ahlâkından tutun fert ahlâkına kadar gider!..

Bunlar telkin çizgileridir. Uzun izahlardan vok daha faydalı...

İbrahim Ethem velîler silsilesinin ©n büyüklerinden değildir. Bu işin çilesini çekenler bflir. Hattâ şöhrete çıkmış velîlerden hiç ismi, nâm ve

nişanı olmıyanlara nazaran eksiktir. Şöhret bile veliler için bir felâket... İbrahim Ethem meşhurların-dandır. Ve büyük bir velidir.

Mansur da bir velî... Ve O, daha meşhurlardan... Onun büyükler nazanndaki noksanlarım x anlataca -ğım. Sırası gelecek meselenin içinde görülecek...

İbrahim Ethem Belh sultanı idi. Sarayında, (Plâstik) hayatın ve saltanatın en güzel anlarında bir ses duydu:

«— Biz seni bunun için yaratmadık!»

Ve deliler gibi, kendisini kırlara attı, deliler gibi... Her şeyini, ne sultanlık, ne şu. ne bu, herşeyini ter-ketti ve kendini yalnız Allah'a verdi. Bu macerası içinde, nefsini küçültmek ve üzerindeki sultanlık kokusunu atabilmek için hamamlara gidip müminlerin uyaklarını* yıkadı.

Bir gün bir ağaç altında bir. topluluk görüyor, dervişlerden kurulu bir topluluk...

«— Beni de alır mısınız aranız?»

Diyor.

içlerinden biri cevap veriyor:

*— Biz sem kabul edemeyiz! Sende hâlâ sultanlık kokusu var!..»

Susuyor ve yürüyor.

İslâmın hakiki ahlâkı budur!..

Şeriati, zahir perdenin önündeki mukaddes hükümleri temsil edenlerin bu ahlâktan büyük nasipleri olmak gerekir!.. Bir papazın — tam bizim (anti-tez) imiz, zıddımız — nasıl bir terbiye ile yetiştiğini Fransa'da okuduğum için bilirim. Bir papazın yanında politika konuşulmaz, çünkü en iyisini bilir.. Bir piyano çalınmaz, çünkü oturur daha iyisini çalar. Bir felsefe meselesi konuşulmaz; çünkü sizin okuduğunuzun ori mislini okumuştur. Ve sonra döndürür do-

140

Jaşırır kendi abesine sizi inandırmaya kalkar. Bu abesle alâkası olmayan sahalardaki kuvveti ile... Bir de, bizde son zamanların şer'i hükümler temsilcilerinin ne kadar dar kaldığını acı acı düşünmek lâzım...

Evet, herşey ahlâktır diyorum! Demin ahlâk fikrin kendisidir demiştim. Fikrin hem neticesidir hem de kendisi... Onun için,

Allah Resulünün «Ben ahlâki mekârîmi (keremleri) tamamlamak için geldim, gönderildim!..» sözündeki derinlik buradan geliyor. Mucizeler umumiyetle halka göredir bir tarafiy-le... Diğer tarafıyla yüksek sınıfın da üstündedir, kıymeti mucizelerin... Allah Resulünün en büyük mucizelerinden biri — hiçbiri birinden küçük değildir — bütün ömrünce bir kere dahi kahkaha ile gülmemiş olmasıdır. Böyle bir mucizeye insan hayali yetmez! Daima güler yüzlü, mütebessim... Ama bir kere gülmemiş... Bir kere bile insanın nebati hayatından bir köşesi yok hayatının... Nitekim esnememiş de... Bunu da ahlâka ilâve edin hemen... Daimi, daimi tefekkür içinde... Mütemadiyen hüznü ve düşünce halinde... Bu ahlâkı kabuk kelimelerle ifade etmek güç.. Vec-dini yaşamak lâzım... Biz ahlâkı yine Abdullah Dehlevî Hazretleri ile Mevlâna Halid'in menkibesinde bulacağız. Çok büyük mâna halinde...

-

Mevlâna Halid yenilerdendir. Nakşi'nin Halidiye kolu başıdır. Zahir ilimlerinde çok ileri gidiyor. Fakat ötesine talip... Mürşidini arıyor. Kalkıp Şam'a gidiyor. Orada birçok büyükle temasta... Fakat aradığın» bir türlü bulamıyor. Nihayet biri... «EhlihaNden bir adam: «—Senin mürşidin burada değil!» Diyor.

141

Bu defa da Hicaz yollarında... Kabe'ye karşı bir sırtta oturuyor. Yüzü Kabe'ye dönük... Kabe'ye seyirle meşgul... Tabii kendi âleminde... Bu sırada bir garip adam çıkıyor karşısına... Arkasını Kabe'yi verip onun yüzüne bakmakta... îtiraz edecek gibi oluyor; ama hayır!.. îtiraz kolay değil İslâmiyette.., O Kabe'ye bakıyor; adam da suratına... «Be adam, benim yüzümde ne arıyorsun?.. Allah'ın Evine dön!» diyeceği geliyor ama mümkün değil... İySce sıkılıyor. Fakat içinden bir his geçmekte... Sadece bir his:

«— Acaba benim aradığım mürşit bu olmasın?..»

Şöyle bir yaklaşıyor adam:

«— Hayır diyor; ben senin aradığın değilim! Senin aradığın mürşit tâ Türkistan taraflarında...»

Ve oralara kadar gidiyor.

Şimdi müridle mürşit arasındaki münasebete bakın! Mevlâna Halid dergâha varır varmaz, Abdullah Dehlevî Hazretleri:

«— Derhal buyursun!»

Diyor. Bekliyormuş gibi... Sanki (randevu)lu gibi...

Hemen kendisine şu iş veriliyor: Abdestbaneyi temizlemek...

Tereddütsüz kabul... Ve öyle bir haz içinde, zevk içinde sulan götürüp getiriyor ki, ancak fırsat buldukça diz çöküyor. İrşat halkasında ancak bir iki dakikası var...

Daha önce nurdan bahsetmiştim. Nur... İşte Mevlâna Halid bu nurun altındadır. Ama nurun altında olduğunu göstermeye delil istemez!

Ve bir gün Abdullah Dehlevî, — bu nokta büyük dâvadır! Bu nokta inananların dâvası — ^pencereden baktığı zaman görüyor ki, Mevlâna Halid'in kovalarını melekler taşıyor, kendisi değil... Ve çağırıyor yanma... Bir at ısmarlıyor. Atı eğerliyorlar. Atın özengisini tutuyor ve atlatıyor onu ata...

142

Mevlâna Halid:

«— Aman, Efendim!»

Diyor, Şeyhine...

Ve Abdullah Dehlevî Hazretleri cevap veriyor •.

«— Bir zamanlar nasıl seni irşada memur idiy-sek, şimdi de atının özengisini tutmaya memuruz! Git ve iklimleri irşad et!..»

İşte, bir kibiri yenme işinde, bir bağlılık işinde gösterilen teslimiyet...

Hatırıma biraz sonra göstereceğimiz îmam-ı Rabbani Hazretlerinin bir sözü geldi:

«— Müridin mürşidine, mürşidin hak olması şar-tiyle teslimiyeti, ölünün gaslediciye teslimiyeti gibi olmalıdır!»

Yani, o ne tarafa döndürürse ölü o tarafa döner. Müridin hakiki mürşide teslimiyeti de böyle...

Şimdi, Seyyide-tün-Nefise Hazretleri'nin bir misali... Seyyide-tün-Nefise Mısır'dadır. Seyyide isminden de anlaşıldığı gibi ulvî nesle mensuptur. Kendi âleminde İslâm evliyasının en büyüklerinden biridir. Yalnız sağına soluna komşulanna ihsanda bulunmakla maruf bir kadın... Yanındaki komşusu bir hıristi-yandır. Ve kızı kötürüm, yatalak senelerden beri... Kapısı çalınıyor. Açıyor kapıyı ve hıristiyan kadını görüyor. Kadın:

«— Benim mühim bir işim var, kızımı bekler misiniz?»

Diyor.

Bir müslüman velîyesinin cevabı ne olur?.. Derhal başını örtüyor, bir kelime söylemeden hıristiyan evine gidiyor. Ve kötürüm kızın yanına oturuyor. Bakıyor ki, güzel bir kız... Ve dalgın... Ve kötürüm... Hiçbir yeri kıpırdamaz...

Ellerini kaldırıyor İslâmın veliyyesi:

143

«— Allah'ım diyor; şu kıza sıhhat veri»

Ve hıristiyan kadın döndüğü zaman, velîyyeyi kızını okşarken görüyor kucağında... Ve kız ayakta... Derhal müslüman oluyor. Bütün bunlardan görüyorsunuz ki, herşey ahlâk meselesi... Ahlâk da, şu bizim bildiğimiz okul kitabı ahlâkı değil... Bunlar ahlâkın kırıntıları... Ahlâk büyük dâva... Ruhun tâbi olduğu fikir etrafında form kazanması...

öyle ki, Muhiddin-i Arabi'den biri bir sadaka ister:

«— Bana Allah için bir şey yer!»

Şöyle bir bakar, der ki:

«— Şimdi indiğim evden başka bir şeyim yok!»

Ve verir anahtarını, çıkar, gider.

Ahlâk budur!.. Ve bu ahlâk erişilir gibi değil.. Bu, fikrin ta kendisi olan ahlâk.. İşin hikmet tarafı ise, fikrin kendisi olan ahlâkın ne olduğunu bilmek...

Efendim; daha önce de temas ettiğim gibi, nefis denilen artist hiJekârın üstün ahlâka da nüfuz arama şekilleri vardır.

-

Ve nefsin bu hilelerini her an sezebilmek... O, gayet mümkün... Umumiyetle zor... Bütün hıristiyan-lık ahlâkı nefse eziyet şeklinde tecelli ederken yine nefsi doyurur. Oysa Şeriat, nefis eziyetten memnun hale gelince, nefsi o memnuniyetten çıkarmak için nefse yeniden hak verilmesini öngörür. îzahı çok güç... O nefis ki, balmumundan bir nesneye benzer. Her tarafa döner ve her şekle girer.

Şeriat bir kırbaçtır! Nefis yalnız onun dayağını sevmez!..

Onun için nefsi daha Önpe de söylediğim gibi kırmak değil eğmek lâzım... Bükü bükü hakikate irca etmek... Papazların, Budistlerin, Hind fakirlerinin nefis

144

eziyetinin üstün ahlâkla hiçbir alâkası yoktur. Onları, yine nefsi ters tarafından nefse irca etmek davasıdır.

Şimdi müride geldik, Mürid... İradesini teslim eden... Murada talip olan... Bunun İlâhî marifet yolunda birkaç vasfı var... İrade, istikamet, edep, vakit gibi.., İrade sadece Allah'ı istemekte kalbin ayağa kalkması, şahılanmasıdır. İrade budur! İradeye ait bir küçük misal vereyim size... İradenin bir de Mahmut-paşa esnafına kadar düşmüş şekilleri var ki, bunlar çocuk oyuncağı... İradenin hakikati Allah'ı talepte kalbin kıyamı... İrade ihlâsla beraber herşeyin başı... İş taklitçilikten çıkarmak için... İsteğin ta kendisi dilek... Ve bütün hüviyetini, o istekte kümeleyebilmek, toplayabilmek...

Bir büyük veli, aklımız ermeyecek kadar bir büyük veli diyor ki : «— Ben iradenin ne demek olduğunu bir kedimden öğrendim!» îzahı şöyle : Kedi, bir delikteki fareyi kollamakta... Bütün tüyleri kabarmış, bütün adaleleri gerilme, kasılma halinde... Kendisini

farenin hareketine o türlü kaptırmış ki, hiçbir noktası boş değil...
Tamamen «raya vermiş kendini.,
İstikamet... Doğruluk demek değil mi?.. İşte bazı mefhumlar var ki,
tıpkı bir balon gibi... İpi aşağıda ama, acaba kendisi nerede?..
İstikamet en zor iş... Allah'ın Resulü, bir sûre için «Beni ihtiyarlattı»
buyuruyorlar. İstikamet emrinde «Hûd Sûresi»... Düşünün ne kadar
derin, istikamet... İstikamet her türlü tecelli önünde yine hakkı
olan ölçüyü muhafaza etmek davasıdır. Ve-edebin yanibaşında...
Biraz sonra edebe gelecek sıra... Onun üzerinde de duracağız.
JY10

145

«Vakit» de basit gibi görünüyor, ama çok derin... «Vahdet-i
vücut»ta göreceksiniz aslını... «Vakit» onun zaman değimi...
Bugün, zaman ve mekân, felsefenin baş meselesidir. Hattâ zaman
felsefeyi çıldırtan bir mefhum... Felsefe, zamanı halledemez!..
Zaman nedir? Onu ruhun bütün topografyasını bilen tasavvuf ehli
halletmiştir. Mazi bir kül yığıdır. Gelmiş ve geçmiş devirde...
Hattâ «hal»de olduğumuz zaman bile «mazi nasıl olmuştur?» diye
insan çıldırabilir.
İstikbal ise bir kuruntudur. Bir vehim... Bir plân... Olan vardır. Dem
bu dem, saat bu saat... Yani «hal», şimdiki zaman... Sofi
«İbnülvakt»tir. Vaktin oğlu... Hiçbir işini bir ân ileriye tehir etmez,
bütün hüviyetini o ân içinde toplar. Çünkü yarına ait her şey
yalandır.

Daha önce bahsettiğim «Alafıranga Kemal» (Sen Fransuva) isimli,
frenklerin velî bildiği bir adamın sözünü söyler, dururdu:

«—Eğer hemen değilse ne vakit? Yani hiçbir vakit!»

Evet, şimdi değilse hiçbir vakit... Bunu Şeyh Mu-hammed Pârisâ
Hazretleri, kendi ifadesiyle nakledeyim, şöyle anlatıyor.-

«— Gafil halk tembelliğinden bir lâf eder: Yar rın olsa da bir iş
işlesem... Bilmez ki, bugün, dünkü günün yarınıdır. Bugün ne
işlemiştir ki, yarın ne işleye?..»

İşte güzel söz budur!

Demek ki, müride ait vasıflar içinde vakit şuuru, zaman şuuru, «içinde olduğumuz hal»e aittir.

Derler ki: «Uykum geldi. Beş-on dakika uyuyayım da namaza sonra kalkayım!»

Bu bir yalandır!.. Nefsin uydurduğu bir yalan... Vakıt gelince yıldırım gibi fırlamak lâzımdır.

Buradaki vakit şuuruna dikkat edin! Ve sofinin «İbnülvakt - vaktin oğlu» olmasındaki kıymeti anlayın!.. : Şimdi edep...

Bu bahsin derinliğini anlatabilmek için size Ab-dülhakîm Efendi Hazretleri'nin tariflerini misal vereceğim :

«Edep, hududa riayet etmek demektir. En büyük edep İlâhî hududu muhafaza etmektir.»

Ne kadar kuru görünüyor değil mi?.. İşte kuruluşu içinde ne kadar derin...

Ben bu derinliğe ulaştığımı zannettiğim bir mevsimdi. Pek gençtim.. Otuz sularında... Abdülhak Hamid, o devirde büyük babam yaşlarında... Seksenbeş civarında...

«-t- Ah, mürşidimi arıyorum!»

Der, dururdu.

«— Haydi, götüreyim dedim; sizi bir gün!»

«— Gideriz!»

Diye mukabele etti.

Bu konuşmaları büyük zata da naklettim. Karşılık verdiler: !

«— O bizden yaşlı... Biz gidelim!»

Ama olmadı. Nasip değilmiş...

Ve edebin bu tarifini okudum Abdülhak Hamid'e... Onun, şöyle yaslanıp da koltuğuna, bir «ah!» çekişi vardır ki, hiç gözümün önünden gitmez. !

"- Evet; edebi anlamak... Edep had meselesidir; had... Ve hududa riayet... Bütün kâinatın mimarisidir o had... Tıpkı ressamların önceden hazır karelere, şekillerini uydurması gibi...

Avrupa'da bir kısım filozoflar da herşeyi doz meselesi

addederler. Doz, kıvam, had meselesi... Yemeği de yapan edeptir. Yağ veya tuz fazla kaçtı mı lezzet bozulur. Bakın felsefi mânada edebin derinliğine!..

Ve en büyük itikat edeple başlar!.. Allah'ın Resulüne Allah dememek şartıyla ne kadar medih varsa hepsi azdır!.. Evet; Allah dememek şartıyla... Gördünüz mü işin haddini?.. Bir sahabiye nebi dememek şartıyla ne kadar yüceltme yapılırsa azdır! Bir veliye de sahabi dememek şartıyla ne kadar saygı gösterilse az...

Bunlar hep had meseleleridir. Had... Fakat ayağına basılınca «haddini bil» diyen adamın dilindeki-den farklı... Bu had, yüksek tabakanın kavrayacağı haddir.

Haddin, edebin derinliğini anlıyorsunuz. Bîr gün Eyüp Sultan Camiinin kenarında, Efendi Hazretleriyle otururken Abdülhak Hâmid'in çektiği «ah»ı kendisine naklettim. O da bir «ah* çekti ve dedi ki -. «— Din, edepten ibarettir!»

Çok derin... Bunu zevken anlamak lâzım...

Bazı kişilerin — çok mühim nokta bu — şeriata şeriat katmak için bir takım gayretleri vardır ki, işte bu edepsizliktir) Şimdi anlayın kaba softa ne demektir?.. Çünkü şeriat Allah'ın kanunudur! Ve kâmilidir. Kâmil, ne zammı olan ne eksigi olan demektir. Ne ilâveye ihtiyacı vardır, ne indirilmesi kabildir. Sen nasıl, ilâveler yapmaya kalkıyorsun ona?..

îmam-ı Gazali der ki:

«— Bazıları şeriate yardım etmeyi bir nevi hüner zanneder. Bilmez ki, bu şeriatı eksik kabul etmektir gizilce!..»

#

fşte edep meselesi... Çok derin, çok ince...

Şimdi müride ait hallerle beraber, ilk talip olu-

148

şun ilk şartlarıyla beraber, müridin dış rejimi geliyor. Ve mürid tarafından tasavvufun hakikatlerine doğru gideceğiz. Bu dış rejimi de iç rejini takip edecek;.. Birkaç madde var müridin dış rejimine ait... Bunları eski tabirle ifade etmek lâzım gelirse şöyle: Kıl-leti taam, kılleti menam. kılleti kelâm, zikri müdam, fikri tamam...

Türkçeleştirelim: Az yemek, az uyumak, az konuşmak, devamlı zikir halinde bulunmak ye — irade meselesinde olduğu gibi — fikir tamam-hğında olmak...

Bu onun dış rejimidir. Bunlar, nihayet ahlâka ait işler ve klişeler gibi görünür. Klişelerle iş bitmez! Bu vasıflar, hakikaten kemâl yolunun insanına ait vasıflardır! Az yemek, az uyumak, az konuşmak dedik. Bir sofranın başında damarları şişmiş, durmadan yemek atıştıran bir adamın biraz sonra kaşığına bırakıp size hikmetten bahsetmesine pek inanmayın! Sık sık görürsünüz; «fpdlacı» derler bu tiplere... işi gücü uy- ' ku olan ve boyuna lâf yetiştiren tipler... Çünkü sözden daha kurtarıcı ve ondan da daha batırır bir müessese yoktur.

Klişeleri bırakalım. Müridin asıl rejimi, iki nokta üzerinde toplanır. Biri zikirdir, biri rabıta...

Mutlak olan bir hakikati belirteceğim. Zikir herkesin malumudur. Allah'ın ismini yad etmek, anmak... Ve bunu şöyle böyle anmak değil, merasimle anmak... O ismin bütün kudsiyeü içinde, o ismin derinliği içinde kaybolarak, eriyerek anmak... İş kelimedede, harharada ve lâfızda değil... Bu isim «Allah» ismidir. «Allah» ismi nedir, iyi biliyor muyuz?.. -Allah» Kâinatın Yaratıcısının hâs ismi (özel ismi)dir. İlâhi ismin sonu yoktur... Sayılanı ise mahdut... «Allah» sadece hâs isim değildir. Alem ismidir de... Alem ismi tuğra demektir. Yani marka... Başka türlü de yazılamaz. Bu isimdir zikre medar isim. Anlıyanlara göre manidardır sözüm... İsim budur.

Şimdi, zikir bütün tarikatlerin ve ilâhî marifet yolunun hemen hemen ana sermayelerinden biri olduğuna göre bütün yolların ayırımını kabil zikir çeşidi ile;., ; .
... >:'

Tasavvufun, sadece, Allah Resulünün bâtınına nüfuz işi, O'nun bâtınına sığınma işi olduğunu anlatmıştım. Şimdi oraya tekrar dönebiliriz.

Sevr Mağarasında Hazret-i Ebubekir'e «zikr-i hafi» yani gizli zikir talim etmişlerdir. Dilini damağına yapıştırarak Allah ismini

kalbinden alarak — bunun rejimi uzun şimdi oralara girmek istemiyorum — söylemek... Kalbine götürüp kalbinden alarak... Bu «zikr-i hafî»dir. Yani gizli zikir... «Zikr-i celi» ise herkesin duyacağı kadar sesli zikir...

Allah Resulünün büyük emaneti, iki büyük sa-habî koluyla ve yoluyla gelir. Biri ashabın en büyüğü olan Hazret-i Ebubekir kolu, öbürü ashabın yine en büyüklerinden olan — şüphesiz — Hazret-i Ali yolu... Hazret-i Ali yolunun zikri, celi zikirdir, açık zikir... Şimdi hangisi üstündür diye düşünenecek dahi değiliz. Mukayeseye takatimiz yok... Muktedir değiliz. Sadece, o yolun farikası açık zikirdir diyebiliyoruz o kadar...

Hazret-i Ebubekir yolunun farikası ise» kapalı zikir... Başkası duymaz. Hatta kendi de duymaz, çünkü yoktur!..

Ve bütün tarikatler hemen hemen umumiyet halinde Hazret-i Ali'de son bulur. Hususiyet halinde, bir ana tarikat ise Hazret-i Ebubekir'de...O ana tarikatın de ana kolu üzerine gelmiş ayrı kolları vardır. İşte,

150

tarikatlerin intisap tarafları ve Allah'ın Resulünde düğümlenmeleri...

Bütün bu anlattıklarımız, tasavvuf dine sonradan eklenmiş bir müessesedir diyen veya böyle zanneden cahillere de cevaptır. Zikir kolların birinde gizli, birinde açık dedik... Zikrin inceliği, hudutsuzluğu bunlar... Anlatılır gibi değil.. Biz sadece akla düşen hisseleri tarife çalışıyoruz. Gerisi mümkün değil... Size üzerinde denizlerin karaya vurduğu bir resim göstersem, resim ne kadar canlı olursa olsun, ıslanma hissi duyar mısınız? Fakat öbür türlü?.. Dalga sizi alıp götürür. , O anlatılmaz, yaşanır. Zikir budur. Zikir hudutsuz bir denizdir.

İşte, Abdülhakim Efendi Hazretleri'nin bir ibareleri :

«— Zikir hudutsuz bir denizdir. Herkes o denizden bir hisse alır, onunla teselli bulur.»

Şunu da söyliyelim; zikri bir nevi harhara haline getiren .sadece gırtlaktan çıkan bir ses haline getiren ve öldüren insanların,

zikrinden hiçbir şey beklemeyin!.. Böylelerini de gördük! Deliler gibi, tepine tepine Allah ismini söyleyenleri de...

Gelelim Rabıtaya... Rabıta esrarın esrarıdır. Ve zahir ehli tarafından bir takım itirazlar görmüş bir mesele... Fakat bâtın ehli bunu cevaplandırmıştır.

Rabıta çok mühim bir dâva... Rabıta, fena fillah (Allah'ta fani olmak) makamına ulaşmış — ulaşma-mışsa rabıta eden de yandı, ettiren de... Hele ettiren — mürşide, onun hayalini hiçbir an kaybetmeden kendini mürşit halinde görünceye kadar... İki türlü var... Biri kalbini geniş bir dehliz farzeder, mürit... Eğer zayıf bir müritse böyle başlar. Ve o dehlizden Pirini geliyor gibi görür. Namazında, zikrinde, niya-

151

zında, her ân kalbindeki dehlizden mürşit gelmektedir. Zor olanı «telebbüsî râbıta»dır. Telebbüs, giyinme, giyme demek...

«Telebbüsü rabıta» da mürşidin kılığına girmek.. Yani öyle olacaksınız ki, eliniz acaba onun eli mi, diye düşüneceksiniz. Tabii bu iş sahtekârlıkla olmaz.

Rabıta onda erimek... Mürşitte.. Ve çok ince bir sır...

Şimdi rabıtanın hakikatini anlatayım size... Ashapta bütün rabıta Allah Resûlünedir. Rabıta o kadar yerleşmişti ki, Hazret-i Ebubekir, hususi hallerinde, yani en zarurî hacot hallerinde bile rabıtanın kurtulamadığından şikâyet ettiğinde, Allah'ın Resulünden aldığı cevap tebessümdü.

Tebessüm ve şu söz:

.«--- Ne güzel.»

Bu da işin hakikatinin tam tecellisi...

Rabıtaya itiraz felâkettir. Çünkü leblebi kafalılar zannederler ki, rabıta demek şeyhini mübalâğa, ile büyütme, gaye zannetme!

Asla... O şeyhinin kılığında İlâhi huzura doğru çıkmak için bir bilet almaktan başka bir şey değil...

Sırası gelmişken kaydedelim. Günün ucuz, gayet ucuz, bayağı ve ahmak inkâr modası içinde bir de formül vardır:

.«— Allah'la kul arasına girilir mi?»

Cevap vereyim; siz de söyleyenlere aynı karşılığı verin....

. Bana, bunu söyleyen bir profesöre şöyle dedim:

«— Yahu, sen Üsküdar'a gitmek için bile vasıtaya muhtaçsın!..

Bütün beşeri vasıtaları elinden alsam, sen, acaba potin mi giyebilirsin, sigara mı içebilirsin, yemek mi yiyebilirsin?.. İlâhi huzura gitmek için vasıtasızlık ne demek? Elbette vasıtaya ihtiyaç var... Elbette Allah'la kul arasına girilemez! Fakat, Allah'la kul arasında münasebet kademeleri mevcut... Yoksa ey ahmak, Allah'la kul arasına hiç kimse giremez!..»

Girmek mümkün mü ki girilsin!.. Bakın nasıl ucuz bir mantıkla işi ele alıp, nasıl hissettiriyorlar basitliklerini.. Bunlar inkâr felsefesinin galiz taraflarıdır. İğrenç... Bu iğrençlikleri alt ederseniz, imanınız tam teşekkül eder.

Rabıta hâşâ. Allah'la kul arasına girmek değil.. Hâşâ... Eğer bütün olarak, tüm olarak vasıtaya ihtiyaç olmasaydı, bir tane nebi ve resul gelmezdi.

Üzerinde fazla duracak değiliz. Vecdimizi konuşturuyoruz, inkâra cevap vermekle mükellef değiliz şu ân...

Ve rabıta, bu kirliyi temiz hale getire getire makamına tesliminin rejimidir. Baş rejimidir, ana rejimidir..

Velî demiş ki:

«— Siz işkembelerden yapılmış çorbaları içiyorsunuz da, bizi, kirli nefsi temizlemekten âciz mi görüyorsunuz?..»

%

Yani, onun temizlenmesini "mümkün görüyorsunuz da, bir nefsin temizlenmesini neden kabul etmiyorsunuz?.. Ne güzel... Rabıta, o huzura uygun kisveyle çıkmaktır!

Rabıtanın tesirini anlatayım... Kendimi katiyen misal olarak vermek istemiyorum. Fakat bu tesiri tam ifade için anlatmaya mecburum. Ve hiç de, kolay kolay tesir altında kalan bir insan olmadığımı bildiğim halde...

Bir namazda, Efendi Hazretleriy?» beraber bulunduğumuz bir akşam, selâm vereceğim zaman dehşetler içinde ellerimin onun eî olduğunu gördüm. Son-

ra baktım ki, ellerim yine yerli yerinde... Buradaki sırra dikkat edin!
Bu benim için bir makam bir, .fazilet değil... Onun kuvveti, onun tesiri...

Şimdi son hüküm : Rabıtasız zikir erdirici değildir. Fakat zikirsız rabıta erdiricidir. O kadar kuvvetlidir rabıta... İnsanı alır, götürür, yerine...

Hep o daha önce bahsettiğim nur meselesi...

Belki çok 'mahrem bir nokta ama bunu da anlatmadan geçemiyeceğim .-

Bir gün, yine Efendi Hazretleri'nin huzurunday-dık.'Eyüp'te....

Akşam namazı kılındı. Yemeğe indik, çıktık. Oturuyoruz ve konuşuyoruz. Yanında müritleri... Ben onların en hakiriyim ama bana bir lütufkârlığı var...O susuyor, ben konuşuyorum.

Mütemadiyen., Diğerleri memnun... Çünkü O'nu ben konuşturuyorum,

Lâf arasında daldım ve içimden aynen şöyle düşündüm, — keramet bahsiyle alâkalıdır bu dikkat edin — dedim ki, «biz ne sefil insanlarız! Geliyoruz buraya, iki-üç saat geçiriyoruz.

Temizleniyoruz, deminki işkembe misalinde olduğu gibi pamuk haline geliyoruz. Bir kokuşmuş işkembe iken pamuk... Çıkıyoruz, yine atılıyor çirkefimizin havuzuna!.. Ne utanmaz adamlarız biz!..»

İçimden düşünüyorum bunları... O susuyor.

Evet; dedim ki, «böyle olmaz bu iş... Bizde bu hassasiyet ve hâlisiyet yok... Bize bir tasarruf lâzım... Bizi olduğumuz yerden alsın, oturtsun hakikate!.. Başka türlü olmaz bu iş!..»

Ve birdenbire müthiş bir his... Efendi Hazretlerinde gördüğüm kerametlerin en büyüğü bu, anlıyana... Bir şey oluyorum, ama ne?.. Bir maddi ağrı duymaya başlıyorum. Ama neremde? Onu da bilmiyorum. Bu

ağrıyla birlikte tatlı da bir his içindeyim. Fakat nasıl?..

Anlamıyorum. Ve herkes susuyor.

Şöyle bir bakındım kendime... Doğru, ağrı kalbimde... Kalbim bir lâstik olmuş, çekiyorlar sanki... Evet, kalbim çekiliyor. Bu nasıl bir acı?.. Hayali bile imkânsız... Ve nasıl bir lezzet?.. Onu da tarife imkân yok...

Derin bir sessizlik içinde oluyor bunların hepsi... Ve Efendi Hazretleri bana bakıyor. Tam bağıracağım anda birden hissediyorum meseleyi: «Sen mi tasarruf istiyorsun?.. Senin ona takatin var mı?..»

Ve derhal sığınıyorum ruhaniyetine... Kalbim yerine geliyor. Bunları bir yerde söyleyecek olursak inanmıyan-lar arasında, bütün bu anlattıklarımıza hokkabazlık gözüyle bakanlar bulunabilir. Bunlar, hayatımdan, yani bu işin çok çilesini çekmiş adamın hayatından yapraklardır size...

Sonra, müridde, intisaptan ve doğru yola gitmekten başka, bir takım tecelliler başlar. Bunlara «makam diyoruz. Daha ileri dereceleri var... Biz basitlerini alalım...

Kabz (sıkıntı, daralma), ve bast (ferahlık)... Sahv (uyanıklık) ve sekr (manevî sarhoşluk)... Gıybet (kaybolma) ve huzur...

Makamlar hiçbiriyle teselli bulunulamayacak, sürekli olarak insanı renkten renge sokan İlâhî imtihanlar ve çitlerdir. Aşılır. Bu makamlardan kabz ve bast mühimce... Bazen, insanda, sebepsiz ve müthiş bir kabz hali... Sıkıntı, sıkışma ve daralma halinde bir tecelli... Bazen de sebepsiz bir açılma, ferahlık ve neşe... Tabîî tam tersi olarak delilerin neşesi gibi bir hal...

155

S*!

Bunlar müritte en tehlikeli hallerdir. Bunlar hep köprüler...

Nihayet rabıtaya bağlı olarak iş, gider gider, bir «kendinden geçiş»e varır. İşte akla ait hisselerin en mühim noktası... Buna «Gıybet ve Huzur» diyoruz...

Yani, bu gidiş nereye kadardır, bilir misiniz?.. Rabıta edenin, rabıta ettiği şuurunu kaybedeceği ana kadar... Tam bir gıybet, tam

kendinden geçiş başladı mı, rabitanın terkedilmesi lâzımdır. Çünkü o zaman gayeye değil, vasıtaya hürmet edilmiş olur. Gaye tahakkuk edince vasıta bırakılır. O gıybet ki, hiçbir şeyi bilmemektir. O, öyle bir cehildir ki, bütün ilimlerin kendisi.. Çünkü ilimde ilim şuuru olduktan sonra o zaten ilim değildir. Bunu da anlatmıştır Batı felsefesi...

Bir de bu gıybet ve huzur halinin, bazen insana verdiği manevi sarhoşluk mânasına, bir «sekr» hali vardır ki, onun ne kadar yaman bir hal olduğu?-nu ve nice adamları uçuruma yuvarladığını biraz sonra göreceksiniz. Başta, bildiğiniz birkaç meşhur isim olmak üzere... Fakat bu gıybet hali o kadar makbul bir hal ki, tasavvufta adeta bunu bütün cihana teşmil ediyorlar. Elimizde Şeriatın müsaadesi olmasa, mutasavvıfın ve büyük ermişin kanaatince kendinde olmak küfürdür. Ama şer'an böyle bir şey yok... işte tasavvuf ehlinin kaidesi: «Bâhûdî küfr. Bi-hûdî iman est.» «Bâhûdî», aklı başında olmak demektir. «Bihûdî» de akılsız kalmak... Bu şer'i bir mükellefiyet değildir! Aklın hissesi vardır ve o hisse mahfuzdur. Biz de o hisse üzerine konuşuyoruz zaten... Akla hisse veren, ve kendi sırrını asla vermeyen büyük dâva üzerindeyiz. Şimdi, bütün bu hallerin içinde, «münazara - ha-

156

zırlama», «mükâşefe - keşfetme», «müşahede - görme», «keramet», «marifet»... Kerametın kademeleri bunlar... Üzerinde fazla derinleşmeydim...

Ve Kerameti alalım ele... Keramet... işte, ^halkın gidip de tamamen şeriat harici mumlar yaktığı, çaputlar bağladığı türbelerde yatan veya yattıkları zannolunan insanların halk tarafından iltifat gören halleri buradan gelir!

Keramet haldir. Ve bir ilâhî ikramdır. Ama türbelerde, bütün bu yapılanlar nedir?..

Demek ki, ruhun, — nefis ve ruh bahsinde gördünüz, öyle bir üslûp içindeyiz ki, bir meseleyi öbür meseleye irca ederek anlıyabilirsiniz — nefsin dizginlenmesi veya kahredilmesi yoluyla kalb hakikatinde kazandığı bir takım kıymetler, insanda,

«harikulade» dediğimiz alelâdeliğin üstündeki oluşlara zemin hazırlıyor... Fakat bunun her zaman hak olması lâzım değil...

Şimdi anlayacaksınız farkı...

Şahı Nakşibent Hazretleri'ne derler ki :

"— Sizden niçin çok keramet sadır olmuyor?»

Yani, «ne kadar az keramet bu böyle!..»

O ki, kerametler sarayının sultanı!..

Cevap verir:

«— Bu halimize rağmen ayakta durabilmekten büyük keramet mi olur?..»

Keramet bahsi en ince bahis... Kerameti benzeriyle — katiyen asliyle değil — Hind fakiri de gösterir. Hatta bir papaz da... Bunlara karşı cevabınız hemen hazır olmalı... Kelimesi de hazırdır zaten; «Istidraç»... Yani Hind fakirlerinin, papazların ve sahte şeyhlerin gösterdiği sahte keramet...

Keramet aslında şer'i mânasiyle «ruhun saffet bulduğu zaman kazandığı iktidardır.» Allah tarafm-

157

dan... Keramet budur. Ve her velinin kerameti mensup olduğu nebinin mucizesine dahildir. Kendi yoktur ortada...

Şimdi şunu söyleyeyim: Hazret-i İsa, müslüma-nın Hazret-i İsa'sıdır! Bütün hakikati ve apaçık hakkı ile... Onları ise onun tahrif edilmiş hayalî figürü...

Ama bir hıristiyan şöyle sorar:

«— Niçin bizim Peygamberimizde bu kadar keramet var da sizinkinde yok?..»

Biz de deriz ki:

«— Sizin bahsettiğiniz, Peygamber münezzehdir. Hak resuldür, onun hakikatini yine biz biliriz, siz değil... Hakiki mânada İsevîlik için, sadece Hazret-i İsa'yı tanımak mânasında İsevîlik için müslüman olmak lâzımdır! Hıristiyan olmak değil... Ama sizin hayalen konduduğunuz kerametlerin hepsi Allah Resulünün velilerinde bile vardır!»

İşte:

Şahı Nakşibend Hazretleri bir ovada atla gitmektedir. Müridi ile beraber... Bir köye gidecekler... Ova dümdüz olduğu için fersahlarca ötede bir köy görülmektedir. Böyle dümdüz bir ova... Çarşaf gibi... Hiçbir şey söylemeyen mürid başı önünde mürşidine teslim olmuş bir vaziyette... Bir müddet geçer. Ve bakar ki, mürid, güneş batmak üzere.. Ve köye varmak için daha hayli mesafe var... Sabaha karşı mı varacaklar, gece yansı mı? Gerçi onda fazla korkunun yeri yoktur. O terbiyeye maliktir ama, yine de bir korku sarar içini... Mürşide yapışır ve susar.; Giderler, giderler, giderler... Ve bir ân gelir ki, bakar, güneş batmıyor. Dehşetler içinde kalır mürid... Evet güneş batmıyor. Ve köye girdikleri zaman güneş, bir tiyatro dekorunun elektrik lâmbasından yapılmış sahte gü-

.158

nesi gibi birdenbire yoktur. Cereyanı kesilmiş gibi yok...

Buraya kadar olan hiçbir şey değildir. Buradan sonrası ise harika...

Şahı Nakşibend döner müride ve şöyle hitap eder: «— Bunlar tarikatın oyunlarıdır! Gaye bu değil!..» İşte bu lâftır keramet!..

Bunlar tarikatın oyunlarıdır ve gaye bu değildir. Ve:

«:— Bizim bu halimizle ayakta olmamızdan büyük keramet mi olur?»

Diyen bu Şahı Nakşibend'dir. Ahlâk faslında da bahsettiğim gibi, Allah'ın lût-fuyle vâsıl olduğu azamete rağmen, bir köpeğin ayağını bastığı yerdeki su birikintisine yanağını koyup: * — Ben bu sudan da daha adiyim!» Buyuran da işte bu Şahı Nakşibend... Ve bu büyükler için en büyük edep, bu hale geldikten sonra, sımsıkı şeriate yapışmaktır.

Şeriate aykırı söz söylediği zannedilen Bayazid-i Bestamî Hazret!eri'njn namazda, şeriatin azametinden kaburga kemiklerinin çatırdadığı duyulmuş... Velînin biri zikir halinde köşesinde oturuyor, Ka-pisi vuruluyor... Bir kadın... Türkistanlı bir sultan haremi... Yanında küçücük bir çocuk... Gözleri kör... Elinden tutmuş içeri giriyor Velî başını kaldırıyor.-

«— Bu nedir?»

«— Gözleri kör, açmanız için getirdim!..»

Ona o kadar acı geliyor ki bu söz, şöyle karşılık veriyor .-
«— Ben Isa-yı mücerret miyim ki, körlerin gözünü açayım?..»

1sg

IsBf

Ve infialle kalkarken yerinden bir ses duyuyor:

«— O muydu, o muydu açan?.. Bizdik biz!»

Hemen dönüyor velî.. Parmaklarını basıyor çocuğun gözlerine ve gözler açılıyor.

Bunlar üzerinde inanmanın mantığı olan şeyler değildir.

İşte, Allah Resulünün en büyük sözlerinden — hepsi birbirinden büyük — biri..

Kıyamet günü insanların başka bir türlü veya burun üstü yürüyeceklerini söyledikleri zaman, ashaptan biri der ki:

«— Ya Allah'ın Resulü, insanlar böyle burun üstü nasıl yürür?..»

Allah'ın Resulü cevap verir:

«— Yeryüzünde seni iki ayakla yürüten, orada da öyle yürütür!..»

Bu anlayan için ne muazzam sözdür?.. Siz bu olurları, olmazları dinlerken beni nasıl görebildiğinizin olurunun anlatsanıza bana?..

Veya bütün bu söylediklerimi nasıl duyabildiğinizi?..

•

Ama insanlar, bir açıklık halinde bazı fakültelerine, melekelerine alışa alışa, onları, sanki tapulu mal-larıymış gibi görürler ve herşey onlara göre olur zannederler. Bir şey onların üstüne çıkınca da, hemen «olamaz!» derler. Onun için, bu olur zannettikleri -mizdeki olmazı, gören, olmaz zannettiklerimizdeki oluru da görür. Elverir ki, kafasını buraya kadar inceltebilmiş olsun..

Neticede iş dönüyor, büyük rejimin büyük zevatı indinde, en büyük keramet, sahte yoldan da benzerini göstermek kolay bir fiil olduğu için, bir yerde toplanıyor.- Setr-i keramet.. Yani kerameti kapamak, örtmek... Evet; en büyük keramet budur!..

J6o

Ben size lâf arasında, «Efendi Hazretleri» diye, bazılarınızın ismini de bildiği bir büyük zattan bahsediyorum. Elini öpmeye nail

olduğum büyük zât -tan..; Ben bu zata, Avrupa kültürü namına ne varsa, hepsini ceplerime doldurmuş olarak gittim.

Bana bu konuda bir doktorun bir sözü vardır. Burada şahsıma ait bir methiye payı çıkarsa onu dikkate almayın, ve sözün neticesine bakın.

Dedi ki:

«— Senin gibi bir adamı bu hale getirdikten sonra şüphe kalmıyor kerametine...»

Düşündüm .• Ben neyim?.. Ama lâfın neticesi doğru... Şüphe yok beni bu hale getirdiğine...

Bu büyük zata dikkat ettim daima... Ve kerametın ne demek olduğunu onda gördüm.

Çok çabuk aldanırlar bizde... Hele öyle sahtekârı var ki, bu işin... Ve bu iş o kadar incedir ki, ne sakalla biter ne duruşla, ne tavırla, ne edâ ile... Elinize şeriatın terazisini alın hemen... Halledersiniz sahtesiy-le hakikisini...

Şimdi, bakın büyük dâva ve incelik nerede?.. Daha önce söylemiştim. Lüzumsuz sualin mânâsız cevabını vermemek... Ömrümde böyle bir insan görmedim. Hiç telâşı yok... Ne kadar icap ederse o kadar veriyor cevabını... Bir insan gördüm ki, karşımda, göz lâzımdı görebilmek için... Bir insan gördüm ki, hayatımda, bir ân bile İlâhi huzuru kaybetmediği bir bakışta belli Bir ân bile görülmeyen, bir nebati işle meşgul olduğu... 'Çay geliyor, diğerleri gibi içiyor. «Ben çay içmem,» demiyor. Aksi, zaten velilik değil deliliktir. O herkes gibi... En basit insan gibi... Fakat, yerken, içerken, sizinle konuşurken, cevabını verirken daima, gözleri ufukların ufkunda, bir yere bakıyor. Orayı görüyor ve emrini oradan alıyor. Fakat

F./11

161

sizinle de görüşürken, kendini tamamiyle size verebiliyor. İşte bütün incelik... Velî budur ve keramet budur!..

Hiçbir gün ben kendisinden keramet tavrma. benzer bir şeyin dışarıya sızıntı verdiğini görmedim!.. Fakat nicelerini gördüm.

Keramet bahsindeyken hemen söyliyeyim: Kerameti velî ancak İlâhî emirle izhar eder... Yahut elinde olmadan... İhtiyarî keramet yoktur!..; «Gel şunu şöyle yapayım...» Yok böyle şey... Bunlar kafi kaideler ve şer'i...

Ve nihayet, ben size, keramet taslayanlara tasavvufun nefretine ait âbide çapında bir ölçü vereyim: Bir velînin — ki veli olmaz — kerametini izhar etmesi, yani saklı saklı keramet sahibiyim demeye getirmesi, veya ilân etmesi, bir kadının hayz zamanı kanlı dönüyle kendisini çatıdan elâleme seyrettirmesi kadar haya dışıdır!.. Bu işden o kadar utanır velî.. Bu da sahtelerini ve hakikilerini ayırmak için... Ve neler gördük neler?.. Güya murakabeye dalar, kalkar. Gaipten haber verir. Daha neler neler?.. Bunların hepsi küfre kadar gider. Şimdi, bütün bu hikâye ediş şeklimiz, anlatış sıramız içinde, ahlâktan, müride ait ilk vasıflardan ve onun rejimine ait hadiselerden sonra sermayemiz olan aşka giriyoruz.

Aşk... Her şey, her şey, orada başlıyor ve orada bitiyor... Aşk... Hemen hemen, şimdiye kadar söylediklerimizin hepsini geri alabilir, teyplerden silebiliriz. Bu mesele ne kafanın, ne akim, ne kelimenin gitmeyeceği yerdir. Bu Allah'ın kemendidir. Atar, yakalar. Yakar, kül eder ve her şeyi halleder. Ne şu, ne bu... Bu saadetlerin saadeti mânasına belâların belasıdır.

162

Muhiddin-i Arabî Hazretlerinin «Satranc-ı Urefa» (ariflerin satrancı) isimli tablosundan daha önce bahsettim. Orada, ortaya kadar kötü ahlâk vardır, sonra iyi ahlâk... Şimdi yeri geldi... «Aşk» diye bir dört köşe var «Satranc-ı Urefa»da... Bir kare... Oradan çıkan bir ok doğru «visal»e atar insanı... İnsan hiçbir yere uğramadan dümdüz İlâhî visale varır. Öbür türlü ise, bazı engellerden geçmeye, bir çeşit (kariyer) yapmaya ve bazı baremleri doldurmaya mecbur,.. Aşk dâvaların dâvası... Onu da birkaç menkıbe ile anlatalım ki, tam istidadı olanın gönlüne bu yıldırım düşsün...

İbn-i Semnun Hazretleri mescitte bir konuşma esnasında aşktan bahsediyor. Evvelâ konuşanı biraz kafamızda canlandıralım. Yüzüne baktığımız zaman nurun kaynadığını gördüğümüz büyük zât... Eveî-, büyük zahir, ve bâtın ilimlerinin sahibi aşktan söz ediyor... Gözleri öteleri gören adam... O anda bir küçücük kuş beliriyor ve gagasını vuruyor eline İbn-î Semnun'un... Ve kuş gagasından sızan incecik bir kanla, orada ölüp kalıyor.

O zaman İbri-i Semnun diyor ki, halka:

«— Aşka ait kelimelerin cemata, nebata ve hayvana tesiri vardır da gafil insana yok!..»

Anlattım, insan düşünce ne kadar düşer, çıkınca ne kadar çıkar?.. Yine aşka ait bir menkıbe... Ve yine bir tarikat farikası meydana çıkacak bu vesileyle...

Efendi Hazretlerine yakınlığımdan bir süre sonra, bir gün, Beylerbeyi'nden İstanbul'a inerken, vapurda Remzi Efendi isimli bir Mevlevi Şeyhi gördüm. Bu oldukça eski bir hatıra... Sağ veya vefat etti, bilmiyorum. Bana alâka gösterdi, böyle bir büyük zata' bağlılığım yüzünden...

163

Ve bana onunla arasında geçmiş bir olayı anlattı :

Remzi Efendi vaktiyle İstanbul'daki ilk İlahiyat Fakültesinde tasavvuf müderrisi imiş... Tasavvuf imtihanında mümeyyiz olarak bizim Efendi Hazretlerini rica etmişler... Oda teşrif etmiş... İmtihan heyeti oturuyor. Remzi Efendi esas hoca, sağında Efendi Hazretleri...

Bir talebe gelmiş... Sorulan soru şu:

«— Tarikatlar arasında farikalar nelerdir?»

Talebe cevap vermiş :

«— Efendim; harikuladeliğin izharında Kadiriler, Rufailer, aşk ve muhabbette Mevleviler, zühd ve takvada Nakşiler...»

Ve hemen ilâve edeyim ki, Efendi Hazretleri Nak-şîdir. Soran da Mevlevi... Belli ki, talebenin bu cevabında biraz da hocasının hoşuna gitme gayreti var...

Bunun üzerine müderris Remzi Efendi derhal şu suali sormuş:
«— Sen birinden birini tercih mevkiinde olsaydın, hangisini tercih ederdin?»

Talebe gayet güzel bir cevap vermiş:

«— Efendim, aşk ve muhabbete herşey dahildir.»

Ve bizim Efendi Hazretleri'nin dudağı kıpırdamış :

«—Aferin oğlum!..»

Bitmiş imtihan, çıkmışlar. Efendi Hazretleri'ni arabaya doğru götürürken o Mevlevi şeyhi, — anlayın işi, hemen müşkülünü halledecek — demiş ki:

«— Efendim; ben Mevleviyim, çocuk benim hoşuma gitsin diye aşk ve muhabbetten söz etti. Siz de aferin diye mukabelede bulundunuz. Nakşî olduğunuz halde... Bundaki, hikmet nedir?..»

Kendi anlatıyor, Efendi Hazretleri değil... :]

164

Büyük zattan şu cevabı almış.-«— Çocuğun görüşü doğrudur! Aşk ye muhabbete her şey dahildir! Ama Nakşilerin zühd ve takvası o aşkı peçelemek içindir! Çocuk o kadar derine gidemezdi. Ben bunun için aferin dedim!»

Ve Remzi Efendi erimiş bu cevap önünde... Yani Mevlevilerin aşk iddiasının çok çıplak kaldığını anlamış...

Aşk, o büyük dâvadır ki, insanı muvazenesizliğe kadar götürdüğü için, gayet büyük ve muazzam, kul takatinin üstünde bir disipline ihtiyaç vardır, fş-te o da, zühd ve takva, yani şeriattır! Ona böyle bir boş kutu gibi bakanla onun tam dolu halini gören arasındaki farkı sezmeye davet ederim sizi...

Aşk, bütün kâinat yapısının, denebilir ki, ana düğüm noktasıdır. Aşk, bir pay halinde cematta da vardır. En büyük hisse ise insanda...

Şu dönen göklere insanlar gözlerine ilim gözlüğü takmış bakıyorlar. Ve konuşuyorlar:

«— Bütün bunlar madde... Enerji ise maddedeki hareketin ruhu, şu, bu...»

Ve akıl daralıyor, akıl açılıyor, akıl yapamıyor, akıl yapıyor.

Neticede bütün varlıklar âlemi, İlâhî aşk içinde çırpınıyor ve kendi cinsine göre o aşkm bir hisse-siyle kendinde hareket kudretini buluyor.

Aşk budur! Aşk her şeydir! Yalnız, aşkın böyle (antitez) leri, zıd kutupları ve sahte benzerleri arasındaki incecik çizgiyi görebilmek, dâvaların dâvası...

Aşktan daha fazla bahsedenleyiz. Çünkü insanı yıldırım gibi vurur. Ve o üç-beş kişilik sohbetlerin nevuudur. Böyle kalabalıkların değil...

Ondan bendeki mevcut da bu kadar zaten...

Şimdi büyük dâvaya doğru geliyoruz. Bundan

165

III

-mm

iÜ

sonra, tasavvuftan, akla düşen son pay olarak vahdet-i vücud meselesi geliyor. Bu meseleyi ilmî ve terkibi, tam izaha çalışacağız. Üzerinde çok da uzun durmadan. s.

Bu vahdet-i vücud dâvasının bir ucu küfürdür, öbür ucu ise, imanın ta kendisi... Böyle bir belâlı nesnedir bu vahdeti vücud meselesi...

Vahdet-i vücudun, evvelâ, tam ilmî bir tasnif halinde üç merhalesi vardır. Kat'i...

Biri Muhiddin-i Arabî Hazretleri'ne gelinceye kadar, bütün evliyanın hali...Hatta enbiyanın hali... Fakat burada şuura dökülmemiş hal olarak, zevken idrak olarak bir vahdet-i vücud vardır. O haktır ve açıktır.

Sonra, Muhiddin-i Arabî tarafından şuura dökülmüş olarak, şuura dökülecek kadar ileri gidilmiş cesaret olarak, bir vahdet-i vücud ifadesi mevcuttur. Ve onun yanlış anlayışından münezzehtir Muhiddin-i Arabî...

Bir de «İkinci bin»in yenileyicisi, ümmetin en büyüğü İmam-ı Rabbani Hazretleri tarafından yerli yerine oturtulmuş, tashih edilmiş ve mühürlenmiş bir vahdet-i vücut..

Şimdi, birinci merhale: Birinci merhale bir zevken idrak merhalesidir. Zevken idrak... Anlamadan anlamak, hesaplamaadan sezme, sırlardan koku almak.. Bu merhalede Allah'ın lizatihi - bizatihi tecellisi dâvası vardır. Zatı ile zatına tecelli etmesi dâvası... Lizatihi - bizatihi... Hemen onun ilerisin -de, rabıtalardan, zikirlerden sonra zevken varılan bir hakikat bulunmaktadır: «La mevcude illallah»

Şimdi, bu vahdet-i vücutta ne kadar derinleşsek o kadar gidebiliriz. Eşyaya var olma. takatini vermemek... Bu apaçıktır. Kim var olabilir?.. Onun var ettiği

166

ayrı... Varlığın özüne, iç yüzüne kim mâlik olabilir?.. Eşyanın her zerresinde her noktasında İlâhî nakşı görmek... Ve varlığın eşyaya ondan geldiğini sezme... Eşyayı helakte görmek... Var olanı Allahta görmek... Benim cüz'i iradem ve her şeyim var, ama netice?.. Bu o kadar hassas bir nokta ki... Konferansa başlarken tasavvufa ait bir dağ misali vermiştim. Asfaltın - çimenle beraber takibettiği dağ... Hayalin çıkamayacağı dağ... İşte odur bu nokta... «La mevcude illallah»... Ve Allahm lizatihi-bizatihi tecellisi... Kendisi ile kendisine tecellisi..

Zaten Allah buyuruyor:

«Ben bir kenz-i mahfî (gizli hazine) idim. Görünmek için bu âlemleri yarattım.»

Şimdi eski anahtarları görüp onları daha iyi anlıyoruz. Bu hazla ve zevkle ele geçen bir vahdet-i vücut idrakidir. Bu idrak, Mutlak vücudu onda görür. Onun dışındaki her şeyi ise helakte... Fakat yine her nesneye Allahm yarattığı şey diye bakar. Bu şeriat-tir! Mutlaka bunun böyle olması lazımdır! O şeye, hâşâ, Allah diye bakmaz!

Eyvah, bakın bütün nispetler nasıl inceliyor, inceliyor, incecik bir yola giriyor ve o yoldan insan değil kıl geçemiyor!.. İşte, idrak için bu kadar sıkıntılı bir nokta...

Kur'ânda her şeyin Allahm veçhinde helak halinde olduğuna dair bir âyet var... Daha önce bahsettiğim o büyük manevî buhran günlerimde, Beyzâvî tefsirinde bu âyeti gördüğüm zaman yerimden fırladım ve kendimi sokaklara attım. Her şeyde onu görür gibiydim. İlâhî çehreyi... Başka hiçbir şey yok... Ne bastığım yer, ne içtiğim su, ne şu, ne bu... Lâfla anlatılamaz... Bu âyetin büyüklüğünün altında ezildim!

Bütün bu duygu içinde bu hayat, her şeyin gittiği,

167

kemmyetler halinde kaldığı, dalgalarla deniz münasebeti gibi, dalgaların durulup kayboluverdiği fakat denizin daima kaldığı gibi, bir iplikteki halka gibi — çekince halka yok— bir nakış... Ve olan sadece O.. İşte hak olan vahdet-i vücut... Ve görülen de O'nun mahlûkları...

Şimdi, işi basite irca ederek daima söylüyorum ki, Muhiddin-i Arabi Hazretleri'nin «vahdet-i vücut» u şuura yüklediği yük bakımından çekilir gibi değildir!.. Bir büyük velî olduğu için ona en büyük hürmet içinde bunu ifade etmeliyim. Muhiddin-i Arabi'ye göre eşyanın gölgesi bile yoktur.

Yine biraz geriye gideyim... Vahdet-i vücudun ilk haline...

Mansur asılacağı zaman Cüneyt ona der ki: «— Hak benim deme, sen gölgeye aklanıyorsun! Onu Hak zannediyorsun!.. Zatı gölge ile karıştırıyorsun!..»

İşte, tasavvufun ilk devresindeki vahdeti vücut anlayışı budur! Gölge ve zat...

Ve Muhiddin-i Arabi'ye gelince iş, bu büyük zat «eşyanın gölgesi bile yoktur!» der. Yani eşya o kadar yoktur. O halde böyle bir «yok» içinde insanın kendisini bulabilmesi imkânı da yoktur!..

Bir büyük boşlukta'yız. Evet; bakın bu velînin ince noktasına: Eşyanın gölgesi bile yoktur ve o gölgeden bizde kalan son mâna, son his «Allah»tır!

Eyvah!.. Bu geçitten geçmenin imkânı hemen hemen muhaldir. Yani eserle müessir birleşir gibidir.

Bunun Batı (panteizm) iyle hiçbir münasebeti yok yine... Batı (panteizm)i tabiatta görür —hâşâ— Al-lahı... Ve tabiatı putlaştırır sadece... Burada böyle değil... Burada tabiat görülmüyor. Sakın küfre götürme-yin!.. Çünkü Muhiddin-i Arabi Hazretlerine küfür is-

168

nadı küfürdür! Bir müminin bir mümine küfür isnadı, o mümin gerçek müminse isnad edene döner. Zamanında, büyük zahir ehli İbn Teymîye böyle bir isnatta bulunmuştur Muhiddin-i Arabi'ye... Bunu asla kabul etmez bâtın ehli... Ve Muhiddin-i Arabiyi anlamayanların hepsi maalesef dalâlettedir.

Bizde Fusus Şerhi vardır; Bosnavî Şerhi... Baştan aşağı anlayışsızlık... Maarif Bakanlığının klâsiklerinde de mevcut... Hapishanede okumuştum. Hayretler içinde kaldım. Çünkü ben Muhiddin-i Arabi'yi yakından takip ettim. Muhiddin-i Arabi'nin eşyayı yok görüşünde, gölgesini bile kabul etmeyişiinde, o kabul etmeyiştten sonra kalan bir hisse mevcuttur ki, ona da zat ile mahlûk denemez. Çünkü mahlûku görmez ve insanda, onlar bir araya gelir vehmi doğar. Bu hiçbir makasın kesemeyeceği bir hadisedir. Bunun dışı şuur aynalarına yansımamdaki tehlikeyi, «ikinci bin» in yenileyicisi olan büyük zat îmam-ı Rabbani halledecektir.

Evvelâ Muhiddin-i Arabi'nin şahsı üzerinde biraz duralım. Ona «Hâtem-ül Evliya» denir. O hakikaten ilk kısmın «müteahhir - sonradan gelen»idir. Müteah-hirinden kabul olunur.

O, bir tek lokmayı ağzına almazdı ondan teşbih -sesi duymadan... Evet; yediğimiz ekmekler de Allah'ı zikreder. Ve onu ancak duyan duyar. İşte, böyle bir velî idi Muhiddin-i Arabi Hazretleri...

Riyaziye cehri ini o hale getirmişti ki, — burası inanılmayacak bir şey gibidir, artık kafa almaz —• bir formülü var: Onun buna

çarpımı, bunun şuna bölünmesi, nispetler, nispetler... Ve eşit Hazret-i Âdem'den son ferde kadar insan adedi...

Muhiddin-i Arabi'ye dönüyorlar, diyorlar ki:

«— Bu da olur mu?..»

169

Şöyle karşılık veriyor:

«— Kızdırmayın, geleceklerin yüzlerini de resmederim!..»

Hemen ilâve edeyim... Batılı, birçok meselede insaf sahibidir.

Dinini kaybetmiş olanların sefaleti önünde Batılı çok insafılı kalır.

Ve Muhiddin-i Arabi'yi defalarla, defalarla tercüme etmiştir. O

nerede bir kıymet bulursa onu araştırmaktan çekinmez. İmam-ı

Gazali'nin de birçok tercümesi vardır. Batılı deyip geçmeyin!.. Onu

hem sıfır görelim, hem ders alalım, insaf edelim.

Şimdi, Muhiddin-i Arabî Hazretleri'nin kafa olarak gösterdiği tecrit

cehdini dünyada gösterebilmiş bir başka adam hatırlamıyorum.

İmam-ı Rabbanî müstesna... Çünkü İmam-ı Rabbanî'nin beyninin

her atomu bir güneştir gözümde...

İşte böyle bir cehd... Cebir Arabın keşfidir demiştim. En büyük

kıymetini Muhiddin-i Arabi'yle kazanmıştır. Ve daha birçok keşif,;

Beşyüzü geçkin eser...

Ruhaniyet âleminde Muhiddin-i Arabi'ye sorarlar :

«— Keşif ehli ne diyorsun? Vahdet-i vücutta İsrar mı ediyorsun?..»

Cevap verir:

«— Ne dedimse odur!..»

Ve onun asla küfürle alâkası yoktur. O bir tecellidir ve anlaşılması

muhale yakın bir müşküldür. Onu böyle alın ele!.. Muhiddin-i

Arabi'nin izahçısı olmak ve vahdet-i vücutu akla anlatmak

mümkün değildir!.. Akla beyan edilmez o...

Sizi en son noktaya getirdim...

«Eşya gölge olarak bile yoktur»un ve o «yok» içinde Allah'ı görüp

«O vardır»m hikmeti, «O vardır, baş-

170

kası yoktur» tarzında bir vehme dönüyor ki bu vehmi akıl ile hal

mümkün değildir ve eser üzerinde derinleşmeden ibaret bu bahsin

inceliklerini akılla idrâk, ancak Muhiddin-i Arabî çapında büyük velîlerin işidir.

Muhiddin-i Arabî'nin tecritteki kıymetine bakın ki, buna Fransız tefekkürü bile hayrandır. Bir hadîs:

«— Ez'zıddan Lâ yeştemian...» Yani, zıtlar bir araya gelmez, toplanamaz. Muhiddin-i Arabî zıtlar nazariyesini alıyor ele ve diyor ki:

«— Ama zıtlar, bu bir araya gelemeyiş içinde öyle bir beraberlik içindedirler ki, bir kere buluşmalar bir daha bırakmazlar birbirlerini...»

tşte Fransız tefekkürü buna hayrandır. Ve diz çöker bu tecrit önünde...

Hakikaten bu böyledir. Meselâ ters açı... Biri diğèrinin tersi olduğu halde, katladınız mı aynı... Ve bu ayniyet içinde zıddiyet inkişaf ediyor. Müthiş hadise...

«Vahret-i vücut» dâvasında Muhiddin-i Arabî ile, kendisinden bir hayli zaman sonra gelen İkinci Binin Yenileyicisi îmam-ı Rabbani arasında şu fark tespit edilebilir:

İlkinin, müessiri eserde, ikincinin ise hakikati doğrudan doğruya müessirde araması ve bu yollarda mesafe alması keyfiyeti...

Demek ki, Muhiddin-i Arabî Hazretleri müessir-den ziyade eser üzerinde derinleşmiştir. İmam-ı Rab-banî de doğrudan doğruya müessirde... Elbette ki, müessir eserin üstündedir. Cümleye dikkat ettiniz mi?..

Bu meselede Muhiddin-i Arabî'yi en küçük mik-

171

yasta yanlış anlamak ve anlatmaya kalkışmak küfre kadar gidebilirken aynı dâvanın dalâletten kurtarılması ve yenilenmesi yine veliler velîsi îmam-ı Rabbani Hazretleri'ne ait kalıyor. Yoksa «Şeyh-i Ekber» unvanlı Muhiddin-i Arabî Hazretleri'ne isnadı mümkün bir hata yoktur. Tek, muradı anlaşılabilsin...

işte bu hikâye bu kadar... Muhiddin-i Arabi'ye ait yanlış anlayışların hepsine birden çatarken, Muhiddin-i Arabi'ye tek bir ok değdirmemeye çalışmak ne zahmetli bir iş?...

Kâinatın en ince ve esrarlı meselesi olan «Vahdet-i Vücut» dâvası üzerinde, değil Yatsıdan Sabah namazına kadar sürecek bir konuşma, millî kütüphaneler dolusu kitaplar karalamak bile kıymet belirt -mez.

Nihayet Hicrî 900 küsurda, yani 1000 senesine doğru, 1000 senesi de dahil, îmam-ı Rabbani Hazretleri dünyayı nurlandırıyor. tmam-ı Rabbani... Müced-did-i elf-i sâni... Ahmed-i Faruki-i Serhendî... Bende bir huydur ve kimseye sirayeti şart değildir. Çok zordur bu noktada konuşmam... Çünkü ben İmam-ı Rabbani'nin ismi çıkarken ağızımdan titrerim. Öyle bir büyüktür. Ve bu ikinci 1000'in yenileyicisi-dir. Yüzyılın, asrın değil... ikinci 1000'in... ikinci 1000, içinde bulunduğumuz 1000...

Ya birinci 1000'in yenileyicisi kimdir?.. O, bütün zaman ve mekânın yenileyicisidir. Bu ikinci 1000 tâbidir. Metbu, yani kendisine tâbi olunan ise O'dur.

Evet; İmam-ı Rabbani Hazretleri... «Müceddid-i elf-i sâni»... Yani «ikinci 1000'in Yenileyicisi»... Düşünün, taşının unvanının heybetini!.. Hayatını bir eserde ayrıca yazıyorum. Burada uzun uzun durmayacağım. Yalnız bu büyük zat, şeriatı, noktası noktasına bir daire halinde çevirdikten sonra, onu, hik-

172

met, vecd, aşk ve keşif halkasına noktası noktasına mutabık, değişmez İlâhî kanun olarak anlayan ve ondan başka ölçü kabul etmemenin tam hakikatini getiren büyük insandır.

Muhiddin-i Arabi Hazretleri'nin dâvası iki kelime ile şudur: «Eşya yoktur!» Doğrudur. Hiçbir şey aslı ile mevcut değildir. Tamam... Fakat onun bir gölge - vücudu vardır. Yani Muhiddin-i Arabi'nin ifade-• sine mukabil bir gölge - vücut... Ve o gölge - vücut «zat»dan gayrıdır. O değildir, ona terstir. Evet; gayrdır ve o gayr «var»dır. Bu «var» noktasını tutamaz-sak işimiz zaten çok zordur.

İmam-ı Rabbani Hazretleri bütün vahdet-i vücudu zevken tasdik ettikten sonra onu eşyada bir • şunud vahdeti, delâletler vahdeti olarak ele alır. Esası «vahdet-i şuhud»a bağlar. «Vahdet-i şuhud» da budur ve eşyanın gölge - vücudunu kabulden ibarettir. Yani gölge - vücut «var»dır.

Şimdi en büyük derinliğe geldik. Bakalım tahammül kabil mi?.. Bir adama sorsanız muhal farz dedikten sonra... Muhal farz... Bu dinde metottur. Muhal farz dedikten sonra insan her şeyi söyleyebilir korkmadan... Evet; deseniz ki, «muhal farz Allah olmasa ne olur?..» «Yokluk» der, değil mi?.. Peki yokluk olunca ne olur?.. Yokluk diye ayrı bir «var»a ihtiyaç olur. Demek ki, yokluk da bir mahlûk...

«Var mıyız, yok muyuz?»... Filozof (Dekart)m «mademki düşünüyorum, o halde varım» sözü çilesi çekilmemiş bir edadır.

Benim bir şiirim .-

«Yok» bir «var»dn*j Geçit vermezt Dar mı dardır! «Yok» bir «yok»tur«

173

Akıl ermez, Ne de çoktur! «Var» bir «yok»tur< Yusuvarlak Döner oktur. «Var» bir «var»dır; O'na varmak... Bu kadardır. Tek tek izahı kabil, eğer zevken anlatamıyor - sam....

«Yokluk»da yokluğu düşünmek mümkün müdür?.. «Yok», unutmamanın da hatırlamanın da olmadığı yer... Öyle bir yer ki, orada «yokluk» da yok... Maddeciler bununla bulur tesellisini...

Tam yeri geldi. Bir gün Nazım Hikmet'le konuşuyoruz. Uhrevî âlemden bahsederken bende «yok -luk» korkusu olmaz. Fakat, Moskova'nın bir marka, deri markası halinde onbeş dakikada bir talebe ihraç eden makinesinden mezun bu adamın cevabı hatırımda :

«— Yokluk'da, yokluğu da duymayacak bir rahatlıkta olacağım. Yani varlığın ıstırabını çekmeyecek, var olmanın da, yok olmanın da şuuruna mâlik bulunmayacağım!»

Madde felsefesi yokluğu kendine göre tarif etmiş... insana bir teselli verecek hal... Gidiyoruz ya; mezar açık, «ölmeyeceğim» diyen kim var?.. Maddeci kafa konuyu halledecek, ona böyle bir yafta koyacak ki, biraz rahat ölmeye çalışsın!..

Şimdi meseleye gelelim. İlâhî varlık ve İlâhî azamet, O varlık ki, «yokluk» da yok onun önünde... Yani «yokluk» bir mahlûktur; haberiniz olsun, demin de söylediğim gibi «adem» bir mahlûk... İşte İmam-ı Rabbani:

174

I

«— Adem (yokluk) bir mahlûktur. Çünkü yok nasıl olur? Var olan yalnız O'dur. Ebediyen vardır. Ve yokluk kendi zatiyle yok...»

Bilmem, biraz zevken anlatabildim mi?... Eğer, bu kafamdaki illetle sizi yivlere sokacak kadar devam edersem, bu sıkışık yerde müthiş işkence naraları du yulur. Bu kadariyle kalalım. Bu aklın da yok olduğu yerdir!.. Ve şimdi bunun müthiş misalini koyacağım! Aslı ve hakikati «Vahdet-i vücud»da...

«Zaman»a geldik. Şu belâlı mefhuma... Zaman nedir? Bizzat ben, çektiğim çile ile hakikaten cinnetin ilerisinde bir âlemi zaman vehmi içerisinde yaşadım.

Bir at giderken adımını attığı zaman, adımın atılması için gereken her vakfede (durak) zaman yok, her yeni vakfede ise var... Nedir bu?.. Gideni tutmak mümkün değil, geleni tutmak mümkün değil..., Adeta zaman bir mızrağın ucundaymış gibi; bir uç noktaya basar her ân... Bu tutulmaz haliyle zaman beni çıdırtıyordu... Sonra ileride İmam-ı Gazali'yi okuduğum zaman, onun da nasıl bu buhranı çektiğini hakikaten tahkiki olarak gördüm.

Şimdi tasavvuf ehli.. Nasıl, Batılı bütün maddenin topografyasını şahane bir şekilde çıkartmışsa, Doğulu, yani tasavvuf ehli de ruhun topografyasını öyle bitirmiştir. Maddeye lâf mı kalır ondan sonra?.. Onlar zamanı, yağmur dindikten sonra oluktan inmeye başlayan

damlalara benzetirler. Durduktan sonra... Bu hal yağmurun bitmesine yakın daha çabuk anlaşılır. Yavaş yavaş damlaların kopuntuları görünür. Ve yavaş yavaş damlalar üst üste inmeye başlar.

Netice: Zaman, bir varlık- ve bir yokluğu üst üste gelmesi ve birbirini takip etmesi hadisesidir. Müt-

175

niş bir ân... Bütün dünya yoktur. Kâinat... Bir an, ama bir an her şey vardır. İşte Allah'ın muazzam sanatı!.. Her şey bir an var... Bakın kaza ve kadere şimdi... Kaza; Allah'ın her an izhar ettiğidir. Kader ise ezeldaki ilim... Allah, her an yok eder, her an var eder. Ama yağmur damlalarındaki birbirini takip gibi bir ânın bir âna ekli olduğunu göremeyiz;. Tıpkı filimler-de olduğu gibi...

Bunu biraz anlamaya doğru çalışmak, beyni kanatmak olur. Onun için daha fazla anlamınıza da talip değilim zaten...

Muhiddin-i Arabi... Beyninin her zerresi bir güneş olan insan... Ve şeriate bağlı... Bir dehâ neticesi bağlı... Bütün esrar burada...

(Aynştayn) ise, işi o hale getirir ki, tutar eşyanın 4. boyutu yapar, zamanı... Yani bir nevi maddeye koyar onu... Maddede hapsolünür mü zaman? Müthiş bir dâvadır bu... Bunun üzerinde de fazla derinleşmeyelim.

Ve şimdi, zaman, «yokluk» meselesinde, daha. iyi kendini gösteriyor. «Yokluk» Allah'ın bir mahlûkudur ve kendi kendisiyle o da olmak iktidarında değildir. Yani «Lâ mevcûde illallah»ı anlıyor musunuz? Yok ki, O'ndan başkası... O yok ise, O'nun olmadığını anlamam için aklıma veriJen kıyas da yok...

Bunlar aklın o büyük yerden çaldığı son hisselerdir. Akıl daha ileri gidemez!..

Ve işte, Imam-ı Rabbani Hazretlerinde, tam ifadesini bulan «Vahdet-i vücud»... Yine o «Vahdet-i vücud» ki, sadece zevken ve vicdanen sezilen, kelâma girmeyen hadise...

Kendi muazzam ölçüsünü de şöyle koyar:

«Hiçbir şey O'na muttasıl (bitişik) değildir! Ve hiçbir şey ondan munfasıl (kopuk) değil!..

Bu ne azim ölçüdür! Ayrı olmak elinde mi kulun?! Nasıl ayrı olunabilirmiş Allah'tan? Buradaki inceliğe dikkat edin! Ayrı nasıl olur? Bitişik nasıl?.. Demek ki, kurtarıcı düstur budur. Yani «HiÇbir şey O'na muttasıl değil ve hiçbir şey O'ndan munfasıl de- /ğil...» Hakiki «Vahdet-i vücud» da bu... Ve «Lâ mevcûde İllallah»m sırrı burada... Hiçbir şey mutlak olarak ne gayr'dır, ne ayn'dır. Birçok incelik var... Bunun da üzerinde fazla duramayacağım.

Evet; ve işte, sırası gelmişken bildireyim; Yunus Emre'nin, o çok büyük insanın, büyük arifin:

Beni bende demen, bende değilim Bir ben vardır bende benden içeru.

Dediği o muazzam şey, işte bu hakikate bağlı...

(Efendim; maalesef bir nameyi böler gibi bölüm bölüm gidiyoruz. Bu akşam nasıl olsa bitireceğiz, in-şallah bitireceğiz. Bilmem, çünkü bıraktığımız yere kadar götürebilmek mümkün mü ruhlarımızı?..)

Uzun uzun «vahdet-i vücud»dan bahsettim. Zamanımıza göre uzun, hadiseye, yani dâvaya göre çok kısa... îmaniTi Rabbani Hazretlerinin «vahdet-i vücud» takririni anlattım. Onun şeriata mutabık — esas — olduğunu söyledim. Şimdi oradan şeriate geçiyoruz. Bir ölçüyle...

İmam-ı Rabbani Hazretleri cilt cilt büyük «vahdet-i vücud Takriri»nden sonra şu hükmü vaz'eder-ler:

«— Allah verâlarım verâsıhda, ötelerin ötesinde, onun da ötesinde, onuri da ötesinde...»

Bu ötelere sonsuza kadar gideceğine göre, O, her

ötenin ötesinde... Hiçbir yerde teşhis olunamaz, hiçbir yerde tespit olunamaz!..

Buradaki akü payına dikkat edin!.. işte, aklın çatladığı nokta...

Zaten, başta anlattığım sofilere ait olan ilk merhalede de ölçü yine hazırdır. Ve buna yakın:

«— Ne ki, O zannedersin-, O zannettiğin şey O'na perdedir!»
Hicap, çok ince bir nokta.. Ve bütün şeytani ve nefsanî vehimlerin kaynaştığı yer... Onun için tev-hidde, büyük, yüce tevhidde, Allah'ı teşhis eder gibi olmanın en işkenceli, en çileli yerinde bile derhal tenzih lâzımdır. Bu benim tabirimle «tevhid baltasının üzerine yazılmış» öyle bir ölçüdür ki, îmam-ı Rabbani bu baltayla küfrün muhtemel bütün putlarını — yani nefis ile akıl küfrünün bütün putlarını —• kesmiştir.

Evet; Allah ötenin ötesinde, onun da ötesinde, onun da ötesinde... Ufku bulmak kabil midir? Ufuk bulunulan yere göre muayyen bir noktadır. Oraya gittiğimiz zaman ise başka bir nokta... Dairenin sırra ne büyük!.. Ufkun yerine «burası ufuk!» diye bir bayrak dikebilir miyiz?

İşte böyle... O yer, bütün nispetlerin, bütün kıyasların kaybolduğu, yok olduğu yer... Ve Miraç'ta, «Sidret-ül münteha» noktasında «ben artık bir adım daha atamam, mezun değilim» diyen, buna rağmen akli temsil ettiği halde, akla bu yükü kabul edemeyen Cebrail'in vaziyeti...

Ne ki, O zannederiz, O zannettiğimiz şey, O'na hicaptır!..
Buradan şeriata intikal ediyoruz. Yalnız bir-iki konferanstır devam eden. ölçülerimizin dış alâmetleri olarak, o ulvîlerin ulvisi ve muazzamların muazzamı bir dış çizgiler tablosuna geçiyoruz. Şeriate...

1-

Şeriati böylece ele aldığımız zaman, onun, bildirdiği kalıplardan ibaret kalmadığını, içinde, bâtınında, esrarında neler muhafaza eden bir ölçü tablosu olduğunu bilmekten gelen ilk büyük saygı, hürmet ve vecdimiz başlıyor.

Şeriati böyle anlamak gerekir!.. Ve işte, bu şeriat anlayışının ve bu zahire bağlanışın ismi «Siddikiyet makamı»dır ki, açıklık hissiyle, Hazret-i Ebubekir'in niçin öne çıkmış olduğunu anlıyoruz.

Bahsetmiştim. Tasavvufun en ince ve nazik kolu Hazret-i Ebubekir'e bağlıdır. Diğer bütün kollar ise Hazret-i Ali'ye... Ve bütün ashap, başta dört büyük sahabî olmak üzere aynı nimetin

içindedir. Hiçbiri onun dışında değil... Fakat makamları kesin şekilde şe-riattir!

Velînin biri Ledün ilminde birçok terakkiden sonra, bir sahradan geçerken içine bir hatâra düşüyor. Hatara, hatar, hatarat, bir insana istemeden ve iştirak etmeden âni olarak kalbine hücum ediveren menfi hislerdir. Bazı müminlere öyle hücum eder ki, bu mümin kendisinin küfürde olduğunu zanneder. Hiç böyle bir tehlike yoktur. Ve atılan, kabul edilmeyen, nefyedilen hatâratm hiçbir kıymeti mevcut değildir.

İşte, velî hataratta şu hitabı duyuyor: '•••«— Hakikat ijmi, şeriat ilmine zıttır!»

Böyle bir hatarat düşüyor içine... Ve başını kaldırır kaldırmaz, ufukları kaplıyan büyük bir haykırış, feryat karşısında kalıyor. «— Şeriate zıd olduğunu sana ihsas eden hatta ispat eder gibi görünen her duygu dalâlet ve küfürdür! Şeriat mutlak mizandır!»
I Burada, sırası gelmişken bir bilanço nizamı içinde birkaç kelime sarf edeceğim. Birçok kıymetler bi-zimken, Avrupa'ya geçer. Bizdeyken o tatbik eder

178

179

farkında olmadan., Bizimki ondayken biz, bizim olduğunu bilmez ve kullanamayız. Ve böyle bir âlemdir gider.

:

Şu tüccarların çok iyi bildiği ve bankacıların «mu-zaaf» usulü dediği bir muhasebe usulü vardır. Bu muhasebe usulü her hesaba zimmet, başka bir hesaba matlup olarak girip bir muvazene kurması ve bütün yekünlerin toplanmasıdır. O iki toplam hesabın sıhhatini gösterir.

Şeriat muvazene ve toplam noktasıdır ve mutlaktır. Ondan sonra, onun dışındaki bütün unsurlar tek tek, ayrı ayrı düşünülebilir. Şeriatin kutsiyeti o kadar büyük ki, bunu veliler kendi ağızlarıyla şöyle ifade ederler:

«—Hiçbir keramet şeriate hüccet değildir!» .Cebinden çakıyı çıkarıp, dünyayı bir elma gibi ikiye bölerek yarısını bir tabağa, bir tarafını bir tabağa koymaya muktedir olacak kadar büyük bir keramet dahi.. Bu keramet dahi şeriate karşı hüccet değildir!

Burada herkesin bildiği içinde, bilinmesi zor hakikatler üzerinde konuşmaya çalışıyoruz.

Birgün yine Efendi Hazretleri'nin huzurunda oturuyorduk. Dalgındılar. Kimse bir şey söylemiyordu. Daha önce de izah ettiğim gibi insanlarla meşgul iken, insanlarla meşgul olmadığını bildiğimiz bir hal içindeydiler.

Ve ağızlarından ellerinde olmadan şu söz çıktı:

«— Bir zerresini feda etmem!..»

Kimbilir ne hal oldu ki, bunu söylediler?.. Fakat onun şeriat olduğunu anladık. Burada daha derinle-şemiyorum. Bunun sır tarafları var... Pek umumi söylenemiyor.

Netice şudur •.

180

Hakikaten, hakikat ilminde, bân ilminde derinleşenler, öyle yerler görürler ki, gördüklerini şeriate uyduramaz gibi olurlar, öyle olmak hatadır ve bir de-, vir daha lâzımdır, hakikati görmek için... Ve eksiktir göremeyenler... Evet; bir devir daha lâzımdır. Ve tur atar gibi bir tur daha ilerilik...

v

Neticede şeriat, anahtarın gayet ince bir kumdaki kalıbı gibi, topyekûn hakikate uygundur.

Evet; şimdi, şeriatın dış tablosu önündeyiz. Bu, büyük dengenin yeri... Bir dış tablo tasavvur ediniz. Aklınızın aldığı kadar büyük bir mermer blok... Tablo halinde... Ve üzerinde makinelerde gördüğünüz gibi, dönen ibreler, kollar, düğmeler vesaire... Böyle muazzam bir tablo... Şeriat bu tablodur. Her düğmenin" bastığı yerdeki sır gerisindedir. Fakat kendinde-dir de... Ne dışından ayrılır, kutsiyet, ne bânından... O «dış»tır, kabuktur fakat, tüm bir «iç»in mizan sırrıdır, mizan!.. Şeriate böyle bağlanmak ve şeriatı böyle

muhafaza etmek lâzım... Onu avamın muhafazasında bir hikmet yoktur ama yüksek tabaka mertebesinde şeriatı muhafaza zorlaşabilir. Onu muhafaza eden insandır ki, edebe riayet etmiştir. Edebi anlattık. Edebin ne zor iş olduğunu...

Şimdi Mansur'u alalım ele bir ân... Mansur için ilerilerde bir Nakşî büyüğü şunu söylemiştir:

«— Eğer zamanında Abdülhâlik Gücdüvanî'nin en hakir müridi olsaydı Mansur, o lâfı etmezdi.»

Mansur o lâfında mazurdur. Ayrı hikâye... Şimdi Mansur'un hallerini anlatacak değiliz. O haller geçti, fakat burada bir büyük terbiye meselesi var... Tıpkı gemilerin buhar kazanları gibi... Pek büyük bir buhar basıncı vardır. O kazanların o basınca göre ne büyük hesaplarla yapıldığını tasavvur etmenizi isterim. Kazan patlarsa ne muvazene kalır, ne şu, ne

181

." -~.-~S-l.1ii

bu... Ama o buharın basıncını o kazan çeker. Onun için hakikat ilminin kendini kaybetme noktalarında şeriatı muhafaza etmek o adam için çok zordur.

İşte, en küçük bir uygun düşmeme olmaksızın kendisini bu edebe koyanlardır ki, — evliyanın edebi budur — onlar büyük irşadın ehliyetine ermişlerdir! Mansur gibi de halk arasında çok şöhretli, bir takım kerametleri muhakkak bulunan, velî olduğuna Jiiçbir şüphe bulunmayan bir insanın, onların tabiriyle terbiyetindeki yani disiplinindeki noksan meydana çıkar. Fakat Mansur mizacını — Batı çok meşgul oldu onunla — bu şöhrete varmış ve artık zahir perdesine çıkmış mizacı, biraz hıristiyanî mizaçtaki-ler daha çok sevdiği için, eser üstüne eser yazılır Man-sür hakkında... Fakat büyükler gizli kalır ve onların gizli kalmasıdır ki, belki en büyük kıymetleridir.

Sırası gelmişken söyleyeyim ki, kafalarda bir soru işareti kalmasın... Mansur, anlattığım sekr(mânevi sarhoşluk) halini, savh (kendine

gelme) halinden ayırdedemeyecek kadar gaşy halinde kalmış bir ihsandı. Bunların bir çeşidine de «evliya-i müstehle-kîn» denirdi. Tüketilmiş, bitmiş... Fakat bu haller sadece Mansur'da görülmemiştir. Başka velîlerde^ de vardır. Ama onlar t öyle derler : «— Benden böyle kelimeler çıktığı zaman beni öldürünüz!..» 1.

Bunlardan biri de Beyazid Hazretleri'dir. Ve onu öldürmek ister gibi bir takım hareketler olmuştur ama, kılıç kesmemiştir... Şeriat, Kılıcı...

Mansur'a şeriat makamının şefkati büyük oldu. Mansur'u bir mazlum addedenleyiz. O kadar ki, sonuna kadar tövbesini beklediler, sonuna kadar kapıları açık bıraktılar. Her mezhebin mümessillerinden biri* bulundu mahkemesinde...

182

Ve Hanefi mümessili şöyle dedi:

«— Söylediklerimi kabul etmiyorum! Kendi itiraf etmedikçe böyle bir ceza verilemez!..»

«— Tövbe et!..»

Hitabına ise cevabı gariptir:

«— Lâfi kim söylediye tövbeyi o etsin!..»

İşte böyle haller... Böyle garip hallerdir Mansur'u meşhur eden... ; O kadar ki, camiye gider, cemaatin dağılmasını bekler. Ve cemaat dağılırken şöyle bağırır:

«— Ey cemaat! Beni Allah'tan kurtarın!..»

Böyle şeylerin şeriatte yeri yoktur!.. Ben size Hakikatı, yerinden bilerek söylüyorum. Kopya ederek, kendimden birşey ilâve ederek değil...

Şimdi şeriatı, bu noktaya kadar getirdiğimiz şeriat idrakini, — en mühim nokta ve hepimize şamil vazife — şuraya bağlayalım: Sır anlayışı... Ben bunu mütemadiyen söylerim. Devamlı olarak «sır anlayışı» derim. Şeriat kendi kalıbı, emri, o emrin idraki ve tefekkürü olarak bir takım klişeler manzumesidir. Fakat içi sır dolu... Ve ona işte bu sır anlayışının hür-metiyle bakmak lâzımdır.

Dikkat ediniz!.. Son devirlerin^şeriat adamlarında sır anlayışı yoktur!.. Sıkar yumruğunu; ve «şöyledir, böyledir!» diye fetva basar. İşi geriye doğru götürürsek bunun ne azim bir çile olduğunu görürüz. Zahir ehlinde bâtin ehlinin ruhî tekâmülünü aramıyoruz. Fakat şeriatın klendi kendisine verdiği bir ahlâk ve ruh vardır ki, ondan mahrum' olmamak şarttır! Evet; sır anlayışı... Bütün incelik buradadır.

İşte, hakiki amele bağlı, şeriatten nokta feda etmeyen insanlarla, sır anlayışına malik olmadan ve onun afylâk anlayışına sahip bulunmadan, sadece kalıplara tutunup, onun dıştan gürültüsünü yapan in-

183

sanlar arasında mizaç, giyiniş, konuşuş, bakış/ düşünüş farkını hemen görürsünüz.

Ve ilim arttıkça o «sır anlayışı» gelir.

Şimdi, hiç kimseye bir medih yapmadan şunu söyleyeyim: Burada bizi dinleyen bir zât var... Yalnız kendisi anlayacak zaten...

Hayatımda bu zâtın yeni vefat eden babası kadar edepli ve şeriat ahlâkına ermiş bir insan nadir gördüm. O, erişemediği yerde «hayır» kelimesi yerine: «— Zannetmiyorum efendi!» derdi, tâbiri buydu.

Evet; Ebu Haşim Es-Sofi Hazretleri'nin zamanın müftüsünü gördüğünde:

«—Faydasız ilimden. Allah'a sığınırım!»

Dediği adam, felâketin adamıdır. Çünkü çok ve-balli bir yerdir o makam...

Şimdi sırası gelmişken, size, dâvamız tütünden, sigaradan, haramdan, mekruhtan bahsetmek değil ama, şeriatın bu sır anlayışı üzerine bir misal vereceğim: Silsile-i Zehep... Hazret-i Ebubekir'den günümüze kadar bir avuç su gibi, Peygamber emanetini, bir kat-resini uçurmadan, buhar haline getirmeden, elden ele teslim, ederek gelmiş bir sahîh mezhep kolu vardır. Ona Silsile-i Zehep denir. Ve herbirinin ismi malûmdur. Bunların büyük kollarından biri Şah-ı Nak-şibend'dir. Bir de demin

ürpererek bahsettiğimiz İmam-ı Rabbani... Ve benim boyuna zikrettiğim büyük zat...

Silsile-i Zehep'in en sonuncusunun mürşidi olan Seyyid Fehim Efendi Hazretleri'nin bir büyük nüktesi var... Bu rivayeti birkaç yerden duydum. O devir şeriat ilminin yüksek insanından da dinledim. Çünkü bu zat idrak etmiş...

Seyyid Fehim Hazretleri camiye gidiyorlar. Camide bir vaaz, hutbe, konuşma...

184

Bir fetva, bir sohbet...^ Zahir ehlinden biri sigaranın haramlığı üstünde — meselemiz bu değil, şeriat anlayışından misal koyuyorum — ısrarla duruyor. ' - '

Atıyor, tutuyor: "

«— Sigara, tütün haramdır!..»

En küçük bir korkusu yok gaiplerden... /

Cemaat dağılırken, avluda, Seyyid Fehim Efendi Hazretleri — ne büyük insan olduğunu anlayın — müridlerine hitap ediyor:

«— Hiç biriniz sigara içmiyorsunuz değil mi?» «— İçmiyoruz!..»

«— Şimdi size emir veriyorum, birer sigara bulun ve için!..»

Evet; tekrar edeyim. Bunu sigara için anlatmadım. Şeriat anlayışı için...

İmam-ı Gazali biraz sonra gelecek ve şeriatın bütün hakikatini göreceksiniz. Onun noktasını feda etmemek ve noktasına ilâve etmeye kalkmamak... Ve gerisinde hudutsuz mânalar olduğunu bilmek... Şeriat anlayışı budur!

Şimdi şeriatın, ne büyük bir hadise olduğuna, dâva olduğuna ve bu nasıl bütün velayetleri istihlâk ettiğine ve Nebinin zahiri olarak aynı Nebinin bânına da takaddüm ettiğine — dikkat edin, çünkü nebîlikleri velayetlerinden üstündür — küçük bir misal:

I

Şems-i Tebrizî ile Mevlâna Celâleddin-i Rumi'yi tanıyoruz. Büyük dostluklarını, her şeylerini... Bir gün Şems Mevlâna'nın atının dizginlerini yakalıyor ve herkesin içinde bağırarak şöyle diyor .-

«— Bâ Yazid mi üstün (hâşâ), Allahm Resulü mü?..»,
Şems bunu biliyor; ama imtihandır yaptığı...

185

Mevlâna dönüyor yüzü sapsarı: ' «_ Bâ Yazid de kim? Ümmetten bir fert!..»

«— Niçin?..»

Mevlâna hemen cevabı yapıştırıyor:

«— Çünkü Bâ Yazid düştüğü manevî sarhoşluktan ötürü şeriatın o ân için mazur gördüğü bir fert... Ve inzibatla mükellef değildi.

Allah'ın Resulü beşeriyeti kurtarmaya geldi. Ve dış cephenin korunmasını emreden şeriatın mümessili idi. Diğeri ise, o ümmetin bir mensubu...»

Ve o zaman Şems, ağzından bir -«oh!» çıkararak yuvarlanıp bayılıyor. Çünkü zaten istediği bü cevaptı.

/

Bu kadar muhterem olan şeriat ölçüsünü talim edicilerin bu ihtimamı düşünerek, buna liyakat ölçüsü üzerinde çok titiz davranmaları lâzım..;

Çünkü hadîs mealî:

«— Kolaylaştırınız, soğutmayınız! Müjdeleyiniz, korkutmayınız!»

Ve onların bu mealdeki hadîsi başlarına takmaları lâzım...

Şimdi İmam-ı Gazali Hazretleriyle- karşı karşı yayız.

Gerçi İmam-ı Gazali Hazretlerinin ilminin sonu tasavvuf oldu ve o bâtın ilmiyle zahiri tam içice oturttu ama, başta^zâhir ilminin büyük çilekeşi olarak karşımıza çıkar: Müderristir. Bugünkü tabiriyle profesör... Onun da en büyüğü... <

Mümkün olduğu kadar, kafa denilen çuvalın örgüleri çatlayıncaya kadar ilim... Ve bu arada büyük ve derin bir zekâ olduğu için de mütemadiyen tahkiki imân... Ve kafasının o istemeden, uyurken de, gezerken de, kendi kendisine bir çalışması var... (Paskal) gibilerinin halini anlatmıştım. Demiş-

186

tim ki: Bunlar «yokluk»ta helak olanlar... Tam «yokluk» kapısından «vücut»a zıplamaları lâzım gelen yerde mahvolanlar... Ve gemiyi kaçıranlar...

Ama. o gemiye tam oturdu/Hem de kaptan kulesine... Fark bu... Onun .için İmam-ı Gazali'nin 70 kadar tercümesi var, Batı dillerinde yalnız... Bütün Batı yakından bilir onu... Çünkü Batıdakilere benzer onun o çile hali... Fakat Batı bu çilenin ufkunu göremez... Defalarca bahsettiğim o büyük buhranı yaşamamış hemen hiçbir büyük insan yoktur dünyada... Büyük insanlara has bir olaydır o... Ve adeta büyük mütefekkirlerin memuriyetidir. Onu (Paskal) da görürüz, (Göte) de görürüz, (Nice) de görürüz. İmam-ı Gazali de, bu kadar ilimden sonra öyle bir manevî buhrana düştü ki, size bunun yalnız madde plânına aksetmiş birkaçını söyleyeyim. Diyor ki:'

«— Bir yudum, bir damla su içsem öleceğimi zannediyordum!» Çünkü midesindeki sinir manzumesi artık vazifesini o kadar yapamaz hale gelmişti ki, bir damla su içse sancılarla yuvarlanıyordu yerde... Ve aylarca tek dakika uyku yok... Ne yemek, ne içmek... Evet; bir boşluk açında dünyanın büyük kahramanı yaşıyor! Bütün ilimleri okuduktan sonra akıl buhranının in- ' sana verdiği korkunç ıstırap... Sanki vücûdunda kaç atom varsa, her birinin ayrı bir mengenede sıkışmasına eş bir ızdırap içinde, bir noktaya geliyor. O noktada insan helak olmanın da daha ötesinde helâkta-dır! Ve orada boşluğu görüyor! Boşluğu ve yokluğu... Evet; Allah'ın/ mahlûku olan «yokluk» onunla karşı karşıya... Ve şöyle diyor;

,-. «— Anladım ki, herşey Peygamber nuru meselesidir! Ve peygamberlik tavrı aklın ötesidir. Bunu gözlerimle gördüm!»

187

Yani: «Peygamberlik tavrı aklın ötesidir. Nereye kadar giderse gitsin akıl, o tavır onun da ötesi... Bunu gördüm ve anladım! O nura sarıldım ve kurtuldum!»

Demek ki, o nurdan başka bir şey yoktur/ Demin size söylediğim gibi..'

Sonra intisabı başlıyor. Ve en büyük eserleri meydana geliyor. Dünya çapındaki eserleri... Bu eserlerdeki kadar aklın hilelerini yakalamaya, hiçbir Batılı filozof yaklaşmamıştır.

Birini söylersem hoşunuza gider: , Diyor ki:

«— Bir kâhin size dese ki, filan gün evinden çıkarken, meselâ yeşil veya siyah renk elbiseni giyme! Giyersen bir kaza gelir başına!.. Siz bu kâhine inanmazsınız. Ama dediğini de yaparsınız. Buna mukabil, kâhine mukabil, mutlak inandığınız bir resul, peygamber gelip de şunu, şunu yap dese niçin diye sorarsınız. Ona inanmıyorsun, buna inanıyorsun! Peki inanmadığını, kabul etmediğini söylüyorsun da, dediklerini niçin tatbik ediyorsun? İnandığına ise, sözlerine inandığın halde neden sebebini soruyorsun?» İnsan bu noktaya çıktıktan sonra, akıllılığa ebediyen veda etmesi gerekiyor.

Ve Akşam namazı niçin şu kadar da yatsı bu kadar?.. Falan niçin şu da, filân bu?.. Ve Ramazan'da neden aç kalmak?.. Yani küfre doğru giden mizaçların bir takım halleri..

Dünyada kim, amelde, vecdde, aşkta^ varlıkta İmam-ı Gazali'ye yetişebilir?.. O bütün bunları yakalıyor ve ham softa, kaba yobazın da ne demek olduğunu anlatıyor: Diyor ki: I «— Bunlar şeriatten birşeyler çıkarmaya ve ona

188

birşeyler ilâve etmeye kalkarlar, bilmezler ki şeriat İlâhî müessisedir ve kemâl ifadesidir. Kemâl zaten üstüne zam mümkün olmayan ve kendinden bir şey çıkarılamayandır!»

Fetva ile takvayı ayırmak lâzım geldiğini söyledik. Çünkü fetva umum içindir; halk için... Ve hepimiz içindeyiz o halkın... Takva ise husus için... Yani yalnızız orada... •

İmam-ı Âzam Hazretleri bir gün çamaşır çitile-mektedirler. Ama vehimli bir tarzda... Çitilerler, çiti-lerler yine çitilerler.

Nihayet biri görür, dayanamaz yanma gider ve şöyle der:

«— Sen bir yandan fetva veriyorsun! Nedir bu ' yaptığın, bir saattir çitiliyorsun!»

Cevap:

..

«— O fetvadır, bu takva!..»

1 Ne kadar harikulade... Orada serbestsin istediğini yap!.. Akşam namazını üç rekât kılarınsın... Bu farzdır. Sonrası ise sana serbesttir, istediğin kadar kıl!.. Ama sakın üç buçuk rekât kılmaya kalkma^.. Bütün ölçü burada... Evet! «yokluk» perdesine de V gen akıl buhranının en büyük müspet mümessili\ îmam-ı Gazali 'dir. Ve onun tecrübesi bizim için akıl bakımından ne muazzam bir can sjmidî.. Hakiki cankurtaran... Bu kadar ileri bir insanın, ebediyen ileri görüşleri, tabî, devrinin bazı — burada rahat rahat söyleyebiliriz — kaba softalarınca hoş görülmez ve onu suçlandırmaya giderler. Ondan sonra îmam-ı Gazali «Hüccet-ül İslâm» olmuştur.

Evet; onu hatalandırırılar. Fakat o hatalandıran zahir ehli yine çok insaflı; hüsnüniyetli bir insanmış ki, şöyle bir nailiyete erer: Gece rüyasında Allah'ın Resulünü görür. Ashab

189

ile beraber... îmam-ı Gazali de zuhur eder rüyada... Elinde eseri vardır. Eseri Allah'ın Resulüne uzatır.

Sonra o zahir ehlini gösterir:

«— Ya Allah'ın Resulü,' davacıyım bundan!»

Allah'ın Resulü tebessüm ederek eseri alır; ve • bu fetyâyı verene dayak tatbikini emreder. Rüyada onu döverler.

' Ve o zahir ehli uyandıktan sonra hemen özür (diler İmam-ı Gazalî'den...

İşte İmam-ı Gazali Hazretleri bu zattır! Bizim İslâm kültüründe İmam-ı Gazali gibi bir büyük varken, bazı meselelerde onu unutarak düştüğümüz buhranları izah güçtür!..

Şimdi yine şeriat üzerindeyiz. İmam-ı Gazalî'den sonra, şeriate ait | bazı hususiyetleri ifade edeceğiz.

Size (Sen PoDdan ba-hsettım, Batı fikriyatını anlatırken bu adamın salıp cinneti diye, haç, put cinneti diye, bir tabirini söyledim. Bu tabir işe bir heyecan karıştırmak için... Bizde bugüne kadar böyle

bir formül yapılmadı. Şeriat aşk ve heyecanı diye... Ne-" den yok?..
Oysa bunun hakikati bizde...

Şimdi ben size dikkate değer bir şey söyleyeceğim. Dikkate değer...
Ben bazı şer'î eserler üzerinde etüdler yaptığım zaman, bulduğum
ölçüler içinde aldığım hazzı, hissettiğim konforu dünyada hiçbir
şiiirden almıyorum. > (

Ne dersiniz?..

Bu fikrin konforudur. Hakikâte bağlı fikrin..., Başı boş fikrin değil...
Ve o muvazene, bana bir kuşun kanatlarındaki denge gibi geliyor.
Muteber bir eserde, abdeste ait şunu gördüm hapishanedeyken:
Abdest aldığını bilen, alıp da bozup bozmadığını hatırlamayan,
bozsa da abdestlidir. Bozduğunu hatırlayıp da aldığını ha-

390

tırlamayan, abdestli olmuş olsa da abdestsizdir. Nitekim kible
istikametine etraftan tetkik mümkün iken kendi /içtihadı ile
namaz kılanın ibadeti istikameti doğru olsa bile fasittir. Buna
mukabil 1 kibleyi tahkik mümkün değil ise öz içtihadı ile namaz
kılanın istikameti yanlış olsa dahi namazı doğrudur, Ölçülerde
ulviyete bakın!..

1 Şimdi bu şeriat aşkı ve heyecanına geçmeden hemen peşin
söyleyeyim ki, bu gidişle hayat hakkı yoktur bize... Lütfen
camilerimizi bırakabilirler yerinde ama, yarın namaz kılan adamları
sandıklara tıkabilirler. Eski çocuk oyuncakları gibi...

Hiç beklemediğiniz lâfı söyledim!.. Bileceksiniz ki, ö şeriatın
ölçüleri, büyük sırrın anahtarlarıdır. Veya kasa kilidinin şifresi...
Üç sağa, dört sola, beş aşağı, altı yukarı, ve kasa açılır. Ama bizde
kim uğraşır onun sağıyla, soluyle ve bu incelikleriyle... Zannederler
ki, deli gibi kurcalamakla kasa açılır. Yahu, içinde ebedî hayatın
sermayesi mevcuttur. Var mı ötesi?.. İşte şeriatı böyle anlamak
lâzım... Bunlar kasa şifreleridir; ve bu şifreler üzerinde çilingirlik
iddiasına ise hiç kalkmamak lâzımdır!

Evet; salip cinneti heyecanının hakikati onun ters tarafından bizde;
ve bu hakikatin mümessili de bir topluluk: Ashab...

Şimdi yeri geldi, Sahabîyi bir daha anlamalıyız. Hemen bir velî fikrası, çok sevdiğim bir fıkra... Zamanın bir velîsine gidiyorlar, diyorlar ki: «— Efendim, siz şöyle yükseksiniz, böyle yüksek- , siniz, sahabîye denksiniz...y >

Tabîî nefretle dinliyor ve hitap ediyor: «— Ben nasıl ashaba denk olabilirim ki, eğer siz onları görseydiniz deli zannederdiniz. Onlar da sizi görseydi, bunlar müslüman değil derlerdi!»

19i

-•- İşte bizim halimiz... Ve aşk, heyecahdediğin böyle, olur! Şimdi anlıyorsunuz k}, ümmet budur işte... Biz bütün bunlardan sonra «ümmet» sözünü kolay kolay söyleyebilir miyiz?.. Ama inşaallah ümmetten oluruz. •.

Sahabi böyle bir aşk içinde idi. -

Şu hâlâ devam eden Kıbrıs meselesi yok mu? Onu İslâmın kılıcı fethetti. O adanın halkı konuşulurken, kimse benim ruhumun hakkıdır diyemedi de herkes bir takım tarihî hakikatlere dayanmaya kalktı. Onun fethinde, bir sahabînin, son sahabilerden birinin bir menkıbesi var... Yaşını iyi bilemiyorum. Seksen, doksan belki de... Oğulları, torunları var... Ve cenge muktedir değil... Ve bir sefer hazırlanmakta Kıbrıs'a... ,

Birdenbire kriz geçirmiş gibi: «— Getirin diyor; kılıcımı, kalkanımı!..» Karşılık veriyorlar:

«— Aman baba, nereye gidiyorsun?.. Biz senin oğullarınız, torunlarınız. Biz gidelim! Tek tek hepimiz gidelim, sen kıpırdamazsın!..»

«— Cihad bana farz, nasıl kıpır dayamam?..» Hepsini itiyor, silâhlanıyor, — şu aşka bakın — düşe kalka gidiyor, biniyor gemiye ve gemide vefat ediyor.

Yedi gün suda... Kokmuyor tabîî... Ve İslâm ordusu Kıbrıs'a çıktığı zaman ilk şehidini gömüyor.

Sonra Kıbrıs kimin?.. İşe böyle başlarsam benim, başka türlü başlarsam benim değil...

Evet; şeriat aşkı budur!.. Velînin «deli» tâbiri demek ki, cinnet değil, dîvâne anlamında... Hakikaten "bize dîvâneler gerektiğini kaç kere yazdım?.. Akıllılardan (!) bıktık usandık artık...

192

Şimdi sahabiye gelmişken onun mahiyeti üzerinde durmak gerekiyor. Tam ifade çok zor...

Sahabî o kadar muazzez bir vakıa ve o vakıaya bağlı bir mefhumdur ki, sakının hayatınızda 'ona kem gözle bakmaktan!.. Ve hatalarını dile getirmekten... Asla Muaviye'ye dil uzatmayın! Çünkü bir hadîs diyor ki:

«— Ben her günaha şefaattiyim, yalnız ashabıma sebedene şefaate etmem!»

Düşünün bunu, ilerletirsem çok zor olur izahı ve tahammülü...

Çünkü ashab O'nun yemişini toplayandır. Ona sebbetmek Allah'ın Resulüne sebbetmek olur. Bir takım adamlar peydahlanmıştı: Yok alevîlik kollan, yok Hazret-i Muaviye meselesi., Hemen çabucak keseyim! Muaviye hâlis sahabîdir ve bütün ihtilâflar içtihadattan ibarettir.

Bir gün biri. bir ahmak bana dedi ki: «— Yahu, Vahşi de mi sahabî zırhı içinde?..» «— Ya ne zannettin! dedim; Vahşi'nin, o korkunç hareketi yapan Vahşi'nin sahabi olması, imana gelmesinden ve O'nu görmesindedir, kendisinden değil ki, ve affeden O'dur. Biz mi Allah Resulünün hükmünü değiştireceğiz?..»

Küfür bu kadar teşkilâtiyle, yıkıcılığıyla — yıkmak ne kolay yahu, yıkmak ne kolay!.. Görüyorsunuz İstanbul'u nasıl yıkıyorlar, ne kolay!.. Hani o buldozerler var ya kancalarını takıyorlar, gürül gürül koca bina iniyor aşağı... Yıkmak kirletmek kolay, yapmak temizlemek zor — bizi yıkmaya çalışırken bir de tutun da şimdi İslâm'a ait bu münakaşalara girin!.. Hazret-i Muaviye, sahabî midir, değil midir? Yeri midir, yurdu mudur bu münakaşaların?..»

Hakikatini istiyorsanız, buyum : Efendi Hazretleri'nin karşısına bir gün bir adam

F./13

193

E

geldi. Dedim ya size; lüzumsuz sözün mânâsız cevabını vermezlerdi. Adam, uğraştı uğraştı, uzun, uzun... Nihayet bu meseleyi getirdi. Efendi dönüp dedi ki:

«— Sen ne tabir kullanırsın şahabı hakkında?»

Adam :

«— R.A. Derim!»

Diye cevap verdi!

Efendi Hazretleri:

«— İşte o kadar.»

Dedi ve bitirdi. Başka cevap vermedi.

Evet; sahabî meselesine çok dikkat etmek lâzım... En ince meseledir. Bazıları, bu hadîsi bilmedikleri için, dalâlet ehli de bu hadîsin tehdidinden kurtulmak gayretiyle, Muaviye'nin Sahabetini inkâra kalkmışlardı). Muaviye kelimesinin — hâşâ, afedersiniz keçi pisliği — mânâsına geldiğini ileri sürmüşlerdir.

Bütün bunlar için nefret, nihai nefret kelimesinden başka söyleyeceğim bir lâf yok...

Şimdi bu sır idrâki içinde iş amele geliyor. Bildiğimiz beş esas içinde dört büyük ibadet rüknü... Namaz başta dört büyük ibâdet rüknünün ekmeli, çünkü namazda herşey dahildir. Namazda birşey yememek, orucu hatırlatır. Selâmlar tâ Hacca kadar işarettir. Beden hareketleri zekâtı düşündürür.

Hemen söyleyeyim; namazın dinin direği olduğuna dair hadisi biliyoruz. Bütün bunları bilmekten ne çıkar? Biliyoruz, o kadar...

Daha birçok direkler görüyoruz, O onun direği, bu bunun direği; fakat bu hadîsin ruhuna giremiyoruz ki... Şimdi itimat edin, bütün bir his âlemi içinde söyleyeyim: Namazsız hiçbir şey olmasına imkân ve ihtimal yok... insan olmaya ihtimal yok... Vakıa, itikat müstakil olarak itikattır; ve önünde tek secdesi olmayan adam, itikadını tutabîirse, affı Allah'ın takdiri olmak üzere umula-

bilir. Fakat namazın dışında en küçük nâiliyete imkân yoktur!

-

Namaz bu; ve namazı sır idraki içinde görmek lâzım.. Onu ğaşy ile, zevk ile kılmak lâzım; nefsin en çok hücum ettiği yer orasıdır.. Haber vereyim, eğer siz delil istiyorsanız — ki ihtiyaç yok,, bunlar bedahettir — namazın ne kadar hak olduğuna, hemen size delili getireyim mi?.. Nefsinizin bu kadar kaçtığı şey hak olmaz da ne olur?...

Birine deseniz ki:

«— Gel benimle! Edirnekapı'ya kadar, şöyle vitrinleri seyrede ede gidelim!»

Biraz ısrarla kabul ettirebilirsiniz, ama: «— Gel şuraya iki rekât namaz kıl!» Deseniz kaç gönüllü gelir?.. Nefsimizin ondan bu kadar çılglık çılgılığa kaçması, nefsimizin ona itiraz etmesi ve bağırması nefsin namazın anti-tezi olduğunu ispata yeter!..

Bu sır idrakiyle namazı biricik kapı bilmemiz lâzım.. İşte, direk böyle olur!..

Bizim Efendi Hazretleri bir gün buyurdular ki:

«— Bütün ömrümde ben iki rekât namaz kılabilirdim. O da Ravza-i Nebî'de kıldığım namaz...»

Kimbilir ne büyük tecelliler oldu ki, ancak bu kadarını söyleyebildi.

Evet; namazı birçoğumuz itiyadı ve mekanik bir şey halinde sürvkler arkasında... Hiç yapmayandan-sa namazın bu kadar sathında kalarak yapana da razıyım!.. Namazı maliye memuruna vergi verir gibi kılanlar var... Ne yapalım vergi?.. Pek az insan vardır ki, vergiyi böyle yatırıp gönülden takdim etsin. Evet; namaz sadece bir rejimdir... Manevî bir rejim... Namaz dışından, birazdan küfrün psikolojisine geçişimden anlayacaksınız, şöyle görürler:

195

«— Ne bu,.hareketler?»

Hele o, eğilmeler yayılmalara müthiş sinirlenirler bilirsiniz.

Ama, imamı Gazali diyalektiğinde gösterildiği gibi; ben sana desem ki:

«— Şurada şu metre derinlikte bir hazine var; ve sen toprağı şu şartla kazarsan onu alacaksın?» «- - Nasıl?»

«— En abes şekillerle, yere yatarak, diz üstü sürüklenerek, tırnaklarıyla çekerek toprağı... Kabul etmez misin?...»

Bunu ilâveye lüzum görmüyorum artık... Gerisini size bırakıyorum...

Namaz şekillerin en güzeli ve en ulvîsi olarak o hazineye doğru gidiştir ki, mukabili ebediyet mükafatıdır.

O gidiş şudur: Allah önünde yok olmak, teslimiyet gidişi...

Yere dizini koyar, alnını değdirir. Yere kapanmanın, topraktan başka küçülecek bir zemin bulamamanın inceliğine ve «Allahü Ekber» dendiği zaman bu zevkle erimenin derinliğine dikkat edin! Namaz, büyük hadise, büyük dâva... Bu zevk ile dudakları kıpırdatmak lâzım...

Bir takım insanlar düşünün; ister imamette, ister safla, kelime | eri yalnız gırtlığından çıkarır ve hareketleri ('a mafsallarıyla yapar.

Aynı şey oruç için, aynı şey zekât için, aynı şey Hacc için...

Teli cümleyle namaz; benliğini Allah'a teslim etmenin ve onda fâni olmanın maddî ve manevî iş ve lüuol.ol, manzumesi... Ve tek gaye Allah'ın rızası...

/ukûl. hakkında İmam-ı Rabbani Hazretleri'nin £öyk:diA'i bir töz var... Bilhassa zenginlerimizin dikkat na'/arırta koyarım.

İmam-ı Rabbani diyor ki:

«— Senin bir milyon altunun olsa da hepsini sadaka etsen bu İş yine 1 dirhem zekât vermekten daha aşağıdır.»

Niçin? Çünkü ilkinde istediğini vermek, nefis istediği için vermek var.. Burada nefsin istemiyor. Emir.. Emre riayetini heybeti...

Anladınız mı?...

İşte İmam-ı Rabbani budur ve şeriat bağılılığı böyledir! Bir milyon altın sadakadan, bir dirhem zekâtın ifade ettiği ulviyet daha üstün onun nazarında... Haccın faydalarını, zekâtı, bütün bir iktisadi

saadeti, gerektirdiği nimetlere rağmen herşeyden evvel ibadet kabul etmek ve Allah'ın rızası yolu bilmek gerekir. Şeriat, sadece şeriat içindir ve namaza idman, oruca sıhhat, zekâta sosyal adalet, hacca umumi temas faydalan gözüyle bakmak asıl gayenin, Allah rızası gayesinin peşinden gelir.

Bu bağlılıkla şeriatın içinde olanlar kurtulmuştur. Şeriatin içimde olup da ruhuna nüfuz edemeyenler ise hüsranda... kaba softanın yeri geliyor.

Şu zekât misali bana şunu hatırlattı. Bunlar şeriate tatbik bakımından, bir de «hile-i şer'iyye» diye bir kelime uydurmuşlardır. Ne deni bir kelimedir!.. Şimdi söyleyeceğim, bakın!.. Nasıl çalışıyor iman lafzı altında nefsâni kaba softalık zihniyeti?..

Zekât hissesini zengin adam bir çuvala koyuyor. Bir çuval buğdayın içine koyduğu meselâ bir turba altun... Çağırıyor hak sahiplerini ve diyor ki:

«— Benim zekâtım bu çuvalın içindedir! Aldınız kabul ettiniz mi?..»

Doğru mu bu? Doğru mu içinde olduğu? Doğru zahirde... Şimdi zahirle bâtını anlayacaksınız. Bakıyorlar bir çuval buğday...

«— Aldık kabul ettik.»

I i)(i

197

Diyorlar. Çıkartıyor cebinden birkaç altun: «-T-..O etmez yarım meci diye!.. Şimdi bana satınL» Bakın bakın Allah'ı kandırmak gayretine bakın!.. Nikâhta da aynı dâva!.. Nikâhta niyet ebedidir! Şeş dakika sonra ayrılma ihtimali olsa bile... Niyet bozuldu, mu, nikâh olmamıştır! Bir hadise olur, zev cenı boşarsın. Ama, müddetli nikâh diye düşündün mü o nikâh değildir. «Müd'a» nikâhı dedikleri İran kaynaklı marifet... Hele o zekât misali, ne korkunç! Faiz haramdır. Onu haramhktan çıkarmak için bir takım formüllere bağlar, kaba softa... Ve faiz akit-le teşekkül eder. Şimdi ben gelsem, orada beni dikkatle dinleyen birinizden beş lira borç

alsam, ertesi günü beş lirayı verirken elli liralık da hediye götürsem, bu sünnettir; faiz değildir. Şeriat anlayışı böyle olur. Bunlar kendimden değil, aslından getirdiğim ölçüler...

Ama;

«— Bana bir tas pirinç ver, yarın birbuçuk olarak iade edeyim!»

Diyenle bunu kabul eden, bal gibi faizi irtikaâp etmiş olur!

Daima zıtlarla, zıd gibi görünenler arasındaki şu incelik farkı aslında mukavves görüldüğü halde dümdüz giden yoldur. Ve sırat-ı müstakim ölçüsü de budur. İslâm hudutsuz inceliklerin, akıl ermez inceliklerin, gamızaların, (nüans) larm dini...

Şimdi, burada, şeriatın tasavvufa kadar gitmeden bâtını üzerinde, şeriatın gerektirdiği ahlâk ve terbiye üzerinde biraz durmak lâzım... Velîlerin ahlâklarından bahsettim. Fakat zahir ehline ait, şeriat aşk ve heyecanından devşirilecek bir zahirî ahlâk var... Heyhat!..

Bugünkü ve yakın talihin şeriat mümessillerine baktığımız zaman bu

198

ahlâk ve terbiyeden eser göremiyoruz! Şeriat vecdi, aşkı, ahlâkı ve terbiyesinden... Birçok insanlar, günümüzün ve yakın günün, yani bu seyrin insanları, bir çilingirin kırk-elli tane anahtarla cebinde gezmesi gibi, bildiği basit şeylerin gururu ve yanlış tefsiriyle gezer durur. Keser, biçer ve en öne geçer, sofrada en çok yemeği yer, ölünün başında nutuk çeker, kendinden hikmet savurur...

Nasıl yetiştirilecek şeriat adamı?.. Bütün gaye bu... Yani içi Allah korkusuyla dolu, şeriate kâinat nizamının anahtarı diye bakan...

Ahlâk ve terbiyede üstün... Yine heyhat!.. Maalesef Batılı kendi papazına bâtıl tarafından bu terbiyeyi veriyor.

Papaz, esasında bir yanlış- güzellik klişeleriyle cazibeli kılarken, biz, hakikati kabalaştırma yolunda asırlarca mesafe aldık. Niçin bu terbiye yok?.. Teşekkürlerimiz var!.. İşte önümde o teşekkürlerden birçokları var... Öğretmen, İniâm-ı Hatip, Enstitü mensupları, vesaire... Niçin İslâm muaşeret, İslâm edebi, İslâm zevki üzerinde telkinler yok?., öğretmen, verdiği dersin sadece dış kanavasından ibaret kalıyor. Böyle şey olur mu?

Bir aralık Güzel Sanatlar Akademisi'nde hocalığım oldu. Kültür dersi hocalığı...

Girdim sınıfa... Sınıfın gayet enteresan, hepsi ki-barzâde

Galatasaray mezunu malûm tipler.. Karşılıklı oturduk.

Talebede usûldür, Hocasını imtihan eder. Hoca da talebesini,.. İki taraf evvelâ bir göz düellosu yapar. Konferanslarda da aynı şeydir.

Evet; sınıf konuşmamı bekliyor, sesime kadar merakta.. Şöyle bir

yoklama yaptım; döndüm dedim ki .-«— Çocuklar garibinize

gidecek ama sorayım; îs-lâmın kaç mezhebi vardır? Bunu bana

söyleyecek var mı?»

199

«— Tıss..»

«— Hayret! dedim; yahu, fenalaşıyorum, hepiniz müslüman çocuğusunuz; hepsi mezhep ismi istiyorum o kadar...»

"

^

Bir müddet sonra — şimdi gülenler ağlasın — bir delikanlı kalktı:

«— Efendim müsaade ederseniz ben söyleyeyim!»

Dedi.

«— Niçin söylemedin?»

Diye mukabele ettim. > . . .

«~ Sebebi var efendim!»

«— Söyle!»

Söyledi... Tek tek... ' .

Sordum : - «— İsmi ne?» .

«— Dimitro...» -

Buyurun!... Hayasından da önce müslümanların cevabım bekliyor.

Bakın inceliğe...

«— Tüh suratınıza, dedim; utanmazlar!..»

Robert Kolej'de de edebiyat hocası idim. Onların bir takım sınıfları var. Yüksek sınıfmış.. Gayet mağrur talebe.. Sınıfa girince ne

göreyim? Talebeden her birinin ayağı omuzunda desem caiz...

Birden irkildim :

«— İndirin ayaklarınızı!.. Size bu terbiyeyi kim verdi?..»

İsteksiz isteksiz indirdiler.

«— Türk çocuklarısınız, Türk terbiyesi istiyorum sizden!..»

Kalakaldılar. Ders böyle açıldı.

İkinci ders.

«— Niçin Amerikalılar bu mektebi bu kadar yer varken, hisarın yanında yapmıştır? Bir vazife veriyorum size... Zekânızı anlamak için...»

Dedim.

Gelen vazifeler entipüften şeylerdi. Talebelerden hiçbirinde, Batı kültür emperyalizmasının gizli niyetlerini ayırd etmeye kabiliyet yoktu. Sınıfa dedim ki:

«— Amerikalı bu binayı Fatih Sultan Mehmed'in büyük fethine nazire olarak kendi ruh fethini gerçekleştirmek için bir remz olarak bina etmiştir. Gaye, Türk'ü millî kökünden koparmaktır! Bu mânaya biraz yaklaşan-bir talebe dikkatimi çekti. Hattâ bir gün bir baba, o talebenin babası beni yolda durdurdu. Elimi öpmeye kalktı. Çocuğuna verdiğim terbiyeden dolayı... Ama ben ne yapayım ki, yaptığım iyi veya doğru, her tarafından su alan bir gemide potinlerimle denize su boşaltmaya çabalar gibiydim. Potin potin dökmekle su bitirilemez gemiden... İslâm terbiyesi, İslâm terbiyesi!.. Bizim şariat mümessillerimizde ve mekteplerimizde namevcut olan şey... Çünkü usûlü, derinliği, sır idraki, zerafeti, inceliği, estetiği yok zavallıların... Zerafet ve (estetik) dedim... Her meziyet Allah Resulüne ait... Ne kadar zarif olduğunu bilir miydiniz; ne kadar latif ve esiri zerafete malik olduğunu?.. Bir veliyi belirteyim... Bunu bir İngiliz'e anlattım. Ağladı. Sırası gelince anlayacaksınız; İslâmiyeti İngiltere'de müdafaa, burada müdafaadan kolaydır. Ve orada, zerafet, nezaket, — onun da hakikati bizde — en üstün vazife... Bu velinin lâkabı, Asamm... Sağır, dilsiz; mânasına. Neden? Bir tek hareketinden. Bir gün huzuruna bir kadın geliyor; yaşlı bir kadın... Bir derdi var, anlatıyor... Velî, mahlûkattan birinin derdini dinlemeyi en büyük vazife addetmiş, nurânî, dimdik dinliyor. Kadın kuvvet alıyor bu dinlemeden... Anlatırken, anlatırken, öyle bir heyecana

200

201

düşüyor ki, çirkin bir ses çıkıyor kadından... Ve kadın eriyor. Eriyor, bitiyor hicabından... Düşünün ne feci vaziyet!..

Bunun üzerine velî şöyle başını döndürüyor:

«— Yüksek sesle bağırarak konuş!.. Ben sağırım, duymuyorum, bilmez misin?..»

Bunlar o hareketi duymamazlıktan gelmek için... Ve kadın derin bir «oh!» çekiyor, kurtuluyor.

Yarabbi, bu zarafet, hangi dinin zarifinde var?..

Evet bu muhteşem muâşeret edebi tablosu İngilizî ağılatmıştın Size şunu söyleyeyim: Onlarda muâşeret edebi vardır. Bu terbiye ve nezaket, velayetin ve tasavvuf dâvasının büyük inceliğiyle alâkadar olmadan, şeriatın ifade ettiği vecdin ahlâkı olarak bize lâzımdır. Mecburî üstü mecburi olarak...

Bir velî at üstünde şehre doğru geliyor. Atı, müridi çekmektedir.

Müridin, elinde olmadan içinden şu şey geçiyor,

«— Bu rie haldir?.. Kendi atın üstünde, bense atı çekiyorum. Halka beni böyle göstermekten ne zevk alıyor?..»

Velîde hiç ses yok... Ve şehre .gidip konakladıklarında velî müridine diyor ki :

« — Gel buraya!.. Seni oturtsaydım da atı kendim çekseydim... Ve halk da beni takdir etseydi, sana vereceğim ızdırab ne boyda olurdu?..»

Muazzam... Yani «sana bu ızdırabı vermemek için öbürüne katlandım...» Şu hikmete bakın; şu benlik kırma hikmetine, inceliğe, zarafete!..

Ben şeriatın bizatihi ilim olarak verdiği zarafeti gerçek ilim sahibi olan kişilerde gördüm., Demin anlattığım misâl de öyle... Hani o yeni ölen büyük ve muhterem insan yok mu?., Duruşundan, halinden belliydi ki, ilminin buğusu tüterdi üstünde...

202

Bundan mahrumuz... •

Bilmem anlatabiliyor muyuz? Dilimizdekiler tey-pin de kaydedebileceği şeyler... Şimdi söylemese bile sonra söyler. Şeriatin böyle sadece rivayetinde ve dedikodusunda kalıp, ruhunu bu tarzda ihmal eden adamların, boş bıraktıkları bir saha düşünün. İşte bütün bize gelen suikastlar bu boş gedikten girer, hem de çok rahat...

Şimdi şeriat bahsinde, nefsin yerine geldik. Nef sin şeriatten ne kadar nefret ettiğini, bin kere bilin ki, o aslında, en müminimizde bile kâfirdir ve küfre memurdur. Bunun için devamlı surette şer'i şeylere hücum eder. Ve nefsin dizginlenmesi için ona ne işkence lâzımdır, ne de: başka bir şey... Sadece şeriat... Onun ilâcı budur! Amellerden nokta kaybetmemek... Bunu yapabildiniz mi, nefs dümdüz olur ve ruhun önünde, eğilir.

Garip bir oJay hatırlatacağım size... Hatırlatmayacağım, anlatacağım.

Galiba Alman Üniversitelerinin birinden mezun, çok iyi iktisadi kültürü olan, memlekette şöhreti olan — ismi lâzım değil — bir adam hakkında bana:

«— Artık yola geldi, şöyle mümin, böyle mümin...» :
Dediler.

«— Canım bırakın dedim; ben inanmıyorum!»

Bir gün vapurda ona rastladım. Ellerime sarıldı:

«— Nasılsın, iyi misin?..»

«— İyiyim!»

Ve devam ettim:

«— Namazın ne âlemde?..»

Hemen cevap verdi .-

«— Ben. namaz kılmam zikrederim!»

202

Şöyle karşılık verdim:

<•— Sen zikretmiyorsun bir takım sesler çıkarıyorsun karnından demek...»

İşte nefsin vaziyeti... Ve bu gibilerde şeriat nefreti derhal belli olur. Bu şeriat, ona bağlanmayan için de, yarım bağlanan için de, aynıdır. O öyle bir hadisedir ki, münkir için kimya kâğıdıdır; kimya kâğıdı!.. Hiç, sigara içenlerden biriniz, kediye üfledi mi sigarayı?.. Hemen kaçır, öyle bir kimya kâğıdıdır ki, mümin şeriat dedi mi, inkâr eden tıpkı o kedi gibi kaçır.

Ben, şeriata bağlı olduğumu ispat edinceye kadar on sene geçti. İnanmadılar buna.. Züppelik göziy-le baktılar, şunu dediler, bunu dediler. Hattâ ne hazindir ki, müslüman geçinenler de aynı şeyi yaptı işin tuhafı... Bereket ki, kimseyi inandırmakla mükellef değiliz. Şimdi inkâr mantığına geçiyoruz.

Şimdi inkâr mantığına geçiyoruz.

Bir gün Maarif "Vekâletinde idim. Hocalığım zamanında, Ankara'da.. Has isimler üzerinde durmayalım, «özel kalem»de Bakanın beni kabul etmesini-beklerken, içeriye bir ordinaryüs profesör girdi. O zaman belki profesör... Yani bugünün ordinaryüsü.. Ve hattâ şu kadar söyleyebilirim; Kur'ân meali neşretti — isim zikretmiyorum — aklınca...

Bana bir alâka, bir alâka... Tebrik etti mücadelemi, İslâmî ruhumu... Bu arada işi namaza döktü ve dedi ki:

«— Namaz?..»

«— Elbette!»

«— Canım, nasıl olur Necip Fazıl bey size...»

Durduk. Şöyle bir döndü bana, aynen:

«— Bu asırda, dedi; insan nasıl namaz kılar? Nasıl alnını yere koyar da ikiyüzelli gram tozla kaldı)-rır?..»

204

Bu noktayı hata etmeden söylüyorum, size... Gereken cevabı verdim. Ne şekilde verdiğimi de tahmin edersiniz.

Bir gün de yine bugünün çok meşhur muharrirlerinden biri, bir devirde benimle evinde yemek yerken, — bunlar gayet tuhaf şeylerdir, karısı mü'min-dir, kendisi kâfir... Bir garip âlemdir Türk iklimi bugün — döndü, beni bir süre methettikten sonra:

«— Siz, dedi; nasıl olur da müslüman olursunuz, bana söyler misiniz?»

Ve devam etti:

«— Müslümanlık deyince benim burnuma ayak kokusu gelir!*

Küfrün mantığı üzerindeyiz. Adama verdiğim cevap, evinde olduğum halde şu :

«— Senin burnuna gelen ayak kokusu babanın' ayak kokusudur!.. Müslümanın değil!..»

Ordinaryüs'e de buna yakın bir cevap vermiştim. Şimdi, bunun ilmi izahı şudur.- Yarım'a, minicik'e ve müşahhasa aldanmaktadırlar mücerrede değil.. Yani İslâmın yanlış tatbikatını İslâm zannetmektedirler.. Onlar tatbikatın hakikatini görmeyenlerdir. Ve bir şeyi bir şeyden tecrit edemeyenler.. Ayak kokusunu ben camide duysam, duymamazlıktan gelir ve hicapla namazımı bitiririm bu koku içinde... Sonra «ne günlere kaldık» der çıkarım camiden... İşte bu kadardır yapacağım benim... Düşünün... Ashabı anlattım size... Bir gün onların cemaatinde bir küçücük hava bulanıklığı görüyor Allah'ın Resulü, şöyle buyuruyor: «— Bugün yıkansaydınız daha iyi ederdiniz!..» Yine Allah'ın Sevgilisi bir gün yolda giderken küçücük bir tükürük zerresi görüyor yerde ve kıpkırmızı oluyor. Derhal ashab basıyor, temizliyor ki geçebilsin.. Şu letafete bakın hilkatteki!..

205

Şimdi buna dikkat edin! Bunlar, demin bahsettiğim ordinaryüs ve yazar gibiler, daima müşahhas plâna esir olurlar. Mücerredi göremezler. Yerden ikiyüz-elli gram toz kaldıran adam, o bencil ahmakların en tedavisi kabil olmayanı, bilmiyor ki, temizliğin niha-isiyle tatbik edilen bir ibadettir • namaz... Yani (steril) yara bezi kadar, bulutların üstü kadar, yağmur, kar tanesi kadar temizlik ve titizlik zemininin işidir. Kim buna vasıl olamıyorsa eksiktir, namazı... Namaz değildir demiyoruz, eksiktir hakikatinde diyoruz.

Ordinaryüs ise, sanki — hâşâ — tezeklerin içinde namaz kılmaya emir varmış gibi bana: «İkiyüz-elli gram necasetle nasıl kaldırırsın başını?» diyor.

Belki başı necasetin küpüdür!..

özel Kalem Müdürünün ve daha birkaç kişinin yanında ona verdiğim cevap şudur:

«— Siz kocamışsınız!.. Evet; siz daha mücerredin ne olduğunu bilmeyen zavallısınız!»

Durdu. Ve devam ettim:

«— Evvelâ., hiç olmazsa, kendinizi kandıracak bir fikir tesellisine varın!.. Böyle maskara, sokak münâ-dilerinin mantığıyla konuşmayın!..»

Bu hal umumîdir.

Burada şeriati temsil edenlerin mes'uliyetsizliği-ni, öbürlerinin küfrüne varmaz hiçbir şekilde ama, küfrün yanında mütalâa edilmesi lâzım gelen bir felâket diye kabul ediyorum. Çünkü, İslâmiyete hak-kiyle bağlanmak ve onu temsil edebilmek lâzım... Avrupalı mütemadiyen sun'i şeyler getiriyor. Siz o kadar hakkınızdan eminsiniz ki, «bu hakkın ihtiyacı yoktur» diye düşünüp bir takım kabalıklar ifade ediyorsunuz. O zaman da o hakka ihanet ediyorsunuz demektir,

i

İzah edebildim mi?.. Küfür mantığı böyle gider,

206

Bir de reformcuların hali vardır ki, — her bahiste hemen geçiyor bizde — işte bu mantığa bağlıdır. «Efendim derler; Kur'ânda 5 vakit sarahati yoktur! Şu şudur, bu budur!..» .

, Bunlar bana çok üzüntü verir. Konuşması bile... Çok ayrı konu reform... Şu muhakkak ki, bizim iman sahibinin ruhunda bir şey «hep» tir. Muhal farz «hep» olmasaydı, «hiç» olurdu. Reform, bir yamalı bohça siyasetidir ki, Tanzimattan beri gelir ve üstüne tükürülecek bir siyasettir!.. Buna Mecusisi dahil herkes tükürür. Yavaş yavaş bir fasıl başına gelir gibi olduk. Tasavvuf içi akıla düşen pay ye onun içinden çıkan iman şeriatten sonra, şimdi

tasavvuf dışı akla düşen tasavvufa bağlı son payla beraber bugünkü halimizi i mütalâa edip işimizi bitireceğiz.

Dikkat edin! Şimdi tasavvuftan çıkan mânalar içinde, şeriatten tasavvufa, tasavvuftan tekrar şeria-te dönerek, tasavvuf dışı İslâm cemiyetine düşen akıl payları üzerirideyim. Bunları çabuk geçeceğim ama bunlar bütün dâvamızın anahtarlarıdır.

Tevhid ve şeriat... Bütün incelikleri ve sır idrâ-kiyle, tevhidin, zaten nihayetine gidilmesi mümkün olmayan bir fert çilesi olduğunu bilerek, büyük tevhid vecdi önünde şeriate, bütün bir gönül dolusu bağlılık... Ve onda sırların, şifrelerin manzumesini gören bir görüş... Burada kanatlar arasındaki muvazene bahsinde-yiz., îslâmın bütün hakikati çifte kanat meselesidir. İki tarafa selâm verirken de o muvazene içindesin!..

İşte itidal sırrı!.. Bakın şimdiye kadar söylemedim bu kelimeyi... Nefsi ezmekte de bir itidal sırrı var... İtidal sırrı: Kanat muvazenesi, esrar görüşü, namütenahiye görürken bâtrıdan uzaklığın hududu...

"

207

ri-

"*

Hazret-i Ömer, altında, Mekke'nin fethinden evvelki biat merasiminin icra edildiği ağaca, fazla bir hürmetin başladığını gördüğü an dibinden kestirmiştir ağacı... Bâtıla uzak, hakiki esrar görüşü... Esrarı, sun'i tarafından icat eden ve bir takım züppeliklere kadar giden nice Avrupalının fetiş dediği, şu dediği, bu dediği, binbir nevi esrar vitrinleri var ortada...

Şimdi bütün mucip sebepleri söylemiş olarak biz diyebiliriz ki, akla hakkını veren akıl güvensizliği içindeki görüş... Esrar idraki budur. Bütün Batı felsefesini hatırlayın; akla bütün hakkını vermek şartiy-le akla güvenmenin görüşü...

Akıl ve dünya kıymetinin şeriate ismi var :

«Dünya ahiretin tarlasıdır.»

. Bu dünya bütün mahsûlünün ekildiği biçildiği yer... Hasadı ise öbür tarafta... Demek ki, ne büyük vazife ideali?..

Ve bir hadis:

«— Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya, hemen ölecekmiş gibi ahiret...»

Bu hadis İslâm'daki çifte kanat hikmetine en büyük delil... "

Batılının Greko - Lâtin Medeniyeti dediği medeniyet manzumesinin ana direklerinden biri de Roma'-dan aldığı nizam görüşü... Ben size bunun sırrını söyleyeyim mi?.. Bu nizamın bütün rûhu-har şeyin aslı gibi îslâmiyettedir! İdeal bir zemin üzerinde kılman bir namazı düşünün; imamın duruşunu, saflara bakışını, o saffm imama uygunluğunu... Ve^ bunun dıştaki cemiyetini... tsâm, hazâ nizamdır, nizam!.. Ve biz nizamın kaynağını Avrupa olarak biliyoruz. Roma'da ayrı, Prusyada ayrı bir tecellisine şahidiz.; Avrupa baştan aşağı nizam ifadesiyken Doğu baştan aşağı nizamsız-208

lık... Namazda safa girerken de böyle... Dirsekler, birbirine temas ettiğinin farkında değildir. Ve maddede bu temasa özenirken mânada onu kaybetme hali içindedir.

Dünya faniliğini bilme şuuru içinde ebedî imiş gibi bir vazifeye muhtaçtır. Ebedî hayat ideali ise dünyayı kaybetmeme ölçüsünü korumak mükellefiyeti altındadır.

Dünyayı da bu türlü elde edip, bu türlü bırakacağız. Hep sağ, sol kanatlardaki muvazenesizlik yüzünden — tarihî seyrimize dikkat edin — düştük bu hale...

Tezatlardaki birleşik ahengi bir büyük insan şöyle ifadelendiriyor .-

«—> Servetine mahkûm para sahibi ne kadar mal sahibi olsa fakirdir. Servetine hâkim olansa hiçbir şeyi olmasa bile zengin...»

Evet; birçok zenginlerimize para sahiptir. Onlar, paraya sahip değil... Bütün işleri güçleri- paralarını çoğaltmaktır. Yani efendilerine hizmet...

Zaten sonunda herkesin sermayesi bir adet kefenden ibaret değil midir?..

Bunun tersi olan ve yerinde kullanılan servet ise makbul... (Nüans) lar, gamızalar, incelikler ve muvazene meselesi...

Ve ahlâk'görüşü... Ahlâkın nihayeti olan — bu O'nun emridir — Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanmak... Ve Allah Resulünün ahlâkı ile

ahlâklanmak... Bu ahlâkı, uzun uzun anlattım, aşk, merhamet, yardım, kendisini kemmiyette fâni ve şahsını gayesinde fâni görmenin ahlâkı... > ' "

Bahseder dururlar... Bugün Batının bütün derdi İktisadîdir. Geçen bir konuşmamda söylemişim, İslâm ahlâkının şu çizgisi yerinde olsa mesele yok .-

P./14

209

Muhakkak ki, her evin yanında bir ev vardır. Her ev, yanındaki açken, yemek yemeğe mezun değildir. O halde mecburen, bütün rızkımız taksim edilmiştir. Zaten ezelden taksim edilmiştir ya; ayrı mesele...

Bu ahlâk — şimdi bunu çabuk çabuk geçiyor topyekûn iç ve dış sisteme gidiyorum — tasavvufun ve büyük fikrin baş gayesidir. «Fena fillah» gayesi... Allah'ta yok olmak, fâni olmak ve bekâsını ondan beklemek... Onun önsözü, başlangıcı, «fena fişşeyh» yoludur. Buradaki «şeyh», şu veya bu şeyh değildir. İnsanlar içinde büyük farklar ve dereceler yaratan Allah'ın bu hikmetine tabî, hakikî mânada üstününe, İlâhî marifet yolundaki üstününe bağlanmak ve onda fena olmak gayesi...

Şimdi biz bu gayeyi — dikkat edin, belki en mühim nokta — oradan alıp, yine tasavvufun ilhamıyla ve İslâmî gayelerin tam ruhuna muzaaf bir cemiyet kılmak istersek, bu «fena fillah» gayesinin önsözü olan, «fena fişşeyh» yolunu cemiyetimize tatbik edebiliriz. Cemiyette, o cemiyetin büyük insanını ve büyük insanlarını, cemiyetin kendisinde fani olduğu bir otorite merkezi olarak görebiliriz. Burası çok ince bir noktadır...

öyle bir otorite merkezi ki, önce nefsini yenmiş olmalıdır. Nefsin yenildiği yerde de, sizin tâbi oluşunuz, — şimdi demokrasi gelecek, o netameli bahis — kendi hakkınızı onun elinden, kendi elinizden almaktan daha kolay alacağınıza delildir. Buraya dikkat ettiniz mi?... Evet, her ân istiğfar ile, feyz ile meşgul bir devlet reisinin — Hazret-i Ömer'i düşünün — önünde hak istemek ne kadar

kolaydır? Ve hemen alınır. Ona karşı haksızlık etmek de muhal denecek kadar zor...

. Şimdi sırası gelmişken, bütün bir bahis olan de-

210

mokrasinin buradaki, bu konferans manzumesindekî hakkı bir cümleden ibarettir:

Demokrasi, Batı felsefesinin, hakikati her koldan birbirinin yanlışını çıkara çıkara araması gibi, batıldan kurtulmak için, hakikati, eğri büğrü, doğru yanlış herkesin arama hakkıdır. Hakikatin olduğu yerde de böyle bir hak yoktur.

' - • Bugün Avrupa'ka iki nizam çarpışmaktadır; yahut düne kadar çarpıştı. Totaliter nizamların hepsi «hakikat bendedir, hakikatin önünde münakaşa yoktur» derken demokrat nizamlar ferden istediğini yapmakta hür olduğunu söyler. Yani hürriyeti putlaştırmışlardır.

Şeyhin biri bakmış ki, müridi, o büyük çilelerden sonra bir ağacın altına uzanmış şöyle mırıldanmakta:

«— Ah, Şeyhsizlik ne tatlı!..»

Biz, «şeyhsizlik ne tatlı» diyen demokrasi anlayışından yana değiliz!.. Ve eşek hürriyetini hürriyet bilenlerden... Biz, daha fazla derinleşmeyelim, tasavvufta izahlı hakikate esareti hürriyet bilen insan -Jarız.

Diyorlar ki:

«— Eğer hürriyete varmak istiyorsan, derhal ubûdiyyete (aşın bağıllık) koş ve boynunu bağla!.. Sana hürriyetin, aklın gibi öyle verilir ki, onun gibi tam bir hürriyet göremezsin dünyada!..»

Çünkü demokrasilerin ifade ettiği hürriyet, nefsin putlaştırdığı hürriyettir. Yani biri gelecek, bir şey söyleyecek, bir başkası başka bir şey...

Düsturları da şu:

«—Hakikat, fikirlerin çarpışmasından, müsademesinden doğar!»

Hakikat fikirlerin çarpışmasından toz duman olur da kaybolur.

Şimdi totaliter bir mizaç gördünüz ben-

211

de... Hemen izah edeyim : Çifte kanat muvâzenesi... Ferdin hakkını bir adalet mihrakı içinde tespit edip, hakikatin sultasını, hükümlanlığını tesis... Bu bizim bütün mücadelemizin özü olan cemiyet görüşüdür. Ve onun levhasında «hakimiyet ulusundur» diye yazmaz. «Hakimiyet Hakkmdır.» diye yazar. Halk da kimdir?.. Hakimiyet Hakkmdır!

Ne ge.riptir ki, tatbikata dikkat ederseniz, dünyada en aşırı demokrasi içinde yetişmiş milletler bile hakikatin sabit olduğu noktayı idrak edemezler. Meselâ, doktorun olduğu yerde, hastaya ilâç seçme hakkı diye bir hak yoktur! Orada yoktur da, Allah'ın mimarisi olan kâinatta bu hakkın münakaşası mı vardır?.. İşte böyle bir cemiyet fikri içinde, bizim şahsî cemiyet fikrimiz doğuyor... Ve ortaya bir fikir (aris-tokrasOsi çıkıyor... Ve bütün cemiyetin hakkını, o cemiyetin tayin edemeyeceği bir incelik vaz'ediyor.

Evet; bunun da dâvasını neşriyatımızda yaptık, burada konuşacak değiliz...

Bütün bu izahlardan sonra şimdi kısaca, demin de bir takım yerlerine dokunduğumuz bazı yanlış tahlillerin ilmî taraflarına geçeceğiz.

Baktığımız zaman mazimize ve halimize, gördüğümüz en büyük eksik, büyük mütefekkir eksikliğidir!.. Bize kâh mason, kâh küfür cenahından, kâh şu, kâh bu cenahtan gelen bazı aşırı milliyet aşıları astada bizi katletmek içindir. Çünkü bugün Avrupa psikoloji ilmi tesbit etmiştir ki, bir insanın bir şey ola-biîmesi için, daha ileri bir hale yatkınlık ifade edebilmesi için, kendisinden pişman olmasından ve kendi yanlışından vazgeçmesinden başka çaresi yoktur!.. Dikkat edin inceliğe...

İmam-ı Rabbani buyuruyor ki:

VI:

»12

«-* - Sen dua edebiliyor musun; nail oldun'demektir!»

Senin duanı kabul etmeyecek olan sana dua ettirmez!.. Klişe dua değil... Dua sana başta verilen bîr bilettir, kullan ve geç!..

Anlatmadan geçemeyeceğim: Benî İsrail'den biri şöyle ellerini kaldırmış, demiş ki:

«— Allahım, ben ne isyanlar ettim de bana ceza vermedin!»

Allah da onun nebisine vahyetmiş;

«— De ki, ben ona en büyük cezayı verdim, o farkında değil... Ben ondan göz yaşını ve duayı kaldırdım!..»

. Ah, bir teşrih masasına yatabilsek... Allah'tan milletçe yüzümüzün değişmesini isteyebilsek!.. Bana öyle gelir ki, — bilemeyiz tabî — çehremizi buharlar içinde değiştirecek bir îlâhi lûtfâ mazhar oluruz. Bunu isteyebilsek... Arjık günü gelmiştir!.. Bir zamanlar, «Türk namusu lekелendi» diye şarkılar yapılmıştı. Dünyada hiçbir milletin tarihinde «benim namusum lekелendi» hikâyesi yoktur. Bunlar mütefekkir eksikliğinden doğuyor. Niçin bizde büyük mütefekkir gelmemiş?.. Ama Avrupalı bize bakınca ürperiyor Çünkü Bakî gelmiş, en üstün şeriat adamı Ebussuud Efendi gelmiş... Fakat (sentez) yapan, bütün bu münasebetleri, cemiyete aksettiren gelmemiş... Meselâ bir İmam-ı Rabbani, bir İmam ı Gazali...

Bu öyle bir hakikattir ki, mutlaktır. Bizim büyük şeriat âlimlerimiz tefekkür noktasından büyük, samimî ve hâlis (kopist) lerdir! (Rönesans) ressamlarından sonra, onları kopya edenlere (kopist) denir. On-iar birinci sınıf (kopist)... Güzel ve büyük... Fakat bir imam-ı Gazalî'deki büyüklüğe, hâlisiyete ve asliyete bakın ki, bunlar gelebilmiştir.

213

Mazide Allah'ın kılıcımıza verdiği öyle bir kudret vardır ki, bakın, nereden nereye gidilmiş ve bu miras bir kumarbaz parası gibi yene yene bitirilememiştir. Ve dünyanın kilit,noktalarını tutan bu kılıç kuvvetinin içinde kabuk adamlar peydahlanmış-.Ur. Peygamberlik tavrının aklın ötesi olduğunu söyleyen İmam-ı Gazali'ye mukabil, herşeyi aklı ile halletmeye kalkan bir zümre... Büyük mütefekkirin feyzinden uzak oldukları için de, her şeyi allak bullak etmişlerdir...

Avrupa mütemadiyen, (Rönesans) tan sonra üst üste, üst üste maddeyi zaptederken, dönüp de bütün bu olanlarla bir ilgilenen yoktur.

Bu nedir? Birşey oluyor, bir hadise... Bunca yükselişten sonra bir panik içinde nereye doğru gidiyoruz?.. Dikkat eden yoktur. Ve Avrupalı bir şey icat ettiği zaman, hemen şu hükme varmışlardır:

«—Küfürdür!..»

Evet matbaa küfürdür, bisiklet, şeytan arabası...

Ne feci şeylerdir bunlar?.. İnşallah bunların hesap gününü göreceğiz hep beraber....

Allah'ın Resulü:

«—Hikmet müminin kaybolmuş malıdır. Nerede bulsa alır!»

Buyuruyor.

Allahım, bu kadar büyük bir mazhariyyet verilir mi insana?.. Bu hadisin serahati, nuru altında, insan böyle bir yolu nasıl tutar?.. Ben o devrin veziri olsam, Padişah olsam, bu fetvayı veren adamı alır ve şer'an katlederim!.. Ve derim ki;

«— Çünkü sen İslâmî feyze manisin!..»

Tabiî, bu feyze mani olunmayan demler her zaman mahfuz...

Anlattık meseleyi...

214

Bilin ki, insan benzemek istediği kavimdir!.. İslâmiye her şeyden evvel şahsiyetin de müthiş savunucusu... Bütün iş tayin edebilmek, bu hudutları...

Neticede Batıdan, eşyayı zaptetmek hikmetinden başka, ona benzemek için her şey alınmıştır. _ Şimdi bütün bunlardan sonra, konferansımızın bitişine doğru başlayan birtakım musiki hatları, ge-liydn

(Rönesans)... (Rönesans) yeniden doğuş... Ve Batının büyük (Rönesans) ı malûm... Bütün Batı buna borçlu kendini... Bizde bazı ahmaklar (Rönesans) deyip dururlar. Sen (Rönesans) mı istiyorsun?.. , Vereyim cevabını:

Batılı (Rönesans) ı kendi bâtil dininden kurtulup, akli tekrar ele geçirmek için yaptı. Bizim (Rönesans) ımızın ne kadar tersi... Bizimki dinimizin üzerine yığılan küfür ve hurafeden sıyrılıp onu bütün asliye-tiyle tekrar bulmak için... Bu mânada (Rönesans) elbette lâzım... Fakat Batının anladığı tarzda değil... Çok ince bir mâna var, burada... Batı kendi bâtil dininin gömdüğü akli geri almak için, kendi küfür devrinden imdat aradı ve ismine (Rönesans) dedi... Bizim anladığımız mânadaki (Rönesans) ise büyük dâva... Bizi bu hale getiren kötü tesirlerin başında ben, Bizans ve Fars'ı görüyorum. Evet; Doğu Roma İmparatorluğu ve İran'ın tesiriyle teşkil olunmuş mizacı yoğuran bir macun hokkası vardır. Bu noktada yo-ğurulan insan numuneleri harikulade müspet ve muazzam olanları hariç, bozuculuk dehâsının yahudilik çapındaki tipleridir. Bütün bâtil mezhepler o yoldan gelir. O yol iç bünye tefessühünün en çarpıcı rengidir.

Bu bünye, topuğumuzdan, burnumuza kadar küçücük aşlar halinde bizi tahribeden unsurların ba-

215

şında geliyor. Sonra da Tanzimata doğru Batı imali «sahte kahramanlar» devri...

Şimdi buraya kadar bütün konuşmalarımızı, bir bir hülâsa halinde hatırlayacak olursanız, bir manivela halesine kurban gitmek — Doğunun bu bilinme-yişi, Batının ise şu ucuz anlayışı ve anlamışı — mânasına Batıyı birşey zannetmenin nasıl bir insan ifadesi olduğunu pratikte anlıyorsunuz demektir. Daha önce de söylediğim gibi bütün sahte kahramanlarımız bu idrakin adamlarıdır. Bunlar, kaşık helvaları gibi — hani her kaşıkta aynı çıkar, birbirinin aynıdır — kaşığın tek tek çıkardığı helvalardır! Ve bu adamlar mücerret insan kıymeti olarak nedir?.. Bunların, küfürden, imandan bahsetmeden misallendiril-meleri doğru olur. Meselâ Mustafa Reşit Paşa, meselâ Mithat Paşa, meselâ Namık Kemal... Bunlara baktığımız zaman hemen şunu görürüz : Tıpkı iplerle hareket ettirilen kuklalar gibi, bütün mafsaliyetleri, hareketleri, iki iplikten ibaret...

Niçin böyle düşününüz? Şundan bundan... Ve hemen işin münakaşası başlıyor. Ve bunlar, Batının dışının dışının dışını bir şey zannediyor, hiçbir kapısından içeriye giremiyor, büyük muhasebesine çıkamıyor ve küçük açığözler sıfatıyla, böyle, Mahmutpaşa esnafı, vitrin önü satıcısının belâgatiyle iman yıkıcıları oldukları halde karşımıza kahramanlar olarak çıkıyor.

Zaten Tanzimat bir hayret devridir. Ve bütün gaye İslâmiyeti yıkmaktır. O devir insanın kendisi bilmese de ve o hâlâ iLâ İlahe illallah» dese de, gidiş odur, ama farkında olan yoktur. Başta fes, aşağıda pantolon... Altı kaval üstü şişhane (!)... İşte böyle bir tezatlı âlemdir gider.

Yahu, bellidir bu gidişin sonu, besbelli!.. Ve belli olan olmuştur işte... 216

Sen Allah'ın emrettiği tahkiki imanın — hâşâ —* önüne çık ve de ki :

«— Ya benim her şeyimsin veya — muhal farz — hiçbir şeyim...» İkisinin ortası olamaz!.. Peki bu zaaf nedir?.. Japonlar Avrupa'ya talebe gönderirlerken önce karşılarında alırlar talebeyi ve şöyle derler:

.«— Şu diploma, şu şهادetnameler gelecek... Zamanında gelmediği takdirde intihar et!..»

Gider Japon Avrupa'ya... Ve istenilenleri götü-remeyecekse batırır bıçağı, ölür, gider. (Bizimkiler ise bu kadar bir idealizmden bile mahrum... Gittiği yerden alacağını bir kenara bırakalım, kendi ruhunu da orada bırakır. Ve bar kültürünü, kabare kültürünü alır, gelir. Sonra bize hakir gözle bakar.. Kimse de ona:

«— Dünyanın en cüce adamı sensin!» Diyemez, zordur.

Bu kahramanlar böyle yetişti işte... Ve kaba softa onlarla atbaşı... Mustafa Reşit Paşa devrinde bir harita kursu açılıyor. Ve kafası kesilmesi gereken bir zahir ehli çıkıp, fetva veriyor... Harita için küfür fetvası... Teftişe geliyorlar. Bütün haritaları kuyuya atıyorlar medreselerde...

Bir muazzam şeriat bağısı, «Mecelle» Muharriri Ahmed Cevdet Paşa bu fetvanın sahibi için : «— Kafasına sarığı geçiremediler.» Diyor.

Alın size, Tanzimat...

Onlar hakkında bütün*' okutulanlar yalandır'.. Namık Kemal şair olarak, mevcut şairlerin hepsinin altındadır! Dünya görüşü kıymetine gelince; devrinde iktisadi mezhepler ilerlediği halde o hâlâ (fizyokrat) lığı müdafaa eder. Kitaplarında — uzun durma-

217

yacağım— tâ Fransız ihtilâline ait basit hürriyet pazarlıklarını konuşturur. Ve Abdülhamîd'e, istikbalin anlayacağı bu insana karşı bir hürriyet mücadelesi açar güya... Ama Padişahın kesesinden aldığı 50 al-tun parayla mutasarrıf olarak ölür. «— Falan yere gömüleyim!» der, padişah bu isteğini de yerine getirir. Sonra bu adama utanmadan hürriyet şehidi derler! Bu şehitlik nereye düşmüştür biliyorsunuz zaten... Tatlıcının başına oklava düşse o derhal tatlı şehidi olur. İttihatçılar bu edebiyatı uydurmakta mazur idiler. Mazur değil, mahkûm... Çünkü öyle bir yahudi, kozmopolit, mason görüşünden geliyorlardı ki, bilmeden, — masonların protokolünde var — bunları millî kahraman gösterirlerse mesele halloluyordu. Ve bütün dâva İslâm birliğini yıkmaktı topyekûn... Şimdi tam ilmî konuşalım ve bütün bu söylediklerimizin ispatı olarak — bunlar on, yirmi, otuz konferansa sığmaz ama — İslama zıd adamların bir panoramasını yapalım:

Başta Ziya Gökalp... Nasıl öldüğü bile malûm... O (Dürkaym) m talebesidir. Yeri Batı tefekkürü bahsinde geçmişti. (Dürkaym) m, aynı (Dürkaym) in üzerinde durduğu din psikolojisini bırakıp, tavus kuşunun çıktığı yumurtaların milliyetçiliğini, yani kabuk milliyetçiliğini onun yerine koyan ve (Dürkaym) fikriyatını bir «onu çıkar bunu koy» muamelesine tabi tutan adamın fikirde haysiyeti ne olabilir?... Bunu da, felsefeci olmak lâzım anlamak için...

Onun arkasından bizim, «Adüvvüllah Cevret» dediğimiz, Abdullah.Cevdet gelir. Bu adam, küçücük bir adam... Anlatmaya bile değmez ama kısaca geçelim :

Ben 10 yaşında iken hakkımda:

«—Türkiye'nin (Bodler)i geldi!»

218

Diye yazılar yazdı. İçtihad mecmuasının bilmem hangi sayısında.. Hemen inanınız ki, ben beni met-hedene bağlı değilim... Adam, (Güstav lö«Bon) isimli, en geniş bir Fransız ansiklopedisinin bile. tanımadığı bir yazara meftun., Ve tam münkir...

Süleyman Nazif'in gayet güzel bir sözü var onun hakkında... Bir şiir yazmış... «Ben bu milletin öksüzüyüm mısraı «öküzüyüm diye çıkmış. Mürettip hatası.. Ve o iniyor Babıâlıden, Süleyman Nazif çıkıyor.

Hitap etmiş:

«— Sorma üstad, sorma, öksüzüyüm kelimesi ökülüyüm çıkmış... Hata-t mürettip.,»

Süleyman Nazif cevap vermiş :

«— Ona hata-i mürettip değil, sevab-ı mürettip derler!..»

Yine Süleyman Nazif onun için bir mısra söyler:

«O suretten hayayı, dest-i Hak tırnakla yırtınıştır!»

Abdullah Cevdet'in suratmdaki çiçek bozuğun -dan kinaye...

Görün bu tiplerin seviyesini görün!.. Erzel ve münkir ama içlerinde bir tane (Volter) gibi bir adam var mı?.. Ve çaplarına bakın!.. İman gözüyle bakın; fakat, akıl gözüyle de görün!.. Bunlar saldırgan İslâm düşmanlarıdır. Kökleri Tanzimatla başlar ve dalları Cumhuriyete kadar sürer. Çilesiz, murakabesiz, kafasız maymun nesli...

O günkü bu münkirler, kendi mekanikleri içinde ne boydadırlar?.. Ne sefil bir manzara...

Artık bugünlere doğru gelmeye lüzum yok... Buraya doğru gelirsiniz, dün daima bugünden iyi olduğuna göre daha sefillerini görürsünüz. İsimlerini düşünün aklınızda...

Nihayet bütün mesele, bugünkü manzaranın şu teşhisinde toplanıyor: Hem imanda, hem inkârda kor-

219

kuñç bir seviyesizlik. Kendilerine müslüman diyenlerin fikirsizliği de ayrıca hazin...

Bu hale. bir çare aranıyorsa, o çare bütün bu lâflardan çıkacak neticeye bağlıdır.

Batı münevverlerinden biri diyor ki: «— Fikrin üç buudu vardır; Tez, antitez, sentez...» Tez: Hüküm... Antitez: Hükme zıt hüküm... Sentez.- Terkip, muhasala ve mimarî... ' Biri hakkımda demiş ki:

«— Yahu Necip Fazıl'da en beğendiğim' nokta; düşmanını iyi tanımasıdır!..»

Ona, aferin dedim, ama aptal diyesim de geliyor. Düşmanı tanımadan dost tanınır mı? Düşmanı tanımak dostu tanımanın % 99,9'udur.

Ve burada yine Allah için kızmak, Allah için sevmek düstûru çıkıyor. Düşmanı olmayan müslüman; müslüman değildir! Buyurun ve illa herkes müslüman ola!..

Biz tezimiz nedir biliyoruz, onu uzun uzun konuştuk. Antitezimizi de bilmeliyiz. Ama fazla konuşamıyoruz. Tabii sentezimizi de... Ondan da parçalar verdim. Bu, mantıkta, bütün ağyarını mani, efradını cami, kendinden olanı toplayıcı ve olmayanı defedici ruh demektir. Buna çalışalım.

Şimdi, konferansın sonuna doğru, birdenbire işin başına doğru gidip, iki mukayeseden sonra bir hükümlerle dâvayı neticelendireceğiz.

İlki, tasavvufa atılan iftiralardan Nirvana bah-siyle onun İskenderiye mektebinin kopyası olduğu iddiası...

Budizmde Nirvana, nefsi öldürüp yokluk içinde rahat ettirme felsefesidir. Adem felsefesi.. Bizimki ise varlık hikmeti.. Mutlak zıtlar arasındaki benzerlik hali!.. Anlatmıştım Muhiddin-i Arabi'nin zıdlara ait

görüşünü... İslâm'da nefsi imana getirip, onu Allah'a teslim etmek ve O'nda bekanın safa ve saadetine ermek vardır. Nasıl Budizme benzetilebilir? Birinin yolu «hiç», öbürününki «hep»...

Gelelim «Nev-Eflatuniyye»ye... O, akli harap etmenin, tasavvuf ise tamamlamanın ve tüketmenin yoludur. Biri akıldan gelip ruha giremiyor, biri ruhtan girip akla yalnız tâbilik rütbesini veriyor. Bakın şu (diyalektik) ve şu mimari, nasıl birbirinin tam tersi olarak meydana çıkıyor?

Nihayet şu teşbih her şeyi belli eder: Bir kapı vardır, ismi, hakikatin kapısıdır. Ve her çeşit insan hakikate talip olduğunu söyler. Ama insan sayısı kadar da hakikat var... Buna rağmen hakikat tektir. Ve tasavvuftadır. Bunun dışında ne kadar anahtar varsa hepsi kapıyı boş yere zorlayanların sisteminden başka bir şey değildir. Tam zıtlara birbirinin aynı demek kadar felâket olamaz!.. Çünkü zıtlar içtima etmez... «Ez'zıdden lâ yeştemian...»

İslâm tasavvufunu İskenderiye Mektebine benzetmek en adi bir dış benzerlik öksesine yakalanmanın mahsulüdür. Biiyök Batı mütefekkirlerinin bir tanesi bile bu yalancı* benzeyişe kapılmaz... Şimdi, Batıda (mistik)... Bu da bir kaç kelime sürecek... Sakın ola ki, İslâm tasavvufuna «İslâm mistisizmi» falan demeyin!.. Sakın (mistik) kelimesini kullanmayın!.. (Mistik) sırrî demektir, sırra mensup... Ve onların sır anlayışıyla bizimki, taban tabana zıttır. Batıda akıl ermeyen hadiselerin bir takım his mantığı içinde, akli eze eze yutturulmasındaki mezhebe (mistisizm) denir. Bir de felsefî mânası var... Her hadise, komünistlerin gördüğü gibi dört köşe içinde mahpus değildir ve onun dışında bir remz, bir iç delâlet vardır. Bir hadiseyi kendi dışındaki sebe-

221

be irca edici görüş, (mistik) görüştür, felsefe'de... Bakın ne kadar cüceleşti, (mistik) kelimesi; İslâm tasavvufu ö, nünde...

Neticede sır onlarda, açık olarak gizlidir. Bizdey-şe, gizliliği de gizli... Şimdi, güzel bir nükte: Falan şeyh, gizli zikr ile meşgul, filan velî de açık zikr ile... «Hafi» ve «Celî» zikirler arasındaki fark...

Biri öbürüne demiş ki:

«— İştittik ki, siz celî zikr ile meşgul imişsiniz. Bu ne demektir?»

Öbürü cevap vermiş:

«— Biz de işittik ki, siz hafî zikr ile meşgul imişsiniz. Mademki işittik sizin de zikriniz celî!..»

Gerçek sır gizlediğini de gizlemekte... İslâmın bü-. tün ruhu buradadır. Peki, gizlilik de gizlenince ortada ne kalır?.. Ne ini kalır?.. Ancak keskin gözlerin heceleyebileceği muazzam bir alâmet...

Allah'ın Resulüne baktığımız zaman, dış hüküm-lerinin, iç hükümlere hiç dokunmuyormuş gibi, fakat bütün iç hükümleri zapt ve fethedici bir ifade içinde verildiğini görürüz. O öyle bir gizliliğin mahfazası idi ki, gizlilik mefhumunu da gizlemişti.

Abdülhakîm Efendi Hazretleri'nin dediği gibi:

«— Zühd-ü takva nakşinin aşkını gizlemek içindir!»

İşte bir de mevlevilik... Onda aşk açıktır. Avrupalı bu yönden benimser mevlevîliği...

Velinin biri bir hayr -işi için şu kadar altın ister, başka bir velîden... İsteddiği verilir. Altunları, alan velî ertesi gün herkesin içinde altunları veren veliyi metheder.

Hemen ayağa kalkar methedilen velî, der ki: «— Sana verdiğim altunları geri ver!., Bu işe-rızası yoktur annemin!»

222

öbürü de derhal çıkarır ve verir. O akşam yine mahzun, beklerken kapı çalınır, aynı velî girer içeri: •

«— Parayı al, ama kimseye bahsetme!.. Görüyor musunuz, teşekkürün bile gizli olduğu yerler var!.. İslâm'dan tüten ruh ve ahlâk budur!

«İbadet gizlidir» gibi lâflar ise Bektaşî saçmalarıdır. İbadet dış yüzüyle aşikârdır ama iç yüzüyle yine gizli... Onu kimse göremez, Allah'tan başka... Ben eğer namazımı kılarken, bunun bir içtimai telkin unsuru olduğunu bilerek, direğin tepesinde, yol üstünde bile yerine getirmekten çekinmem. Ama yine is-teVim ki, tenhalarda ve riyanın uzak olduğu muhitlerde de kılabilirim ve aynı gizliliği

cemaat içinde de koruyabileyim. Sır idrakini ve gizliliği böyle anlayalım. Kafamıza boyuna fikir hücum ediyor ama buradan son kıymet hükmüne varalım; Tasavvufta şu kaide var:

«— Ne akılla olur, ne de akılsız!» Yine çifte kanat hikâyesi... Zaten bu zevki yitirdiğimiz için kaybettik her şeyi...

Batılı zanneder ki, yalnız akılla olur. Ve tutar akılla — ama hepsi oyuncak — muazzam bir (bon-marşe) yapar. Bir büyük manivela ile maddeyi fetheder, vinç gibi kaldırır; fakat vinç ruh desteğinden mahrum kalınca kopar ve altındakini ezer.

Biz de zannettik ki, akılla olmaz! Ruhun her şeyini yerine getirdiğimiz halde, aklın miskin manivelasına kurban gittik. Hani, çamaşır mandalı var ya onunla bunlumuzdan yakaladılar bizi... İki dünya arasındaki nisbet budur! Ne akılla olur, ne de akılsız... Bu ölçüyü tutturabilseydik kurtulabilirdik. Anlattık, mütefekkir eksikliği... Şimdi bizim bugün için, bu nükteyi tablalaştırıcı büyük mütefekkeri

223

beklememiz lâzım... Kurtarıcı odur! Başka türlü kurtarıcı yoktur! Büyük mütefekker... Ve kendi etrafiyle, kademeleriyle gelen... Bizim idealimiz, biri öbüründe tamamlanacak iki dünyanın terkibi... Hakiki Doğu dünyasını billûrlaştırmak ve onun cemiyetini geliştirmek ideali...

Bu yepyeni ve ebedî bir cemiyet idealidir. Bunun şehirlerini, sokaklarını, evlerini, camilerini, mescitlerini su yüzüne çıkarmak lâzım...

Eski bir tabirimdir; fildişi kaldırımlarda, fildişi sokaklarda giden, hiç birbirine çarpmayan, herbiri birbirinin emrinde ve Allah korkusu altında, herbiri bugün ölecekmiş gibi iki büklüm ve yine herbiri hiç ölmeyecekmiş gibi dimdik insanların cemiyetini kurmak...

Bu dâvanın tek kefilî İslâmiyet... Derinliğine hakikatiyle İslâmiyet... Derinliğine hakikat de tasavvuf... Bugün İslâmiyeti içeride müdafaa etmek dışarıda müdafaa etmekten zor hale gelmiştir. Ben bu dâvayı eğer Avrupa'da, Amerika'da, Afrika'da, hattâ, kutuplarda müdafaa etmiş olsaydım belki bir anlayış istidadı, bir

«acaba?» merakı olsun bulabilirdim. Burada ise, her şeyin anlaşılması olduğunu zannetmenin, sadece kabuktan ibaret kalmanın ve böylece her türlü nefis muhasebesinden mahrumluğun düzelmez akameti vardır.

Netice.-

Batının, bütün eserini sıfıra indirici eksiği ruh, asi olarak Doğuda, ahiretin tarlası olan dünya fethine memur akıl da Batıda...

Bu iki kutbu birleştirip bir park lâmbası parlamışına vücut vermeden, yaşanmaya değer hayatın sırrı ele geçirilemeyecektir. Daha ne söyleyeyim; hoşça kalınız!..

Necip Fazıl Kısakürek _ Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu